

ՄԻՈՆ

ԾԲ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ԾՐՋԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԹՈՒԹԵԱՆ

1978 Ապրիլ - Յունիս
1978 April - June

Թիւ 7-9
No.

S I O N

VOL. 52

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem

St. James Press
Jerusalem

ՄԻՈՆ

ԾԲ.

ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԵԱՆ

1978

Յուլիս — Սեպտեմբեր

Թիւ. 7 - 9

1978

July — September

No. 7 - 9

S I O N

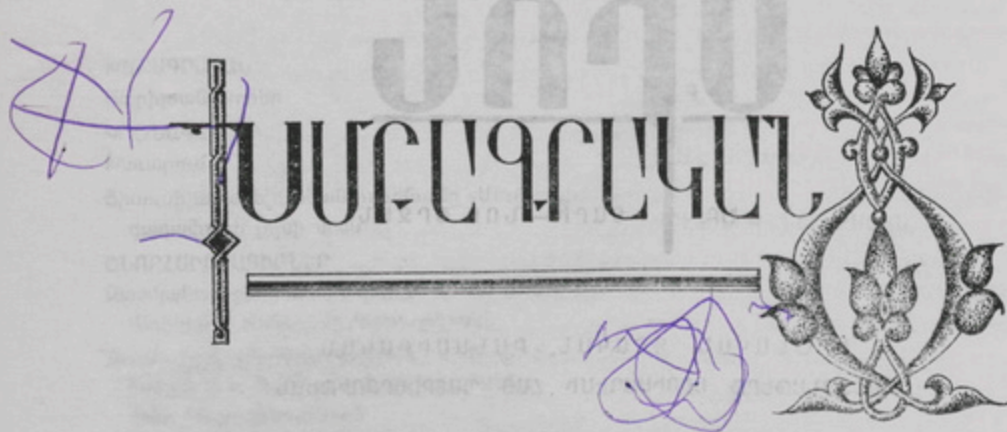
VOL. 52

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem

St. James Press
Jerusalem

ՎԱՐՒՄՎԱՌԻ ԵՆ ՎԵՐՍՓՈՆՈՒՄ

Հայաստանեայց Առաք. Ս. Եկեղեցւոյ ամառնային եղանակին տօնուած զոյգ Տաղաւարներ, մէկը Թարոր լեռան վրայ տեսարանուած Քրիստոսի փառայեղ պայծառակերպութեան՝ իսկ միւսը Տիրամօր մարմնին իր Միածին Որդւոյն իսկ կողմէ երկինք հրաշապատում փոխադրութեան յիշատակը պանծացնող:

Հայց. Եկեղեցին միակն է Քրիստոնէական Եկեղեցիներու մեծ ընտանիքին մէջ որ հաստատած է Տաղաւար տօներու դրութիւնը: Եւ միակը՝ որ Այլակերպութեան կամ Պայծառակերպութեան դէպքի յիշատակութիւնը դասած տարւոյն կարևորագոյն տօներու շարքին: Եւ ասիկա՝ որովհետև Այլակերպութիւնը հանդիսադրութիւնն է հոգևոր լոյսին, տօնը լոյսին՝ որուն ընդունարանը կրցաւ ընել իր հոգին, անօրինակ խանդով մը, Քրիստոնէութեան առաջին դարերէն սկսեալ: Միակը նաև որ զայն կը տօնէ Օգոստոսի 6էն (ըսոր ալ Եկեղեցիներու կողմէ ընդունուած թուականը տօնին) տարբեր օրուան մը մէջ: Ի հնումն, Քրիստոնէական Եկեղեցիները մեր Տիրոջ Այլակերպութեան յիշատակը կը կատարէին Մեծ Պահոց մէջ ինկող առաջին կիրակիին, յենած այն աւանդութեան վրայ թէ այդ դէպքը պատահած է Խաչելութենէն 40 օրեր առաջ: Հայ երուսաղէմը մասամբ մը պահած է այդ աւանդութիւնը, Արտաքսման կիրակիին Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ կատարուած Թափօրի ընթացքին տօնին յատուկ Աւետարանական ընթերցուածներով և շարականներու երգեցողութեամբ: Կ'արժէ նաև յիշել թէ Կաթողիկ Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահոց երկրորդ կիրակիին Քրիստոսի Այլակերպութենէն խօսող հատուածն է որ կը կարդացուի իբրև

ճաշու մեծատարան: Հետզհետե սակայն, նման կարևոր դէպքի մը յիշատակին տօնախմբութիւնը խորթ համարելով Մեծ Պահոց յատուկ ապաշաւի ու ապաշխարութեան ողիին ու միջնորդարին, յարմար նկատուած է զայն տեղափոխել Ս. Խաչին նուիրուած մեծագոյն տօնէն - Խաչվերացէն (14 Անգրաեմբեր) — 40 օրեր առաջ՝ որ է Օգոստոսի 6ին: Այս կէտը յստակօրէն նշուած է մեր եկեղեցւոյ Յայտմաւորքին մէջ: Մենք ալ առեւն մը ընդունած ենք այս կարգադրութիւնը: Բայց երբ Տաղաւար Տօներու դրութիւնը հաստատուած է, այդ թուականը իյնալով շատ մօտիկը յաջորդ՝ Ս. Կոյսի Վերափոխման Տաղաւարին (որ կը տօնուի Օգոստոսի 15ին կամ անոր մերձակաը Կիրակին), և Տաղաւարներու յաջորդ օրերը Մեռելոց յիշատակին նուիրուած ըլլալուն՝ յարմար նկատուեցաւ զայն կապել Զատնական հաշիւին, և, տրուած ըլլալով — Հին թէ՛ նոր Աւիստի մէջ — խորհրդաւորութիւնը 7 թիւին, զայն տօնախմբել Հոգեգալուստէն եօթը շաբաթներ ետք, որը ամենէն ուշը կրնար իջնել մինչև Օգոստոսի առաջին օրը միայն: (Կ'արժէ հաս յիշել թէ՛ մեր եկեղեցւոյ հինգ Տաղաւարներուն վրայ — Մնունդ, Զատիկ, Վարդավառ, Վերափոխում և Խաչվերաց — եթէ աւելցնելու ըլլանք Քրիստոնէական միւս երկու մեծ տօները — Համարձու՛մը՝ իրրի յիշատակը մեր Տիրոջ երկրաւոր կեանքի վերջին դէպքին, և Հոգեգալուստը՝ իրրի յիշատակը Ս. Հոգւոյն առաքեալներուն վրայ իջմամբ՝ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ հիմնադրութեան — կ'ունենանք նմանապէս 7 թիւը, 7 զլիւսաւոր տօները եկեղեցւոյ):

Մեր եկեղեցին սակայն Յայտմաւորքի մէջ մինչև օրս կը յիշատակէ Օգոստոսի 6ը իբրև «Տօն Պայծառակերպութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»: Իսկ մեր Օրացոյցին մէջ այդ օրուան դիմաց նշանակուած է «Տարեմուտ բուն թուականին Հայոց»: Ատիկա վերջափա՛սց յիշատակն է այն դարերուն՝ երբ նաւասարդեան տօներու աշխարհախումբ հանգիստութիւններով, խրախճանքներով Հայութիւնը կը տօնէր Ամանորը, իր պաշտամունքը մատուցանելով «Մայր ամենայն զգաստութեանց» Անահիտ դիցուհիին, մանաւանդ Տարօնի ու Վասպուրականի մէջ: Անկէ մնացած է նաև իրարու վրայ չուր սրսկելու սովորութիւնը: Հեթանոսութիւն կը բուրէ նաև անունը տօնին՝ Վարդավառ, հաւանաբար յառաջ եկած շատուածուհիին արձանը վարդերով զարդարելու սովորութենէն:

Սաղիմական աւանդութիւնը Այլակերպութեան տօնին կապած է նաև պահակալութիւնը Ս. Քաղաքիս առաջին Եպիսկոպոսապետ Ս. Յակոբոս Տեառնեղբոր: Այդ պատճառաւ Հայ երուադէսի համար ան ունի բացառիկ կարևորութիւն: Վարդավառի նախատօնակէն ետք կ'երգուին Սուրբին նուիրուած շարականներ և Սուրբին Աջը պարունակող մատուցը մէջտեղ հանուելով՝ առարկայ կ'ըլլայ հաւատացեալներու երկիւղած պաշտամունքին: Մինչ Տեառնեղբոր

Աթոռը զարգարուած կ'ըլլայ այնպէս ինչպէս Դաւիթ մարգարէի և Յակոբոս Տեառնեղբոր տօնի օրը: Շատ յաճախեալ է նաև որ Ս. Աթոռոյս Ընծայարանէն ընթացաւարտ Սարկաւագներ այդ մեծ տօնին օրը ընդունին քահանայական ձեռնադրութիւն և օծում:

Հայ Ժողովուրդը միշտ ալ ունեցած է կարօտն ու պաշտամունքը լոյսին: Իրարու լծորդուած այս զոյգ զգացումները զինքը շարունակ մղած են, իր պատմութեան խաւար դարերուն երկայնքովը, դէպի «աղբիւրը լոյսին»: Եւ տարօրինակ չէ որ ըլլար առաջինը՝ աղբիւրն Քրիստոսի լոյսը ընդունող: Այդ լոյսով է որ կրցաւ քալել անշեղ՝ արհամարհելով անօրէն բռնակալներուն իր շուրջը դիզած խուլթերն ու մութերը: Ու այդ լոյսով է որ կրցաւ, իր հրաշակերտ պատմութեան ընթացքին, զեղարուեստի զանազան բնագաւառներու մէջ արձանագրել անհամար նուաճումներ:

* * *

Վերափոխումը, միւս կողմէն, մեծագոյնն է Ս. Կոյս Մարիամի նուիրուած տօներուն: Անոր տօնախմբութիւնը մեր Եկեղեցւոյ մէջ կը տարածուի 9 օրերու վրայ, ամէնօրեայ նախատօնակներով, աւելի նոյնիսկ քան Ս. Ծննդեան շրջանը (ութօրեայ):

Վերափոխման տօնը, հիմնուած Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ նախնական աւանդութեան վրայ, արժանաւորապէս սկսած է տօնուիլ մանաւանդ Ե. դարէն ետք, երբ, 431 թուականի զումարուած Եփեսոսի ժողովը — որուն մասնակցող 200 հայրապետներուն յիշատակի տօնովը կը բացուի շարքը Վերափոխման հետ կապուած տօներուն — իր արժանավայել բարձրութեան վրայ դրաւ Ս. Կոյսը, զայն նկատելով զերազանցը բոլոր սուրբերուն: Հերետիկոսներ ի հնումն և Բողոքականներ վերջին քանի մը դարերուն ի զուր ջանացին մարդկութեան զերազանց կնոջ և մօր դիրքը նսեմացնել, ստուերոտել:

Ս. Կոյսին նուիրուած աղօթքներն ու շարականները զոհար ստեղծագործութիւններ են և զեղեցկագոյնները մեր թէ այլ Ուղղափառ Եկեղեցիներու աղօթքներուն և շարականներուն: Իսկ Ս. Կոյսէն ներշնչուած և արուեստի տարրեր բնագաւառներուն մէջ այդ ներշնչումով ստեղծագործած արուեստագէտներու արտադրութիւնները — նկար, բանաստեղծութիւն, քանդակ — անհաշիւ են ու անզերազանցելի՝ իրենց հրապոյրին ու շքեղութեանը մէջ, զլուս-գործոցներ՝ դարերուն դիմացող:

Ս. Կոյսի Վերափոխման տօնին Հայ Ժողովուրդը կապած է, Միջին դարերէն սկսեալ, «Խաղողօրհնէք»ի արարողութիւնը: Ճիշդ ինչպէս Տիրամայրը մարդկութեան պարգևած է Փրկիչը աշխարհի և այս վերջինը Իր քաւարար արեամբ պարգևած է կեանք և մեղաց

թողութիւն մարդկային ցեղին, նմանապէս Անոր սուրբ արեան խորհրդանիշը եղող և մեր Ս. Սեղաններուն վրայ պատարագուող զինին ալ հիւթը ըլլալով խաղողին՝ պատշաճ համարուած է գոյն մաս՝ աւեր արարողութեամբ մը օրհնել Աստուածամօր մեծագոյն տօնին: Յայներ գոյն կը կատարեն Քրիստոսի Այլակերպութեան տօնին, իսկ Լատիններ չունին նմանօրինակ արարողութիւն: Երուսաղէմի մէջ, մեր եկեղեցին, Տնօրինական Սրբատեղիներու մէջ տիրող իրաւակարգին բերումով, մինչև օրս ստիպուած ըլլալով ընթանալ Հին Տոմարի համաձայն, սոյն արարողութիւնը կը կատարէ Վերափոխման տօնէն ընդհանրապէս երկու շաբաթներ առաջ (տըրուած ըլլալով որ խաղողը հասունցած կ'ըլլայ օրդէն Օգոստոսի կիսուն), որ ընդհանրապէս կը զուգադիպի ըստ նոր Տոմարի Վերափոխման Կիրակիին: Կ'արժէ հոս յիշել թէ մեր Հայ-Կաթոլիկ եղբայրները ևս պահած են բարի ու աւանդական այդ սովորութիւնը:

Հայ ժողովուրդը բացառիկ յարգանք ու պաշտամունք ունեցած է Աստուածամօր հանդէպ: Վկայ՝ Ս. Կոյսին անունովը օծուած մեր բազմաթիւ ազօթատունները և անոր տրուած բազմաթիւ ստորոգելիները՝ որոնցմով մկրտած է յաճախ անդամները իր իրական սեռին: Իսկ մեր եկեղեցիներու բոլոր խորաններուն վրայ անպայման ներկայ է ան, իր Միածինը զիրկը սեղմած և մայրական զորովազութ ժպիտը դէմքին:

Վարդավառը եթէ տօնախմբութիւնն է Քրիստոնէութեան լոյսին, Վերափոխումը, միւս կողմէն, մեզի ցոյց կու տայ այդ լոյսով առաջնորդուած և այդ լոյսին հաւատքովը աչքերը փակած անհատին սպասող լուսեղէն ապագան, իբրև ընակիչը երկնային Վրուսոյ կայաններուն:

Լեցունք մեր նախահայրերուն լոյս հաւատքով և լեցնենք մեր օրերը աստուածահաճոյ ու մարդկօգուտ արարքներով:

Գ. Ճ.

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

“ԲԱՐԵԹՈՍՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՑ” (*)

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Ա.— ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՈՒՆՁԻ ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս ամէն կրօնք ունի իր սրբազան գիրքը, այնպէս ալ Քրիստոնէութիւնը ունի իր Սրբազան Մատեանը, զոր Հայերս կը կոչենք Աստուածաշունչ՝ ըստ Պօղոս առաքեալի խօսքին (Բ. Տիմ., Գ. 16): Իսկ Եւրոպացիք ընդհանրապէս կը կոչեն զայն Bible, որ Յունարէն biblos բառէն կու գայ և պարզապէս կը նշանակէ գիրք կամ գրութիւն: Ուրեմն, Աստուածաշունչը Քրիստոնէութեան Սուրբ Գիրքը ըլլալով՝ կը պարունակէ մեր կրօնին սրբազան վարդապետութիւնները, հաւատքի մարդոց փորձառութիւնները և դարերու խմաստութիւնը:

Ս. Գիրքը կը բաղկանայ գլխաւոր երկու մասերէ. — Հին կտակարան և Նոր կտակարան, Հին Ուխտ կամ Նոր Ուխտ:

Աստուած հին ժամանակ նախ Աբրահամի հետ ուխտ կնքած էր, ապա Մովսէսի միջոցաւ այդ ուխտը նորոգած էր Իսրայէլի ժողովուրդին հետ: Այդ պատճառաւ ալ կտակարան բառը երբեմն փոխանակուած է Ուխտ բառով:

Աստուածաշունչ Մատեանը կը բաղկանայ 66 գիրքերէ: Հին կտակարանը կը պարունակէ 39 գիրքեր, իսկ Նոր կտակարանը՝ 27 գիրքեր: Այս 66 գիրքերը գրուած են 40 ի մօտ հեղինակներու ձեռամբ և 1000–1500 տարիներու ընթացքին: Հին կտակարանը գրուած է եբրայեցիներէն լեզուով, իսկ Նորը՝ — քիչ քան

(*) Հանոյքով կը հրատարակենք Ս. Աթոռոյս երկտաւարդ Միաբան և Մարտէյի հոգեւոր հովիւ Տ. Վաչէ Ծ. Վարդապետի պատրաստութեան մէջ եղող և բարեխօսութիւն Սրբոց խորագիրը կրող գրքին Ներածական բաժինը, իր ունեցած շահեկան բնոյթին համար:

ԽԽԲ.

ցառութեամբ — Յունարէնով: Բայց այս գիրքերը իրարու մօտ գտնով, միութիւն մը, ամբողջութիւն մը կը կազմեն, զիրար կը լրացնեն միութեամբ և ներդաշնակութեամբ: Այսպէս, Մանգոց գիրքէն մինչև Յայտնութեան գիրքը, այսինքն՝ Եկեղեցի մինչև վերջը, ասկեղէն թել մը կայ ներշնչութի, որ բոլորը իրարու կապած և մէկ ու անբաժան գիրքի մը վերածած է:

Բ.— ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՈՒՆՁԸ ԻՐԲԵԻ ՆԵՐԵՆՁԵԱԼ ԳԻՐՔ

Ս. Գիրքը աստուածայայտնութեան արձանագրութիւնը ըլլալով՝ գրուած է Սուրբ Հոգիի ներշնչութիւն ներքեւ: Այսպէս, Աստուածայայտնութեամբ մարդիկը, այսինքն Ս. Գրոց հեղինակները, նախ Աստուածէն ներշնչուեցան, և ապա այդ ներշնչութիւնը իրենց մօքի և սրտի բովէն անցընելէ ետքը գրի առին զանոնք: Ուստի, ոչ թէ Ս. Գրոց իւրաքանչիւր բառը, այլ անոր վեհ գաղափարներն են ներշնչուել: Ուրիշ խօսքով, Աստուածաշունչը աստուածային Գիրք մը ըլլալով հանդերձ՝ կը կրէ նաև մարդկային մօքի գրոյմը: Այսպէս, Ս. Գիրքը որքան աստուածայայտնութեան, նայնքան ալ մարդկային կրօնական փորձառութեանց գիրք մըն է: Չմոռնալ անշուշտ, որ ժամանակի ըմբռնումին և գիտութեան լոյսովը գրուած է: Եւ անոր մէջ Աստուած և մարդ իրարու հետ կը գործակցին: Իսկ ոմանք կը խորհին թէ Ս. Գիրքը երկնքի մէջ խմբագրուելով՝ երկրի վրայ իջեցուած ըլլայ. ասոր համար, ներշնչութիւնը կը նկատեն առաջին գիրքէն մինչև վերջին գիրքը, բառ առ բառ, կէտ առ կէտ, և այսպիսով՝ ներշնչութիւնը աստուայէս կը հասկնան: Իսկ ուրիշներ ալ կը կարծեն թէ Աստուած dictée ըրած (ուղղութիւն տուած) ըլլայ: Այս տեսութիւնները ճիշդ չեն կրնար ըլլալ շատ մը պատճառներով: Նախ, ինչպէս պիտի տեսնենք, Ս. Գրոց մէջ կը հանդիպին տարբերութիւններու: Այն տեսն ինչպէ՞ս պիտի կրնանք զանազանել թէ սօրը իրապէս ներշնչուել է և որը չէ, ինչ որ շատ մը գիտաբանութիւններու դուռ կը բանայ:

Ասկէ զատ, մենք գիտենք թէ Աստուած մարդս օժտած է ազատ կամքով, իմացականութեամբ և զանազան շնորհներով: Ս. Գրոց հեղինակները Աստուծոյ յայտնութիւնը իրենց մէջ առնելով՝ իւրացուցած են զանոնք, և իրենց բոլոր շնորհները գործածելով և Ս. Հոգիի ներգործութեամբ բաշխած են համայն մարդկութեան:

Նմանապէս երբ Աստուած իր Միածին Որդին աշխարհ պիտի զրկէր, Անոր մարդկային մարմինը երկնքի մէջ չկազմուեցաւ, և ոչ ալ հեշտականքուն ձեւամար արուեցաւ Ս. Կոյս Մարիամին զոգը. այլ ամէնօրնեալ Սրբունիէն է որ իրական մարմին առաւ: Այսպէս, մարդն ու Աստուած միացան, որուն միջոցաւ Աստուածորդին մարմնացաւ. «Եւ Բանն (Logos) մարմին եղեւ» (Յովհ., Ա. 14):

Ասկէ զատ, հեղինակներու փորձառութիւնները իրարմէ կը տարբերին: Ամէն մարդ ունի իր նախասիրութիւնը, ասանելու ձեւը, հղանակը: Այս բոլորը միանալով՝ զանազանութիւններ կը ստեղծուին, հակառակ անոր որ նոյն Ս. Հոգիին ներշնչումով գրուած են:

Գ. — ՀԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ
ԻՐԱՐՈՒ ՀԵՏ ՈՒՆԵՑԱՍ ԱՌՆՁՈՒԹԻՒՆԸ

Յաճախ լսած ենք և կը լսենք տակաւին, թէ Հին Ուխտը պարզապէս Հրէից պատմութիւնն է, և ասոր համար ալ մենք պէտք չենք անպայման ընդունելու զայն իբրեւ ներշնչեալ Ս. Գիրք: Մեզի համար միայն Նոր կտակարանը կը բաւէ, անկէ դուրս ուրիշ գիրքի կարեւորութիւն չենք տար և ոչ ալ կ'ընդունինք: Անշուշտ, երբ մարդիկ մականբեային ձեռով կարդան Հին կտակարանը, անոր գրական արժէքը հասնելէն զատ՝ չեն ալ կրնար թափանցել անոր միջոցաւ եղած Աստուծոյ յայտնութեան: Արդեօք նոյն այս մարդիկը գրական գլուխ-գործոց մը կարդալով, նոյն ձեռով պիտի արտայայտուին: Չեմ կարծեր: Օրինակ, երբ մէկը կարդայ Վիքթոր Հիւկոյի «Թշուառներ»ը, պիտի ըսէ թէ Պրանսական յեղափոխութեան պատմութիւնն է: Իսկ Թոլսթոյի «Պատերազմ և Խաղաղութիւն» վէպին կամ

Շէյքսպիրի աշխարհաշուկ թատերգութեանց մասին արդեօք նոյնը պիտի կարենա՞յ ըսել:

Կրնայ արտաքինապէս, որոշ չափով մը ճիշդ եղած ըլլալ ըսուածը: Սակայն, ինչպէս որ արուեստագէտին համար նիւթը միջոց մըն է, երբ ան նիւթ մը կ'առնէ, կը մշակէ, իր մտքին ու հոգիին բովէն կ'անցնէ և արուեստի գործի մը կը վերածէ, և անով ալ իր մտածումները, իր գաղափարները կը տարածէ, այնպէս ալ ան իր գործին շնորհիւ իր անդական շրջանակէն դուրս ելլելով՝ համայն մարդկութեան կը պատկանի: Ասոր համար ալ ըսուած է, թէ արուեստագէտը հայրենիք չ'ունենար, որովհետեւ համայն մարդկութեան կը պատկանի: Ուրիշ խօսքով, գլուխ-գործոց գիրք մը որքան հետաքրքրութեամբ կը կարդացուի արուեստագէտին ազգակիցներուն կողմէ, նոյնքան և աւելի ևս՝ օտարներէն: Ասիկա, երբ արուեստի անկիւնէն կը դիտենք: Նմանապէս Ս. Գիրքը, որ աշխարհի բոլոր գիրքերը կը գերազանցէ իր վեհազոյն գաղափարներով, մանաւանդ որ յաւիտեանականութեան համար գրուած է:

Աստուած ինքզինք պիտի յայտնէր մարդկութեան ցեղի մը միջոցաւ: Այդ ցեղը եղաւ Իսրայէլի ժողովուրդը, այսինքն Արարածի սերունդը, որ ընտրուեցաւ Աստուծոյ կողմէ աւանդապահ և ընդունարան ըլլալու Անոր յայտնութեանց «Ի լրումն ժամանակին» (Գաղա., Գ. 4), փոխանցելու զայն մարդկութեան մնացեալ ազգերուն: Անշուշտ, այս յայտնութիւնը կը հասնէր Անձի մը՝ որ դարձեալ նոյն այս Հրեայ ցեղէն պիտի ծնէր:

Երկրորդ՝ մենք Հին կտակարանի միջոցաւ միայն կրնանք լուսաբանուիլ և հասկնալ Քրիստոսի վարդապետութիւնը:

Նոր կտակարանը գրուելէն առաջ, Հին կտակարանը առաջին քրիստոնեաներուն Ս. Գիրքը եղած էր: Ինչպէս մեր Տէրը՝ Յիսուս, այնպէս ալ առաքեալները Հին Ուխտի խօսքերուն կառչած՝ Քրիստոսի նոր վարդապետութիւնը կը ծանօթացնէին հաւատացեալներուն:

Առաքեալները այնքան կապուած էին Հին Ուխտին, որ իրենց տկանատեսի վկա-

յուսթիսներ պատմելու ատեն կը գիմէին չին Ուխտի մարդարեական վկայութեանց, որպէսզի լսողները աւելի հաւատք ընծայէին իրենց խօսքին: Այսպէս, Պետրոս առաքեալ երբ իր պահանատեսի վկայութիւնը կը գրէ Թարսը լերան վրայ կատարուած ժողովին, այդ վկայութեանն աւելի չին Ուխտի մարդարեական վկայութեան վրայ չեշար գնելով կ'ազէ հաստատել Այլակերպութեան վաւերականութիւնը. «Եւ այս օրհինքէն եկած ձայնը մենք լսեցինք՝ որուն հետ էինք սուրբ լերան վրայ: Եւ մարդարեական խօսքն ալ ունինք՝ որ աւելի հաստատուն է. և ազէկ կ'ընէք՝ եթէ անոր մտադրութիւն ընէք...» (Բ. Պետ., Ա. 19):

Նմանապէս Պողոս առաքեալ քրիստոնէական վարդապետութիւնները չին Ուխտի աւսուցումներով կը հաստատէր: Որովհետեւ չին կտակարանի ծէսերն ու արարողութիւնները խորհրդանշաններն էին Նոր կտակարանին: Չին Ուխտը շուքն էր, իսկ Նորը՝ անոր իրականութիւնը և կատարումը, ինչպէս կը կարգանք. «Ահա օրեր կու գան, կ'ըսէ Տէրը, որ Իսրայէլի Տանը հետ ու Յուդայի Տանը հետ Նոր ուխտ պիտի ընծայ» (Երեմիա, ԼԱ. 31): Երեմիա մարդարէն դարեր առաջ երգած էր թէ Աստուած իր ժողովուրդին հետ Նոր ուխտ մը պիտի կնքէր: Ահաւասիկ այդ կ'իրականանար Քրիստոսի կնքած Արեան Նոր ուխտով (Մատթ., ԻԶ. 28):

Գ. — ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԸ

Յիսուս ոչ գիրք գրեց և ոչ ալ գիրք գրել պատուիրեց իր աշակերտներուն: Ոչ ալ հետամուտ եղաւ կազմելու Ակադեմիա մը և կամ իր խօսքերը արձանագրող մարմին մը: Ան միայն խօսեցաւ, և իր խօսքը այնքան սխրագին ու քաղցր էր, որ անկէ շող մը կը ըլխէր և կը լուսաւորէր շրջապատը, ցաւք մը՝ որ կը ցնցէր, շունչ մը՝ որ կ'ոգեւորէր և կ'առնէր, և վերջապէս ոյժ մը՝ որ կը մղէր մարդիկը հաւատքի: Այսպէսով Ան մեծապէս ապաւորած էր իր ունկնդիրները. ապացոյց՝ որ Տաճարին սպասաւորը այսպէս պիտի արտայայտուէր Անոր մասին. «Երբեք մէկը այս մարդուն պէս խօսած չէ» (Յովհ., Է. 46):

Նմանապէս առաքեալներն ալ, հետեւելով Յիսուսի օրինակին, Տիրոջ կեանքը, խաչելութիւնն ու յարսութիւնը կը նկարագրէին բերնէ բերան խօսուած պատմութիւններով: Ուրեմն, մինչև Նոր կտակարանին գրուելը, Յիսուսի վարդապետութիւնը կ'աւսուցուէր բերանացի տըրուած վկայութիւններով: Այսպէս ալ Աւետարանները գրուած են հիմնուելով աւանդութեան վրայ: Աստուածաշուքի գիրքերէն ալ ոմանք գրուած են աւանդութեանց համաձայն: Ասիկա ոչ միայն ճիշդ է Ս. Գրոց պարագային, այլև ազգերու ընդհանուր պատմութեան մէջ:

Սակայն, որոշ ժամանակէ մը ետք, պարագաներու անհրաժեշտ բերմամբ և յիսուս հասկացողութիւններու անդի չափու համար, գրուեցան Աւետարանները, Յիսուսի կեանքին իբրև իսկական նկարագրութիւնը: Անշուշտ ասոնք ոչ թէ կարգ մը մարդոց բաղձանքէն կամ ատղանդէն գրի առնուեցան, այլ պարագաներու և պահանջներու քնական բերումով: Նոր կտակարանի հեղինակները երբեք իրենց միաքէն չէին անցընէր թէ իրենց գրածը օր մը Սուրբ Գիրք պիտի կոչուի և չին կտակարանը պիտի ամբողջացնէ: Նոր կտակարանի գիրքերը նկատուեցան «Աստուծոյ խօսքը», Ս. Հոգիին մէկ պատգամը, որպէս երկինքէն իջած գիրք մը, գրուած աստուածային ներշնչմամբ: Հետեւաբար, անոր ամէն մէկ խօսքը հոգեւոր պատգամ մը նկատուեցաւ և աստուածայայտնութիւն համարուելով՝ մեծ հեղինակութիւն վայելեց:

Նոր կտակարանը չին Ուխտին արժէքը աւելցուց և պաշտպան կանգնեցաւ անոր: Եւ այսպէս, երկուքը միանալով իրարու հետ, անքակտելի ամբողջութիւն մը կազմեցին և եղան Եկեղեցւոյ նուիրական Սրբազան Աստուածաշունչ Մատեանը: Եթէ կարելի է պատկերաւոր բացատրութիւն մը գործածել, մարմինը՝ չին կտակարանը եղաւ, իսկ գլուխը՝ Նորը: Այս երկուքը Աստուծոյ կամքին և ստորագրւիւններուն կտաւրեալ մէկ յայտնութիւնը եղան, ըլլալով միանգամայն պատմական, գրական, բանաստեղծական, բարոյական և կրօնական տեղեկութեանց շտեմարան:

Ահա այսպէս յառաջ եկաւ քրիստոնէական դրականութիւնը անդաւալարաբար, պարագաներու անհրաժեշտ բերմամբ և ոչ թէ ակադեմական իմաստով կաճառի միջոցաւ, ուր խմբագրուէին, լուծուէին, ճշգրտուէին վիճարանութեանց դառն րացած վարդապետական բոլոր խնդիրները և ծագած վէճերը:

Յիսուսը ըսած էր արդէն, ծածուկ մեծցող սերմին տալիքով, թէ իր վարդապետութիւնը դարերու ընթացքին անդաւալարաբար պիտի աճէր, նախ՝ խոտը, ապա հասկը և յետոյ ցորենը՝ ատոք (լեցուն) հասկերով (Մրկ., Դ. 26-29): Իսկ մանանիսի հատիկի առակով ալ, Ան կը մատնանէր իր վարդապետութեան ժամանակի ընթացքին ունենալիք աստիճանական զարգացումն ու ծաւալումը, ընդգրկելու համար բոլոր ժամանակներն ու ազգերը:

Աւետարանիչներուն նպատակն էր Յիսուսը ներկայացնել հանրութեան և ոչ թէ գիտական մեթոտով գիրքեր գրել: Անոնց գրածը պատմութիւն մը ըլլալէ աւելի քարոզութիւն մըն է: Յիսուսի քարոզութիւնը (վարդապետութիւնը) մեզ կը ներկայացնեն պարզ, սկզբնական կամ սաղմնային վիճակի մէջ. «Աւետարանին պարունակած վարդապետութիւնը նման է նախնական նիւթին, անզարդ և անհարթ նիւթին, որ ընդունակ է առնելու այն ձևն ու կերպը, զոր արուեստագէտը անոր կու տայ: Կան նաև քարոզութեանց մէջ ալ շատ կէտեր՝ որոնք յատկութեամբ չեն գրուած, և մի ին մնացած ու լուծման կարօտ խնդիրներ տեղ տեղ գիմաց կ'ենլին»⁽¹⁾

Յիսուսի վարդապետութիւնը առաջին անգամ րացատրող և որոշ ձևով կազմակերպողը հանդիսացաւ Պողոս առաքեալ, որ իր թուղթերով ճշգրեց, բացատրեց և որոշ չափով ալ կազմակերպեց քրիստոնէական վարդապետութիւնը: Նոյնպէս միւս առաքեալներն ալ իրենց կարգին գրելով Ընդհանրական թուղթերը, բացատրեցին և մեկնեցին զայն:

Ուրեմն, Աւետարանը Նոր կտակարանի առաքելական թուղթերով լրացած և Հին

կտակարանի գիրքերով ամբողջացած է: Ասոր քով կայ աւանդութիւնը, որուն շնորհիւ շատ մը կ'ընտոտ հարցեր կը պարզուին, կը լուստարանուին և կը հաստատուին: Որովհետեւ, ինչպէս ըսած ենք⁽²⁾, նախ քան Աւետարաններու գրութիւնը, Քրիստոսի վարդապետութիւնն ու պատգամները բերանացի կ'աւանդուէին առաքեալներու կողմէ: Դժբախտաբար, Աւետարաններու մէջ շատ քիչ բան արձանագրուած է: Ուրեմն, այդ անգիր աւանդութիւնները առաքեալներու անմիջական աշակերտները ու յաջորդաբար եկեղեցւոյ եպիսկոպոսներն ալ կը խօսէին ու կը պահէին, մինչև որ օր մը անոնք ալ գրի առնուելով կոչուեցան «Աւանդութիւն»: Եւ այս աւանդութիւնը մեր Եկեղեցւոյ վարդապետութեան մէջ ալ մեծ ու կարեւոր տեղ կը բռնէ այսօր:

Հետագայ դարերուն, երբ պէտք ունեցան հաւատքի և վարդապետութեան վերաբերեալ կէտի մը շուրջ ծագած դժուարութիւնը լուծելու և ճշմարտութիւնը հաստատելու, Եկեղեցին միշտ գիմեց տիեզերական ժողովներու հեղինակութեան: Անոնց տուած որոշումները ընդունուեցան և առանց բացառութեան պահուեցան դարերու ընթացքին բոլոր հնաւանդ Եկեղեցիներու կողմէ:

Սակայն դժբախտաբար, այսօր կ'ապրինք դարու մը մէջ, ուր Քրիստոսի վարդապետութիւնը անհատական կամքի կամ հաւաքական քմահաճոյքի համաձայն մեկնելու ճիգեր կը տարուին, յառաջ բերելով մոլոր տեսութիւններ, հակառակ՝ Ս. Գրական ոգիին ու քրիստոնէական ողջմիտ մտածողութեան: Ընդարձակ հատուածէ մը համար մը միայն առնելով և զայն ըստ կամս մեկնելով տեսութիւն մը բանաձևել ոչ միայն սխալ է, այլև մոլոր վարդապետութեան կ'առաջնորդէ (Մատթ., ԺԵ. 14): Իսկ աւանդաբար փոխանցուած վարդապետութիւն մը, առանց Ս. Գրական հիմք ունենալու, ոչ միայն ընդունելի չէ, այլև գայթակղեցուցիչ է մարդու ու միամիտ մտքերու: Այսպէս

⁽¹⁾ Օրմանեան, «Հայոց եկեղեցին», Անթիլիաս, 1952, էջ 87:

⁽²⁾ Տես Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, «Աստուածամայրը», Բ. տպ., Վենետիկ-Ս. Ղազար, 1977, էջ 33:

ՏԻՐԱՄՕՐ ՆՆՋՈՒՄԸ(*)

Ամառնային խաղաղ ու աստղազարդ գիշեր մըն էր։ Տիրամայրը, օրուան խոնջէնքը անկողինն տուած, կը մրափէր սգորածիւս իր մահճին վրայ։ Հագնուելու տեսիլներու ժամագրովայր Ս. Քաղաքին մէջ, Նախախնամութիւնը կարգադրած էր նորի մը երևումը։ Երկնային պատգամաբերը կհցու անոր սնարին մօտ ու իր սրբակաթ նայուածքը յառեց Տիրամօր նոյնքան սրբակաթ աշխրուան խորր։ Եկած էր աւետելու։ «Տիրոջ աղախին»-ին իր մօտալուստ մեկնումը վիշտերու այս հովիտէն, ինչպէս աւելի քան քառասուն տարիներ առաջ աւետած էր իրեն Քրիստոսի, և Անով՝ մարդկային ցեղի մայրութեան գերազանց պատիւին արժանացած ըլլալու քաղցր սրբան շփոթեցուցիչ աւետիսը։

Տիրամայրը, ժպտի դիմաւը անցրեւելով ցաւատանջ իր դէմքին, այս անգամ անշփոթ համակերպութեամբ էր րնդունած երկնային վճիռը իր հանդէպ։ Իր Միածին Որդւոյն հանդիպելու, Անոր վերստին միանալու տենչանքը կ'այրէր իր մայրական գործադուծ սիրտը խաշի ողբերգութենէն ի վեր։ Ոչինչ ունէր աւելի սերտօրէն զինքը կապող մեր աշխարհին։ Աւելի ճիշդ, անկէ բաժնուելէն

(*) Հաստատած՝ հեղինակին Ս. Կոյսի կեանքին պանդան հանգրուաններէն խոսող և Տիրամայրը խորագրուած անտիպ գործէն։

հաքն իսկ պիտի չարունակէր ըլլալ մօտն ու հեռը իր հօգի չարազատներուն։

Հրեշտակը մէկ ամսուան պայմանաժամ շնորհած էր Ս. Կոյսին։

Վերնատան լուսամուտէն սողակելով՝ տաւառեան արեւին գաղջ ճառագայթները իջած էին զգուշուա կիսասպիտակ իր մագի հիւսկէնները, երբ Յովհաննէս առաքեալ, սրուն վստահուած էր խնամածութիւնը Գերազանց Մօր, ներս կը մտնէր անոր անշուք խուցէն, ըլլալու համար առաջին ընդունողը հրեշտակին բերած անսպասելի ու արտուժ աւետիսին։

Տիրամայրը չէր հասած դեռ ծերութեան տարիքին։ Ու Յովհաննէս, միւս առաքեալներուն նման, մեր սիրելիներուն հոգեւոր և մարմնաւոր ներկայութիւններուն միջև խափի չգնելու սրբանեալ վիճակին։

Իր վրդովանքը ծածկելու տկնայտանի իր ճիգին մէջ Յովհաննէս տեսնր ունեցաւ յիշելու Տիրոջ Պետրոսին ուղղած յանդիմանութիւնը, երբ այս վերջինը կը փորձէր միամտօրէն գէժ կենալ Նախախնամութեան վճիռին, մեր Տէրը Գաղղութայի ողբերգութեան առաջնորդող։ Ու խուսափեցաւ որ եւ արտայայտութենէ՝ զինքը նմանօրինակ կացութեան մօտնող։

«Օրհնեալ ըլլայ Տիրոջ կամքը», հազիւ կրցան մրմնջել իր շրթները, ու անմիջապէս դուրս նետուեցաւ իր պաշտօնակիցներուն հաղորդելու համար նոր օրուան բերած նոր լուրը։

Քիչ հաք, երբ արեւը, ցրելէ հաք իր գէժքը մշուշատելու եկած ամպի ծուէն-

մտածողները լուս կ'ընեն հթէ՝ մտաբերեն թէ Ս. Գիրքը համայնագիտական մեթոտով պատրաստուած գիրք մը չէ, որպէս զի կարենայինք ըսել, թէ Քառնի որ այս ինչ բառը կամ այնինչ տեսութիւնը համայնագիտարանին մէջ չկայ, սերնի Ակադեմիան զայն չէ վաւերացուցած, և ուստի գտնականօրէն ընդունելի չէ։ Նոյնը չէ անշուշտ Ս. Գրքի պարագային, քանի որ Քրիստոսի վարդապետութեան

սգին է որ կը փնտռենք և վեր կ'առնենք, և Քրիստոսի լոյսով կ'առաջնորդուինք։ Ասանցմէ է, օրինակ, սրբոց բարեխօսութիւնը։ Վարդապետութեան զաղափարը կայ Աստուածաշունչի մէջ, բայց ոչ՝ Ակադեմիական յստակ ճճով արձանագրուած։ Ընդ այս է որ պիտի ուսումնասիրենք այս գիրքով, որովհետև սրբոց բարեխօսութիւնը մեր եկեղեցւոյ վարդապետութեան մէջ շատ կարեւոր տեղ կը գրաւէ։

ՎԱՋԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

ները, յաղթականօրէն բարձրացած էր հորիզոնի պարտին, ներս կը խռժէին Թովմաս ու Փիլիպպոս, մտառոյզ ու ներամփոփ, իրենց հասարակաց մօր «վիշտը» տաքելու մարդկային տկարութիւնէն առաջնորդուած, պարզելով այդ կերպ մահուան հանդէպ հասարակ մարդոց տկար կեցուածքն ու սխալ հասկացողութիւնը:

«Մեծ վարդապետէն ետք, դժուար ալ այսքան տպածամ պիտի բաժնուես մեզմէ ու որք ձգես մեզ», ինքնիրմէն ելած պոռթկաց Փիլիպպոս, մինչ արտօսելի կայլակներ կը լծանային խորը իր կապտագոյն աչքերնորուն:

«Ես կ'երթամ իմ և ձեր Արարչին մօտ: Զեղճէ իմ բաժանման վիշտը հակակշռող ու անդրանցնող երանութիւն մը ողորդած է ողջ էութիւնս: Բաժանում մը պիտի չըլլայ սակայն իմ մեկնումը: Ինչպէս աստուածային իմ Որդին, նոյնպէս ալ ես ձեզի հետ պիտի ըլլամ «մինչև ի կատարած աշխարհի»: Ու հօգորդոյն բարեխօսը Անոր գահին դիմաց: Զեր բոլոր բարի խնդրանքները մատուցէք ինծի ու ես իմ Միածինին պիտի ներկայացնեմ զանոնք, որ իր կարգին պիտի չմերժէ զանոնք, ինչպէս չէր մերժած որեւէ մէկը իմ խնդրանքներէն, սկսեալ կանայի հարսանիքի հրաշքէն»:

Անկէ յետոյ, Տիրամայրը, իբրեւ իր «հուսկ բանք»ը կամ վերջին կտակը, իր Միածինին աշակերտներուն ըսաւ. — «Գիտեմ թէ հասած եմ կեանքի մը վախճանին ու կեցած ուրիշ կեանքի մը սեմին: Հանգոյցին երկու կեանքերու՝ որոնք շարունակութիւնն ու լրացուցիչն են իրար: Ընդ ինչպէս որ մինչև հիմա հեռու և անհաղորդ չէի եղած անդիտի կեանքին, ասկէ ետք ալ հեռու և անհաղորդ պիտի չըլլամ աստուոր կեանքէն: Մահը կամուրջ մըն է զոյգ կեանքերը իրար ազուցող:

«Աստուծոյ պարգևած մէկ ու նոյն հոգին է որ, ժամանակի և միջոցի տարածութիւնները ճեղքելով, կ'անցնի մէկ կեանքէն միւսը, փոխելով միայն իր դրսեւորութիւնը, զինք պարածածկող պատմութեանը: Աստուծոյ հետ ու մօտ ապրող հոգիները չունին վախը մահին ինչպէս կսկիծը բաժանումին: Անոնք Աստուծոյ

նման տէրն են նաեւ մահուան, յաղթանակը տարած ըլլալով անոր վրայ: Նաեւ ներկայ են ամէնուրեք, ըլլալով կայծերը, մասնիկները՝ Տիեզերքը լեցնող Մեծ Հոգիին:

«Իմ Միածին Որդին ձեզ դարձուց «լուսոյ որդիներ»: Կը մաղթեմ որ այդ լոյսը տեւարար առաջնորդէ ձեզ մինչև իր յաւիտենական գահը: Ու ձեզ հետ, այդ լոյսէն մազիւրուած, բերէք անհամեմատօրէն մեծ թիւ մը լոյսը ընդունած ու ձեզի նման «լուսոյ որդիներ» դարձած մարդոց, աշխարհի չորս ծագերէն:

«Գծաբան են բոլոր անոնք՝ որոնք չեն ուզեր մտածել մահուան մասին, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս զծաբան են տեւարար անոր մասին մտածող ու անկէ սարսափող տարածները: Երբ մեր հոգին բացուած է Աստուծոյ լոյսին ու լեցուած անով՝ շատ դիւրաւ կրնանք մահուան խաւարը վառել մեր մօտէն ու մօքէն»:

Տիրամայրը աւարտած էր իր խօսքը: Անխմանալի գոհունակութեամբ մը փակած էր իր հաշիւը այս աշխարհին հետ: Անհուն ցնծութիւն մը կար իր էութեան ինչպէս երկնքին խորը, ուր մաքրափայլ հրեշտակներ խնդաղագին պատրաստութեան մէջ էին արժանաւարպէս իրենց մէջ ընդունելու «երկնաւոր Արքայուն»:

✱

Օգոստոսի անգարը ու խորհրդաւոր գիշեր մըն էր: Տիրամայրը վերջին անգամ իր շուրջը խմբեց իր հոգևոր որդիները: Տաղարուած էր զրեթէ նոյն զգացումներով՝ որոնցմով լեցուած էր իր Միածին Որդին խաչելութեան նախօրեակին: Հակառակ երեւութապէս հանգարտ իր դիմագծին, խռով էր իր հոգին: Մարդկային տկարութիւնն էր որ իր տուրքը կը պահանջէր իրմէ: Բաժանումները արտաւժ ինչ մը ունին միշտ, նոյն իսկ երբ կը դիմեն լաւէն զէպի լաւագոյնը: Կրկին անգամ առաքեալները «որք» ձգելու մարդկայնօրէն ըմբռնելի տրամառիթ իր զգացումին քովն ի վեր տակաւ կը շինուէր իր Միածինին ներկայութեան ըլլալու քաղցր մտածումը:

Այդ մտածումներուն մէջ խորատոյգ՝ Տիրամայրը անցած էր այդ գիշեր մէկ կեանքէն միւսը:

ԳԵՈՐԳ Ս. ԸԻՆԻՎԻԶԵԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԻՏԷԱԼՆԵՐՆ ՈՒ ՄԵՐ ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ընդունուած ճշմարտութիւն մըն է թէ մեծ են այն մարդերը՝ որոնք վսեմ նպատակ մը կը հետապնդեն կեանքի մէջ և մասնաւոր առումով՝ որոնք չեն ընկրկիր այդ նպատակի իրագործման ճամբուն վրայ իրենց դէմ ցցուող խոշընդոտանքուն առջև:

Որովհետեւ քիչ չէ թիւը անոնց՝ որոնց համար կեանքը կը դառնայ անիմաստ ու անտանելի, երբ բախտը արգելք կը հանդիսանայ իրենց երազին իրականացման. քիչ չեն մարդեր նոյնիսկ՝ որոնք կը դիմեն անձնասպանութեան, երբ չեն կրցած իրենց երազը նստանել:

Մարդեր ասոնք, որոնք երջանիկ միամտութեամբ կեանքի լեղին միանգամ ընդմիշտ քաղցրացուցած ըլլալ կը կարծեն իրենց իտէալին նուաճումով:

Սակայն երբ դառնանք կեանքի իրականութեան, պիտի տեսնենք որ շատ են անհատներ՝ որոնք իրենց երազին իրագործումովը բախտաւոր նկատուած, և յաճախ իրաւամբ, և սակայն չեն հասած երանութեան, կամ, առանկազոյն պարագային, կարճ է տեւած պահը իրենց երջանկութեան: Մարդեր մինչև անգամ՝ որոնք շատ չանցած դառնօրէն զղջացած են ու ամսոսած՝ իրենց երազի իրագործման ճամբուն վրայ տարիներ շարունակ իրենց թափած ճիգին ու վաստակին:

Ազոյնք կեանքէն վերցուած օրինակներով. —

1) Առնենք բանտարկեալ մը, որ կը հեծէ բանտի չորս պատերու տխուր և ամայի միջավայրին մէջ: Ու կ'ըզձայ հոգեին լոյս աշխարհ ելլել, լի հաւատքով թէ ազատութիւնը գինք պիտի դարձնէ անհոգ ու երջանիկ անհատ մը: Կը պատահի որ քաղաքական անցուղարձեր ա-

նակնկալօրէն բանան իր առջև դռները բանտին, բայց չկարենան բանալ դռները երջանկութեան: Նոր հոգեր, տաղտուկներ, անստուգութիւն, ապրուստը ճարելու մտահոգութիւն, մարդոցմէ անարդուած ըլլալու սրտաբեկում և լքուածութիւն կը միանան երբեմն փնտռել տալով իրեն բանտի ապահով ու անդորր խցիկը: Մանաւանդ որ երբ, անվստահելի մէկը իբրեւ, ոչ ոք ուզէ գործ տալ իրեն:

2) Առնենք երիտասարդ մը, բուռն սիրով կապուած մանկամարդ օրիորդի մը, որուն համար անոր հետ կնքուած ամուսնութիւն մը միամտօրէն գրաւականն է երջանիկ ու փայլուն ապագայի մը: Որ կը դաւանի այդ օրիորդին իբրեւ իր կինը մուտքը իր տունէն ներս իբրեւ մուտքը երջանկութեան: Բայց որուն երազները կը ցնդին շուտով քիտ իրականութեան առջև և վէճերն ու անհամաձայնութիւնները սովորական երեւոյթներ դառնալով՝ ամուրիութեան իր անհոգ կեանքը կը վերածեն տաղտուկներով ու մտահոգութիւններով լեցուն կեանքի մը ու իր տան նախկին աղատ մթնոլորտը կը դարձնեն կաշկանդիչ ու անշնչելի:

3) Առնենք ուրիշ երիտասարդ մը, դժգոհ իր ուսանողական կեանքէն, օր առաջ բժշկական վկայականը գրպանելու տենչով կրակուած, որ կը հաւատայ թէ իր դառնանատան բացումէն ետք միայն պիտի կրնայ ճաշակել համը երջանկութեան: Խեղճ արարած, կը տիրանայ վկայականին, բայց իր պարտականութիւններուն ու պաշտօնին պարտադրանքներուն բեռն տակ կեանքը կը թռչի իրեն աւելի տաղտուկներ ու անհրապոյր, և անձկագին կարօտով կը սկսի փնտռել ուսանողական օրերու իր արձակուրդներն ու դասարանային հաճելի կատակներով համեմուած սերտիս ու ընտանի մթնոլորտը:

4) Վերջապէս, առնենք քաղաքական պայմաններու բերումով իր հայրենիքէն աքսորուած ու անոր կարօտով տոչորոգ քաղաքագէտ պանդուխտ մը, որուն համար չկայ երջանկութիւն իր հայրենիքի սահմաններէն դուրս: Կը փոխուի վարչակարգերը ու կ'արտօնուի իր մուտքը

հայրենիք: Բայց այս անգամ ամբոստան-
քով կը նկատէ որ իր երազած դրախտը
չէ հայրենիքը, և թէ դժուար պիտի ըլ-
լայ իրեն ասորիլ անոր սահմաններէն
ներս, ինչպէս իր ազատութենէն կապ-
տըւած թռչուն մը՝ վանդակին որմերէն
ներս: Ու այնտեղի կեանքին, հոն տիրող
ընկերային պայմաններուն հետ հաշտուե-
լու դժուարութիւնը անկարելի է որ զինք
դարձնեն երջանիկ անհատ մը:

Ուրեմն սին պատրանք է յուսալ թէ
մեր աշխարհիկ երազները կրնան մեզ ա-
ռաջնորդել տեւական ու անխառն երջան-
կութեան: Որովհետեւ առանց Տիրոջ բա-
րեխնամ ներկայութեան, յաջողութեամբ
պսակուած մեր ծրագիրները կը նմանին
հայակերտ ու գեղաչէն ապարանքներու,
խախտու հիմերու վրայ՝ բարձրացած:
Մեզի կ'իյնայ մեր երջանկութիւնը չկա-
պել սին ու անցաւոր հաճոյքներու և
գտնել կերպը բացուելու հոգեւոր ճշմար-
տութիւններու և լիանալու անոնցմով:
Ու երբ տիրանանք այդ երջանկութեան,
վստահ կրնանք ըլլալ թէ անիկա պիտի
մեր բաժինը մնայ «աստ և ի հանդերձե-
լումն»: Երկինքի մէջ մեզի համար գիդ-
ուած գանձը պիտի ըլլայ ան, «ուր ոչ
գող մերձենայ և ոչ ցեց ապականէ»: Երբ
գիտենք Աստուծոյ ներկայութենէն ճա-
ռագայթող եղանկութեան բանալ մեր
հոգին, երկրաւոր ո՛չ մէկ փորձութիւն
ու տառապանք պիտի կրնայ մեզ ընկճել
ու մատնել անյուսութեան: Ու մենք պիտի
գտած ըլլանք կերպը արհամարհելու չարն

ու չարիքը, մնալով նոյն երջանիկ ան-
հատները վիշտերու ու տառապանքներու,
բանտի, աքսորի ու հալածանքի մէջ իսկ,
աւելի երջանիկ քան ամբարիշտ մեծա-
տունը՝ սակիի իր գէղերուն վրայ բազ-
մած:

Այդ չի նշանակեր սակայն թէ կեանքի
Գերագոյն իտէալով մտազբաւուած, պէտք
չէ որ ունենանք աշխարհիկ որեւէ տեսչ
ու ցանկութիւն, կեանքի ո՛չ մէկ փայ-
լուն հեռանկար ու իտէալ, վերածուելու
գործնական կեանքի համար անպէտ ու
մեղկ մարդերու: Միայն թէ պէտք չէ որ
մեր սիրտը ամբողջովին կապենք այդ ի-
տէալներուն, անոնց իրազործումին հա-
մար գիմելով ուղիղ և անուղիղ ամէն
միջոցներու, ի վնաս մեր հոգիին ու հո-
գեկան կեանքին: Ամէն իտէալ իր իսկա-
կան արժէքով գնահատելու իմաստութիւնը
պէտք է որ ունենանք, այս աշխարհի
մէջ յաջողութիւն և հանդերձեալին մէջ
կեանք ունենալու համար: Չըլլանք այն-
քան միամիտ, մեր կեանքին իմաստը
կապելու անցաւոր երազի մը, անոր իրա-
զործումէն գալիք երջանկութեան միայն
հաւատացող: Ու չըլլանք յուսահատ, երբ
կը վերապինք հասնելէ մեր նպատակին,
ամէն ինչի մէջ Աստուծոյ կամքը տեսնե-
լով և Անոր հանդէպ հնազանդութեան
ոգի ցոյց տալով:

Գիտնանք թէ ո՛ւր է աղբիւրը իրական
երջանկութեան, ու հաւատքով և բարե-
պաշտութեամբ անոր գիմենք հանապազ:

Գ.

Ք Ա Ռ Ե Ա Կ Ն Ե Ր

Նոյն երգիքին տակ հոգիներ երկու,
 երբեմն իրարմէ այնքան են հեռու,
 Որքան չեն գուցէ անջրպեսն ի վեր՝
 հաւերժ քաւալով զոյգ մոլորակներ:

Մէք նրման է չհոռի գոյիւն,
 Միծաղով իջնող, լալով բարձրացող.
 Այրերու բացուող կրկներեւոյթ հին,
 Բոլոր դարերու համբողջներ խաբող:

Նրման է կինը ծովին,
 Անյատակ ու երերուն,
 Նախ կը բուլէ ու յետոյ
 Կը խեղդէ որսն իր դիւրին:

Սիրոյ համար սրտէկ կրնան,
 Առաքինին ու իմաստուն
 Բաց աչկերու ծուղակ կ'իյնան
 ձառքարամբսն ու ձեռնածուն:

Ե.

Փ Ա Ռ Ե Ա Կ Ն Ե Ր

Պիսի որ մ'անուշ հանդիպիս ինձ',
 Պիս' աչբեմ հոգիդ հրովս անուշ,
 Լեցնեմ սրբիդ մէջ քաղցր բախիժ,
 Մերք այցի գամ քեզ' ես որպէ՛ն նուշ:

Ժամանակն քլար ծափօք արանիս,
 Այդ արանիսէն դառնայի ես ես,
 Եւ անոնք բոլոր որ ինկան համբուն՝
 Ոսփի կանգնէին, դառնային ինձ' հետ:

Շատերք մեռան եւ ա՛յ չը ուրեան,
 Իրենց երգերով եղան փոշի, հող,
 Յաւէս պիս' ապրին Զարեհան ու Տէրեան,
 Քահիժ մեղրածոր, ծիածանի շող:

Անաւէ՛ս եմ տգնէր ճիշերէն ածան ...
 Մեղեդիներդ անաւէ՛ս կը կանչեն,
 Կ'ուզեմ որ դադրի կրօնիչն այս դաժան՝
 Որ միայն, միայն քահիժրդ շնչեմ:

Ո՛, Մայր Բրնուքին, բու հրաւալի քսեղծման վառիդ
 Արուեսագէտ մը չը կըգաւ միտքս երեսակալիդ .
 Ո՞վ քսեղծեց քեզ որ քլասս առաւելս թէ՛ պայծառ, թէ՛ մութ,
 Այսպէս գեղեցիկ, իրական ու սուս:

Պիսի տրեմք տրեմքին այս անսահման,
 Պիսի ուղղեմք սրնայներ քսեղծողին,
 Անմահութեան պիս' հասցրնէմք Մարդն անպայման,
 Մեր առջեմն է Յաւերժութեան ճանող ուղին:

Ուր որ մարդկային էակ մ'է քաղուած,
 Քովն անոր կրնամ ես հաղաղ ննջել,
 Քանդի մեր փոշին իրարու շաղկաւած,
 Կրնան մեր յուշերն իրար՝ շրջանջել:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Խ Ի Ն Գ Ո Ւ Վ Ի Շ Տ

Խիւնդն ու վիւհը ձեռք ձեռքի, իբր նորահաւ եղբայրներ,
 Ո՛չ, չեմ յիշեր որ երբեք մտած ըլլան սրէս ներս.
 Երէկ կռիւ ունէին, բաղխումէն ետք ալ աւեր
 Ըրած էին հոգեդաւեսս, ալլած-սարած՝ յոյսս ու սէրս:

Տասնամեակ մը, խինդ, բէնոս՝ չմտեցար դուն սրիս,
 Կանչեռուս դէմ ողորմուկ՝ հիւանդ ծիծաղ մը տուիր.
 Բայց կամեցար վերջապէս երբ զալ ինծի, սիրելիս,
 Քեզ՝ հետ ինչո՞ւ երբեմնի սոսիւղդ նենգ ինձ բերիր:

Ո՛վ խինդ խարդախ, վիւհ խայքուն, զիս բողբոջէ առանձին,
 Ու բող օրերս ըլլան անջիղ, անխոյր, անհանգէս.
 Յուզում, բերկրանք լայնածիր՝ ա՛լ գէշ կ'ազդեն իմ սրտին,
 Ձեզվէ հեռու՝ զուցէ ալ մահէն նուազ սոսկամ ես:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՄՐՏՈԼՈՒՑ ՄԻՆՉ
ՍԿԻՒՏԱՐ — ԳՈՒՄ-ԳԱԲՈՒ

Պոլոսյ Սկիւտար թաղամասի գաղբի-
վանքի պատմութեան և գործունէութեան
հետազոտութիւնը մեզ անհրաժեշտաբար
տանում է դէպի նրա համարենոյթ նա-
խորդները, որոնք օրինակ և ուսումնա-
կրթական ու հոգեւոր-բարոյական ազդիւր
են հանդիսացել նրա համար: Այս տեսան-
կիւնից պատմականօրէն իրաւացի կը լի-
նէր հասնել զոնէ մինչև Տաթևի հաշակա-
ւոր միջնադարեան համալսարանը, որը
իր կրթա-գոստարակալական աւանդնե-
րը, անկասկած, փոխանցել է նաև Սկիւ-
տարի գաղբիվանքին՝ հիմնականում Մե-
ծոփայ, Խնդրակատար, Սիւնեաց Մեծ-
Անապատի և Ամրատու վանական բար-
ձրագոյն գաղթների միջոցով: Սակայն
հեռավէտ ընդգրկումները խնայելով և
նկատի ունենալով միայն մերձաւոր ան-
միջական առնչութիւնները, կը գոհա-
նանք ուշ, ԺԶ. դարի վերջերի համապա-
տասխան պատմա-կրթական իրողութիւն-
ների ուսումնասիրութեամբ, երբ իր գոր-
ծունէութեան աւելի հաստատուն հիմքն
էր դնում Բաղէշի Ամրոտուոյ կամ Ամբր-
ատու գաղթը, որը Սկիւտարի գաղթի
անմիջական նախորդն էր, և ուր, ինչ-
պէս յայտնի է, ուսանել է վերջինիս
հիմնադիր մեծանուն Յովհաննէս Կոլոտ
Պատրիարքը:

Ամրատու գաղթը սկզբից ևեթ (ԺԶ.
դարի վերջին) հանդէս է գալիս շատ
դժուարին պատմա-փառաքական պայման-
ներում ու միջավայրի մէջ: Այս առու-
մով ոչինչ չի բարեփոխուում նրա գործու-
նէութեան սղջ ընթացքին: Իրար գերա-
զանցում էին սանձարձակ անիշխանակա-
նութիւնը, դաժան հարստահարութիւն-
ները, իրաւական լիտի խտրականութիւ-
նը, քրտական ցեղախմբերի կամայական

բռնադատութիւններն ու վայրագութիւն-
ները: Աէֆեան Պարսկաստանի և Օսման-
եան Թիւրքիայի միջև ԺԷ. դարի սկզբին
(1616 թ.) վերսկսած երկարատև կռիւնները
էլ աւելի են խորացնում Հայաստան
թշուառութիւնները: Թէև նոյն ազգա-
ուստապետական իրաւովիճակն էր տի-
րում նրանց միջև կիսուած Հայաստանի
երկու հատուածներում էլ, սակայն Թիւր-
քիայի տիրապետութեան ներքոյ ընկած
բաժնում կացութիւնը շատ աւելի եղբրա-
կան էր փառաքական, անտեսական, իրա-
ւական ու հոգեւոր-բարոյական տեսան-
կիւնից հաւասարապէս: Այս իրողութե-
ան մէջ, բնական է, պիտի անշտանա-
յին, յաճախ խաղաղ խամբէին նաև վա-
նական մենաստանները, որոնց մէջ, այ-
դուհանդերձ այդ օրերին անգամ, տեղ-
տեղ ծայր էր առնում, եփուում և ուռճա-
նում մեր կրթական, գիտա-մշակութա-
յին կեանքն ու ազգային-հասարակական
գիտակցութիւնը:

Ամրատու գաղթը ուսումնա-կրթա-
կան շատ համեստ ժառանգութիւն ստա-
ցաւ իր անմիջական նախորդից՝ Բաղէշի
Խնդրակատար Ս. Աստուածածին վանքի
գաղթից, որը, ի դէպ, բոլորից առաւել
արդիւնք ցոյց առողջ ուսումնական կենտ-
րոնն էր ամբողջ ԺԷ. դարում: Գրեզոր
Արճիշեցու (Չորթան) սաներից Ներսէս
Մատաղի ջանքերով այն աւելի է աշխու-
ժացնում իր գործունէութիւնը և բարեւոյ
ընթացքի մէջ մնում մասնաւոր Ներսէս
Բաղիշեցու, Ներսէս Ամթեցու և Յովհան-
նէս Բրգութեանցի ժամանակ, մինչև ԺԶ.
դարի վերջերը⁽¹⁾:

Ահա, այս նոյն Յովհաննէս Բրգու-
թեանցի անմիջական սաներից Բարսեղ Գա-
ւառացին (նաև՝ Բաղիշեցի, Ազրակեցի,
Կարպեղացի) «ի գաւաղանէն՝ որ Տաթև-
աւազոյն յառաջ եկեալ և սերեալ»⁽²⁾,
1530ական թուականներին «վերստին հիմ-
նարկեալ շինեաց» նախապէս «խարխալ-
եալ» Ամրատու վանքը⁽³⁾: Մեզ ծանօթ

(1) Ն. Ակիմևան, «Բաղէշի Գաղթը», Վիեն-
նա, 1932, էջ 29-66:

(2) Ա. Գաւրիկեցի, «Պատմութիւն», Վաղար-
շապատ, 1896, էջ 391:

(3) Նոյն տեղում, էջ 350:

նոյն պատմա-քաղաքական պայմաններն էին և միևնույն իրավիճակը: Բայց, ինչպէս միշտ, այս առիթով էլ զերազոյն ճիշդ ու նուիրում է ներգրւում և արձանագրւում են յաջողութիւններ, սկզբում, ի հարկէ, դանդաղ և համեստ, ապա՝ ծաւալուն և նշանակալից: Այս են հաստատում մեր պատմիչների գրաւոր վկայութիւնները⁽⁴⁾. ձեռագրական յիշատակարանները և ձեռագիր մատենաների հաւաքման ու բազմացման բուն փաստը: «Եւ բազումք եկին յաշակերտութիւն ի վերայ նորա և հասին յարբունս իմաստից և առին իշխանութիւն և գաւազան ...»⁽⁵⁾:

Միջնադարեան մեր բարձրագոյն դպրոցները կամ համալսարանները բոլորն էլ ունեցել են անաղական թէկուզ նուազագոյն չափով իրադարձելի ուսումնական տական նախագիծեր: Դրա մէջ լրիւ կամ թերի ընդգրկուել են «նուր» և «լայն» (երբեմն՝ Գրիգոր Արասա Որդին) անուանուած գրքերը, «ներքին» ու «արտաքին» կամ՝ «երեակ» և «քառակ» գիտութիւնները, այսինքն՝ թէ՛ հասարակական՝ հանրային, թէ՛ ճշգրիտ՝ բնական գիտութիւնները: Սակայն, ոչ միշտ և ոչ ամէն տեղ պատշաճ ուշադրութեան արժանացել են «արտաքին» կամ «քառակ» գիտութիւնները⁽⁶⁾: Այդ ըստ մեծի

մասին կոխում ունէր որչափ ժամանակի ու տեղի թելադրանքներից, նոյնչափ էլ դպրոցի հիմնադրի կամ գլխաւոր ուսուցչական նախասիրութիւններից: Այս առնչութեամբ յատկանշական է Առաքել Դաւրիթեցու վկայութիւնը Ամրաւու դպրոցի հիմնադիր-ուսուցչական մասին. «Արդ՝ այս Բարսեղ վարդապետ յինքնէ իսկ գիտակ էր, թէ գիտութիւն արտաքին իմաստից և քերականութեան ոչ գոյ ի մէջ վարդապետացն Հայոց, և ինքն մեծաւ տարփանօք ըզձայն՝ թերեւ հասանել տանմ գիտութեան ոչ միայն վասն իւր, այլ մանաւանդ վասն ազգին, զի արծարծեալ սփռեցի ի մէջ ազգիս Հայոց, որպէսզի ամենեքեան հասցնն այնմ շնորհաց և գիտութեան: Վասն որոյ յարածամ առեալ ի ձեռս իւր զարտաքին գիրքն, և թէպէտ ոչ գիտէր, այլ անյապաղ և անձանձիր ընթեռնոյր»⁽⁷⁾: Դրեւուար չէ այստեղից հետեցնել, թէ նման գիտական նախասիրութեամբ և ազգային-լուստարական մտահոգութիւններով տաղարում ուսուցչական ղեկավարած դպրոցը պիտի ունենար որոշակի հակում դէպի յիշեալ «արտաքին» գիտութիւնները ու որոշակի միտում՝ դէպի համազգային լուստարութիւն և յառաջգիմութիւն: Այս կապակցութեամբ շատ ուշագրաւ է հետեւեալ կարեւոր վկայութիւնը՝ Բարսեղ Գաւառցու արտառուչ պատուէրը իր սաներին: Նա հրահանգում է նրանց՝ սիրել բնական-փիլիսոփայական գիտութիւնները. «քաջ գիտակս լինել սեռ, տեսակս և տարբերութիւն, և յատուկ և պատահումն, և ստորասութիւն, և բացասութիւն, որոց բազմաց և յոլովից պատահեալ էք ի մէջ Պարապմանց դրոցն [Կիւրդի-Փ. Ա.] ...»: Ու դեռ աւելին. «Եւ զայս՝ զոր ես դաս ասացի ձեզ ... և ի վերայ սորին դուք ես ամեցուցէք ... զյինէն ուսեան և զձեր գտեալն ձեր աշակերտելոցն դաս ասացէք ... և դուք

(4) Նոյն տեղում, էջ 340-407: Գր. Գարաւազի, «Ժամանակագրութիւն», Երուսաղէմ, 1915, էջ 390-392:

(5) Գր. Գարաւազի, նշուած աշխատութիւնը, էջ 391:

(6) Թէև այս անուանումներով մատնանշուած են յատկապէս թուագիտութիւնը, աստղաբաշխութիւնը, երաժշտութիւնն ու երկրաչափութիւնը և զրանց վերաբերեալ գրքերը, սակայն, ինչպէս յայտնի է, միայն զրանցով էին սահմանափակուած մեր և օտար միջնադարեան նոյն բնոյթի բարձրագոյն դպրոցներում դասաւանդուող ճշգրիտ գիտութիւնները. կար նաև ալքիմիա, բժշկագիտութիւն, մարդակազմութիւն, տոմարագիտութիւն և այլն: Ուստի, այն բնոյթի նիւթերը ես մաս էին կազմում այս սահմանումներին և յիշեալ ուսումնական ծրագրերին:

Նուրբ գիրքեր անուան տակ սովորաբար հասկացուած էր Եկեղեցական Հայրերի որոշ

բնագրերի մեկնաբանական, աստուածաբանական, իմաստասիրական երկերը, իսկ լայն գրքերը՝ Հին և Նոր կտակարանի գրքերն էին:

(7) Ա. Գաւրիթեցի, նշուած աշխատութիւնը, էջ 391:

ևս պատուիրեցէք ձերոց աշակերտելոցն՝ զի ըստ այսմ օրինակի արասցեն . . .»⁽⁸⁾։ Կարելի է վստահօրէն հաստատել, որ նրա սաները հաւատարիմ մնացին իր թողած աւանդներին ու հրահանգներին, ի մասնաւորի Ամրատու դպրոցի մեծ բարունապետներից վերջինը՝ Վարդան Բաղիշեցին, որի օրոք դպրոցը ապրում է իր գործունէութեան ամենաեռանդուն և ամենաարդիւնաւէտ շրջանը։

Այսպիսով բնական ու ճշգրիտ գիտութիւնների նկատմամբ հետաքրքրութիւն ու սէր աճեցնելու և դրանք ուսումնական պարտադիր ծրագրի մաս դարձնելու ջանքերը Ամրատու դպրոցի առաւել գնահատելի ծառայութիւններից են։ Ընդգծելի մի հանգամանք էլ այն է, որ այս դպրոցից համապատասխան պատուստ ու խմբում ստացան նոյն ժամանակներում ստեղծուած (1615 թ.) Սիւնեաց Մեծ Անապատի վանական-ուսումնական կենտրոնը և նրա շառաւիղներից՝ Լիմ, Կառց և Երեւանի Անանիա առաքելի անապատները, Յովհաննավանքի և Էջմիածնի դպրոցները, Ամրատու դպրոցի առաջին տարիների սան Ներսէս Մոկացու (Բեղլու) և վերջինս աշակերտ Մէլքիսեթ Վժանեցու անխնջ ջանքերի շնորհիւ։ Այս հանգամանքը առանձնապէս կարեւոր նշանակութիւն է ստանում նաև այնու, որ, ինչպէս ճիշդ նկատուած է արդէն, Սիւնեաց Մեծ Անապատը ազգային, եկեղեցական ու կրթական նոր դարձնաքի հիմնական առանցք է հանդիսանում ժե. դարի մասյլ իրականութեան մէջ։ Ծշմարիտ է միաժամանակ այն, որ Ամբրատու և Սիւնեաց Մեծ Անապատի դպրոցները Սէֆեան Պարսկաստանի և Օսմանեան Թիւրքիայի միջև ծաւալուած երկարատև (ԺԶ. դարի սկզբից մինչև ժե. դարի առաջին տասնամեակները) պատերազմների ընթացքում հիւժուած ու խաւարային կեանքի դատապարտուած Հայութեան համար կրթական ու հոգևոր-բարոյական զոյգ լուսարձակներ եղան. առաջինը՝ բացուած Արևմտեան, երկրորդը՝ Արևելեան Հայաստանի վրայ։

Սկիւտարի հիմնադիր-ուսուցչապետ՝ Յովհաննէս Կոլոտ, ինչպէս առաւել քիչ վերը, Ամրատու դպրոցի սան էր դպրոցի լաւագոյն տարիներին, երբ նրա ղեկավարն էր Կոլոտի իսկ յորջորջմամբ՝ «տիեզերալուս վարդապետ» Վարդան Բաղիշեցին։ Ի՞նչն էր առաւել յատկանշական այս շրջանում դպրոցից ներս, որը այնքան խորը հետք կարող էր թողնել Յովհաննէս Կոլոտի մատուր ու հոգեկան աշխատի ձեւաւորման և հետագայ կեանքի ու գործունէութեան ընթացքի վրայ։ Վարդան Բաղիշեցին ընդհանրապէս Հայ միջնադարեան դպրոցական ու գիտամշակութային կեանքի և յատկապէս Ամբրատու վանական բարձրագոյն դպրոցի ամենաբանիմաց և «արդիւնական» բարունապետներից մէկն է։ Իր վանայրութեան և ուսուցչապետութեան տարիներին Ամրատու վերածուեց լաւ կազմակերպուած ծաղկուն ու բարգաւաճ ուսումնական կենտրոնի։ Զբաղի չափով աճեց ուսանողութեան թիւը, ունեցաւ ուսումնա-գիտական բարձր մակարդակի հասած ուսուցչական կազմ։ Հետեւողական ու ջանադիր մատուր և կրթական աշխատանքների շնորհիւ գիտամշակութային ստեղծագործութեան լիարժէք միջնուրար էր ստեղծուել այնտեղ, հակառակ միջավայրի աւական դառնութիւններին։ Ուսումնառական առօրեայ զրազման ու ծրագրի կարեւոր մի բնագաւառը շարունակուած էր մնալ բնական, «արտաքին» գիտութիւնների և «նուրբ զբոհանց» ուսումնասիրութիւնը։ Վարդան Բաղիշեցու աշակերտներից մէկի՝ Աբրահամ Համթեցու արժանիքները թուելիս, ընդգծուած է նրա «այլ և աւսաբնոյ և նրբից և քննականութեան տեղեկ էր»⁽⁹⁾։ Նշանակուած է, իրապէս, վերոյիշեալ գիտութիւնները շարունակաբար ուսուցուել են այնտեղ, այն էլ՝ ըստ արժանոյն։

Կռակածից վեր է, անշուշտ, որ հանրակրթական գիտական նիւթերը կազմում էին դասաւանդութիւնների բուն առանցքը, ինչպէս նախորդած բոլոր մեր վանական բարձրագոյն դպրոցներում, և,

(8) Նոյն տեղում, էջ 393։

(9) Ն. Ակիմեան, նշուած աշխատութիւնը, էջ 209։

դատելով այստեղ կուտակուած և այստեղ արարուած դրշագրական յուշարձաններ թւից, ծաւալից և գիտական ու գեղարուեստական տարգուծիւնից, յիշեալ նիւթերը այստեղ ունեցել են անգամ պատշաճ գիտական խորք ու մակարդակ: Առանձնապէս նկատելի է, թերեւս աւելի քան որեւէ այլ տեղ, հետեւողական ու գործնական հետաքրքրութիւնը պատմական նիւթերի, մասնաւորաբար Հայ պատմագրութեան բազմաթիւ յուշարձանների նկատմամբ, որոնք, անկասկած, ծառայում էին նաև ուսուցողական նպատակներին: Առ այսօր պահպանուած ձեռագիրները մեր պատմիչներից կորիւնի, Ագաթանգեղոսի, Փաւստոս Բազանդի, Եղիշէի, Ղազար Փարպեցու, Մովսէս Խորենացու, Սերէոսի, Ղևոնդ Երէցի, Յովհաննէս Դրասխանակերտցու, Սամուէլ Անեցու, Կիրակոս Գանձակեցու և այլոց պատմագրական երկերի երբեմն հնագոյն ընդօրինակութիւններն են: Հայ պատմագրութեան նկատմամբ այսքան հաստատուն ու նպատակամէտ վերաբերմունքը ունէր ոչ միայն գիտական ու կրթական, այլև գոտարարական ու հայրենասիրական նկատառումներ: Քաջ յայտնի է Հայ պատմագրութեան գործուն գերը Հայ ժողովրդի հոգեկան կերտուածքի, գաղափարական մղման, ազգային արժանապատուութեան և գիտակցութեան ձեւաւորման ու զարգացման վրայ, յատկապէս վերոյիշեալ ժամանակներում մեղ յայտնի չափազանց դժուարին պայմաններում խիստ բարոյալքուած, տառապակոծ Հայ ժողովրդի համար: Այս առումով Հայ պատմագրութիւնը ամենայնուայի և ամենաբազմալի միջոցն էր նաև այդ օրերին: Այս շատ նշանակալից էր առաւելապէս բուն դպրոցի օաների ոգեկան և գիտակցական կազմաւորման համար: Դա որոշակի նկատելի է նրանց հետագայ կեդեցական, ազգային և մշակութային գործունէութեան մէջ: Վկայ իր՝ Յովհաննէս Կալոտի և աշակերտակից Գրիգոր Շղթալարի ողջ կեանքն ու գործը:

Բայց ոչ միայն պատմագրութիւնն էր այսքան և այսպիսի ուշագրութեան կենտրոնում: Առաւելապէս վարդան Բա-

ղիշեցու տարիներին և նրա անմիջական ջանքերով բազմաթիւ ձեռագիրներ են հաւաքուած շրջակայ գաւառներից: Ինչպէս Ամբուլու, այնպէս էլ Մշոյ Առաքելոց վանքում եղած ձեռագիրները վերանորոգուած և դրւած են աւելի լուրջ խնամքի ներքոյ: Նման նպատակի համար բաւարար չեն համարուած վանքում ապրող կազմողները, նորագոյները, գրիչները և ծաղկողները: Այդպիսիք հրաւիրւած են Հայաստանի տարբեր վայրերից: Յատկապէս յիշատակելի է Վասպուրականից հրաւիրուած Սահակ Վանեցին, որը բազմաթիւ ձեռագիրներ է նորագում, կազմում ու ծաղկում: Սակայն, աւելի շատ ուշագրութիւն էր նաւիրւած ձեռագրական նոր ընդօրինակութիւնների բազմացմանը՝ վանքի ձեռագրատան հաւաքածոն առաւել ճոխացնելու և, անշուշտ, ուսումնագիտական հարուստ պաշար ստեղծելու նպատակով: Հարկ է գիտել տալ, որ Բաղէշի և հետագայ այլ շրջանների վանքերի կորիւնները ևս բաւարարուած էին այստեղ արարուած ձեռագիր մասեաններով: Քիչ վերը նշուեց, որ այստեղ յատուկ նպատակագրութեամբ ընդօրինակուած են Հայ պատմագրութեան բոլոր մինչ այդ յայտնի յուշարձանները: Բայց նաև՝ բազմաթիւ Աւետարաններ, Ճշոյցներ, Յայտմաւարքներ, Մաշտոցներ, Շարակնոցներ, Մեկնութիւններ, քերականական, իմաստասիրական և այլ այսօրինակ երկեր: Սոյն մեծ ջանասիրութիւն և մատուր ու ձեռագործական լայն հրմտութիւն պահանջող գիտամշակութային ձեռնարկումները համապատասխանաբար հաստատուած են, որ Ամբուլու այս վանքում իրապէս բարգաւաճ վիճակում էին մագաղաթի ու թղթի մշակման միջոցները, կազմարարական, գրչութեան և ծաղկարարական արուեստը: Այս գործում իր շատ կարեւոր բաժինն ունեցել է վերոյիշեալ Սահակ Վանեցին, որը ոչ միայն ի գործ է դրել իր հմտալից արուեստը, այլև ուսուցել է այն:

Յատկանշական է նաև այն, որ ձեռագրագիտական առաջին ցուցակը, նոյն ինքն վարդան Բաղիշեցու հեղինակութեամբ, մեղ է հասել այս դպրեմանքից:

Սա ինքնին մի պերճախօս վկայութիւն է ձեռագիր մատեանների գիտական գնահատման և դրանց պահպանութեան նկատմամբ ցուցարերութեամբ գործուն հոգատարութեան:

Վանքի, և ոչ միայն Ամբաստու վանքի, այլև ընդհանրապէս Հայ եկեղեցական ու աղգային-հասարակական կեանքի բարեկարգման մեծ ու դժուարին խնդիրը ևս չէ վերնադաս տեղի ուսուցչապետ-վանահայրերի ուղարկութիւնից: Ինչպէս արդէն նշուեց քիչ վերը, Բաղէշի և աւելի հեռու գաւառների մենաստանների համար ևս ծիսական ու եկեղեցական-կրօնական բնոյթի ձեռագիր մատեաններ էին ընդօրինակուած: Ինքը՝ Վարդան Բաղիշեցին երբեմն իրրեւ դպրեմանքի բարեւնայեա՝ «Հանդերձ աշակերտօք», երբեմն էլ՝ իրրեւ հայրապետական նուիրակ եղել է տարբեր վանական կենտրոններում՝ Լիմ, Տարօն, Վան, Նոր-Ջուղայ, Երուսաղէմ, առաւելարար նպատակ ունենալով Հայաստանեայց Եկեղեցու հոգեւոր-կրթական ու վարչա-անասնական կեանքի բարելաւումը: Քաջ յայտնի է, որ իր ստաները այս մարդու էլ խիստ ազնիւ ժառանգութիւն

էին ստանում, ինչպէս յստակ կարելի է եզրակացնել թէկուզ միայն Յովհաննէս Կոլոստ ու Գրիգոր Շղթայակի բարեկարգի և Արքայապետ Խոջաբեկի կաթողիկոսի բարենորոգչական ծաւալուն աւարդիւնաշատ գործունէութիւնից:

Ահա, ուսումնա-կրթական, գիտամշակութային և աղգային-եկեղեցական այս պայմանների ու միջավայրի մէջ էին թրծուած Յովհաննէս Կոլոստի հոգեկան հարուստ աշխարհն ու աննկուն նկարագիրը և արդիւնաւորութեամբ մտաւոր կարողութիւնները:

Այս քանից յետոյ միայն աւելի յստակ պատճառաբանելի, հիմնաւոր ու բժրունելի կը դառնան նրա կեանքի և գործունէութեան տարբեր հանգրուանները: Ամբաստու այս դպրեմանքում ստացած դաստիարակութիւնն ու կրթութիւնը կարելի դարձրին նրան բժրունելու Հայ իրականութեան ժամանակակից աղգային-եկեղեցական կեանքի պահանջներն ու թելադրանքները և իրագործելու համապատասխան ճշգրիտ ու շինարար իրագործումներ, որոնց շարքին՝ Սկիւտարի «Իպրատունը»:

(Շարունակելի)

ՓԱՅԼԱԿ ԱՆԹԱՊԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

Ե. — ՅԱՂԱԳՍ ՄԻՋՆՈՑ ՔԱՌԱՍՆՈՐԳԱՅ ՊԱՀՈՅՆ

Մրբոյն Թէոփիլոսի, շնորհալից վարդապետի ասացեալ Յաղագս Միջնոց Քառասնորդաց Պանոցն: (1)

(Նախորդը տե՛ս «Սիոն», 1976, Մայիս, քիւ 5:)

Ընդմիջեցաք ահա՞ զծով պահոցս այս քառասնորդաց, յորում մտաք նաւաւք թեթեւ ի ծով այս՝, ծով՝ որ կարող է ցամաքեցուցանել զծով մեղաց, ծով՝ որ կայացաւ առանց հիւթոյ արեցուծեան, առնկ արդարութեան բազում ստաւաւք, որ բխեցէ զպտուղս զանազանս, պարգեւելով կերպոցն զկեանս անմահութեան: Եւ զայս քառասնորդաց, ալ սնուցանելով իրեւ կերակուր պարարտ և առաք կացուցանէ. կոչեցի՞ ծով և սնուցանիցէ զառնկս, որ ընկեալ է ի սմա առանց ջրոյ: Եւ զայս քառասնորդաց պարարտ արտացէ զհասկս՝ ցարենոյ, և արտացէ զմինն բխել ծ, յշտեմարանս Տեառն:

Եւ զայս քառասնորդաց, ալ ծով է որ՝ զանրանս յարդարութենէ արտացէ բանաւորս, և զերաշտարանակս ժողովեցէ՞ տա ինքն: Եւ արտացէ զհիւսնդացեալսն ի ծարաւոյ՝ կենդանի, և զընկեալսն ի սմա՝ ի ծարաւի պահեցէ ի զեղխանաց արեցուծեան: Եւ զայս քառասնորդաց, ալ ծով է որ՝ զմեղեալսն ի սմա խեղդեացէ՞, ալ առաւել զարացուցանէ, և ելեալսն ի սմանէ մեղանի: Վասնզի ամենայն ցամաքասընունդ՝ կենդանի[ք] ի ծով անկեալ մեղանին՝ և տալեանին, և ամենայն ջրային կենդանիք ի ցամաք ելեալ ստատկին՝:

Բնագիր Գ (= Զեռ. Ս. Բ. Թ. 173) էջ 783բ-790ա: Լմն. Դ (= Թ. 11) էջ 565ա-573բ: Ե (= Թ. 732) էջ 40բ-54ա: Զ (= Թ. 792) էջ 356-361:

1 Մրբոյն Թէոփիլոսի, ասացեալ, վստն Քառասնորդայ Պանոց Միջոց: Դե՛Ձ

2 Զուցի ահա, Դ

3 Զուցիին՝ ծով այս, Դե՛Ձ

4 նեխեցէ զարմատս, Դե՛Ձ

5 պարարտացուցանէ, կոչեցի, Դե՛Ձ

6 պարարտացէ զհասկս, Դե՛Ձ

7 անբաւ Դե՛Ձ

8 Զուցիին՝ ալ ծով է որ, Դե՛Ձ

9 զերաշտարանակսն ժողովէ, Դե: զերաշտարանակսն ժողովէ, Զ

10 ալ զորացուցէ, Դե՛Ձ

11 ցամաք անսընունդ, Դ

12 ստատկին, Դե՛Ձ

13 Զուցիին՝ և ամենայն ... ելեալ ստատկին, Դե՛Ձ

Այլ ի ծովս յայս մտանելով մեր, որ ասպականեալն իցէ մեղօք՝ նորագեսցի, և կալով մեղ ի մէջ ծովուս, ծարաւ մնամք ի գեղխութենէ ախտից:

Ապա եկաք¹⁴ այսուհետեւ դծով պահոցս այս, յորում միջածովեցաք այսուս ի վերայ ծովու մեղաց, զի կարի քաջ գիտեմ, որ ծովս այս պահոց¹⁵ պնդութեան¹⁶ կարող է ցամաքեցուցանել դծով մեղաց չարեաց¹⁷, և զբանաւոր ձկուսն, որ շրջինն ի սմա, ասպրեցուցանէ ի մէջ ցամաքոյ: Եւ ոչ եթէ միայն ասպրեցուցանէ առանց վնասու, այլ յնրկինս վերացուցանէ, այլ և զնաւորդեալսն ի ծով այս պահոցս ոչ տրասցէ նաւաբեկ, այլ ի մէջ մորկաց, իբրեւ ի մէջ օպիտակացեալ նաւահանգստի պահիցէ¹⁸. և նաւապետ սորա ի վեր է քան գերկինս, ուր ոչ կարեն բարձրանալ ալիք ծովու, և ոչ բաւեն հասանել ընկղմիչք նաւաց: Եթէ զսիւն նաւացս նաւորդեալքս հաւատով հաստատեսցուք, և զառագաստս դործովք առաքինութեան տարածեսցուք, յայնժամ¹⁹ կարասցուք քաղցրաշունչ հոգմով, որ փչեալ ի Հոգւոյն Սրբոյ ի մէջ ծովուս յայս, յորում այսօր միջածովեցաք, հասանել ի կատարեալ²⁰ նաւահանգիստն, յորում տեսանելոց եմք նստեալ զնաւապեան, և ի մարմնոյ իւրոյ կերակրէ զամենեւեան, և յանարատ արենէ իւրմէ արբուցանէ զայնսօթիկ, որք արժանապէս²¹ մատչելոց են առաջի նորա Սբ. Սնդանոյն, որք արժանաւորին ճաշակել ի նմանէ ի մէջ նաւարկութեան ծովուս այս, և որք յայնժամ ասպա արժանաւորին, որպէս²² և գիտէ իւրաքանչիւր օր, զխիղճ մտաց իւրաց:

Եւ արդ յոյժ բարեւոք²³ նաւեցաք և հասաք ի մէջ ծովուս յայս, և մնացաք²⁴ առանց վնասու, և ուրախացան նաւապետք ի վերայ օւղիղ նաւագնացից մերաց, զի ոչ ծանրացան նաւք մեր²⁵ ի շատակերութենէ ախտից, և ոչ բեկան ալէկոծ մարտիւ ապիտակք մեր²⁶ ի յարբեցութենէ գեղխութեանց: Այլ տարածելով զառագաստ բարեպաշտութեան պարկեշտ կերակրով՝ միջածովեցաք ի մէջ հոգեկեցոյց ծովու պահոցս: Այսուհետեւ ջանս գիցուք, զի այսպիսի թեթեւ նաւաւք նաւեցուք, և բարեւոք կատարեսցուք զնաւարկութիւնս մեր²⁷:

Մի՛ ծանրացուցէ զնաւս մեր գեղխումն շատակերութեան, և թուլացուցանէ զալէկոծ տախտակս մեր իբրեւ զօրգնահարս՝ արբեցութիւնն, և մի աճեցուցանէ զդէզս ալեացն չոգմոգութիւնն, և մորիկ մաշնութեանն մի դրդուեսցէ զնաւս մեր. մի զարթուսցեն զձմեռն՝ ընկղմիչ

¹⁴ եկայք, Գ

¹⁵ Չուցի, պահոց, Գ

¹⁶ Չուցիցն՝ պնդութեան, ԴեՁ

¹⁷ չարաց, Գ

¹⁸ պահացէ, ԴեՁ

¹⁹ Չուցի, յայնժամ, Գ

²⁰ կատար, ԴեՁ

²¹ արժանաւորապէս, ԴեՁ

²² որ, Գ

²³ եւ

²⁴ Չուցի, յայս, և մնացաք, Ձ

²⁵ Չուցիցն, մեր, ԴեՁ

²⁶ նաւուս, ԴեՁ

²⁷ Չուցիցն՝ մեր, ԴեՁ

պոռնիկութիւնն և շնութիւնն, մի ի վեր բերցուք զնաւարկութեան հօգմունս՝ զգողութեան, և զգրկանաց, զնախանձու և զբանասանաց, զերգման և զանիծից տխտս: Էւ յորժամ զայս ամենայն կատարեսցուք, ևս առաւել փնասցուք զի մի քնդ²⁸ վիմի յիսկալութեան հարկանիցի նաւս պահոց մերոց, ուր անհնարին է ապրել ամենայն հնարից արուեստական նաւավարութեան, այլ այնր ջանաւք, որ մինչև աստ բարւոք նաւեցաք և առանց նաւարկութեան, այնիւ և աստի նաւեցուք:

Եւ արդ՝ մի՛ կամաւ մերով ի վերայ յարուցանեմք զմերիկ ալէկոծութեանն և լինիցիմք խորագոյզ, այլ որպէս մինչև աստ բարւոք նաւեցաք, նոյնպէս և աստի մինչև ի կատարեալ նաւահանգիստն, և անդ հասանելով մի՛ համարձակապէս արձակիմք²⁹, որպէս զգազանս քաղցեալս ի վերա գիշոյ դիակաց³⁰, և ի շնութիւն, և յարբեցութիւն, և յերգս դիւական, և զաղտրեմք ի սողմոսաց³¹, և յեկեղեցւոյ դատարկանամք³² յաղօթից և ի պաղատանաց³³, և ոչ առնեմք սղորմութիւն, այլ ի զրկանս և ի³⁴ յափշտակութիւնս յարդորիմք, թողումք զսէր³⁵ եղբարց, և յոխակալութիւնս պարապիմք³⁶, յապաղիմք³⁷ յամենայն առաքինութենէ և զսրծեմք զամենայն հարիս: Եւ որ³⁸ այսպէս հանգեք ձեռք ձեռնե՛ր ապա զի՞նչ աւգտեսցի ի պահոցս պնդութենէ, և ի տագնապելոյ յայսցանէ, զոր կրէ ի ծով պահոցս յայս³⁹:

Այլ նմանեցի այնպիսին⁴⁰, զոր աւրինակ, նաւավարք բարւոք նաւեցան մինչև յեզր նաւահանգրստին, և անդ՝ ոչ զգուշանան. այլ համարձակ⁴¹ վարելովն հարկանիցի զվիմի(ն), և խորատոյզ լինիցի, և ոչ աւգտեցան առանց վնասու անցուցանելոյ⁴² զամենայն մերիկս ալեաց⁴³ ծովուն: Քանզի ոչ եթէ միայն ի մէջ ալեաց ծովուն պարտ է զգուշանալ նաւավարացն⁴⁴, այլ և առ եզր ծովուն ի վիմէ և ի կաշտից քարանց: Ոչ է պարտ մեզ այնպէս առնել⁴⁵, և միայն ի ժամանակս պահոց զգուշանալ ի մեզաց, և առնել առաքինութիւնս, այլ և յամենայն ժամ. քանզի պահս ոչ եթէ վտան կերակրոյ միայն սահմանեցաւ, այլ յամեն-

²⁸ ևս քնդ, Գ

²⁹ արձակիցիմք, ԴեՁ

³⁰ դիականացն, ԴեՁ

³¹ Չուցիցն, ի սողմոսաց և, ԴեՁ

³² Չուցիցն՝ դատարկանամք, ԴեՁ

³³ ի սողմոսաց, ԴեՁ

³⁴ Չուցի ի զրկանս և ի, Գ

³⁵ Չուցի զսէր, Գ

³⁶ պարապիմք, ԴեՁ

³⁷ Չուցի՝ յապաղիմք, Ձ

³⁸ Չուցիցն՝ որ, ԴեՁ

³⁹ հանգեք ձեռք ձեռնե՛ր, զի՞նչ՝ ապա աւգտեցաք ի տագնապելոյ յայսցանէ, զոր կրեցաք ի յայս ծով պահոցս, ԴեՁ

⁴⁰ Այլ այնպէս նմանեցաք, ԴեՁ

⁴¹ համարձակապէս, ԴեՁ

⁴² անցանելոյ, ԴեՁ

⁴³ ալէկոծութեան ալեաց, ԴեՁ

⁴⁴ նաւարկացն, Ե

⁴⁵ անփոյթ առնել, ԴեՁ

նայն ախտից⁴⁶ մեղաց: Քանզի կերակուրն եթէ մնաս ինչ էր, սակայն բողբոջէր պահել: որպէս յամենայն ժամ լսեմք⁴⁷ վասն շնութեան, վասն սպա(ն)նութեան, վասն գողութեան, և վասն այլ ամենայն յանցանաց: այլ ոչ ասաց զիր այսպէս և ոչ լուսք երբեք:

Եւ վասն այսորիկ, յորժամ հասանեմք յաւրն յայն մեծ⁴⁸, յորում զենաւ մեզ զատիկն մեր Քրիստոս, ոչ կարացուք ասել թէ մի ուտիցէք միս, և մի ըմպիցէք գինի, այլ միայն զարբենալն արգելու երանելին Պօղոս:

Իսկ զշնալն⁴⁹, և զպոռնկելն, զարբենալն, և զգողանալն, զոխակալութիւնն, զբարկութիւնն⁵⁰, զնախանձն, զհեռն, զբանբասելն, (զսպաննելն) զսպանանելն, յամենայն ժամ⁵¹ ասէ և պատուիրէ, և զպատուհասն ի վերայ արկանէ⁵² և ասէ՝ թէ զարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն:

Իսկ աստանայ, վասնզի հանապազ մաքառել սովոր է ընդ ազգս մարդկան, և ելանելով ձեզ ի ծովէ պահոցս և ի մեղս անկանիցիք, դարձեալ ապաշտեալով ապաշխարեցէք: Լսեցէք⁵³ զպատուիրանն Պօղոսի, միթէ անկեալն ո՛չ յառնիցէ: և այնպէս զամենայն ժամանակս կատարելով, որ ի մեղս անկանիցի՝ զգուշացի յիշելով զայս և ջանս զնէ ապաշխարել, և այնպէս գտանիցի ի վաղճանելն իւրում յապաշխարսութիւն և կեցցէ:

Զի որպէս վասն մահկանացու մարմնոյ մերում⁵⁴, ոչ հրամայէ զիր պահս պահել հանապազ, այլ ուտել, զի մի պակասեցին մարմինք մեր⁵⁵, և անդամք մեր լռածանին: Այսպէս և վասն անմահ հոգոց մերոց, զի մի պակասեցի, հրամայէ⁵⁶ աստուածային զիր, ոչ շնալ, ոչ սպանանել, ոչ գողանալ⁵⁷, և ոչ այլ ինչ յանցանս գործել: զի որպէս ուտելն զմարմինն հաստատէ, նոյնպէս և չառնելն զայս ամենայն՝ զհոգին հաստատէ⁵⁸:

Իսկ եթէ վասն անցաւոր մարմնոյ մերում զամենայն ջանս գիցուք և արասցուք⁵⁹, և գիտեմք աստուգապէս, զի այսուր կեմք և վաղիւն անցանեմք, ո՞րչափ ևս առաւել պարտ է վասն անմահ հոգոց մերոց ջանս զնել և ի բաց կալ յազարից մեղաց: Եւ արդ՝ զի՞նչ իցէ ապիրատութիւն, զի անցաւոր մարմնոյ⁶⁰ այնչափ խնամակալութեւ լինիցիմք,

⁴⁶ այլ վասն ամենայն, ԴԶ: այլ վասն ախտից, Ե

⁴⁷ յայնժամ լսեմք, ԴԵԶ

⁴⁸ մեծագոյն, ԴԵԶ

⁴⁹ իսկ երանելին Պօղոս դարձեալ զշնալն, ԴԵԶ

⁵⁰ Չուցից, զբարկութիւնն, ԴԵԶ

⁵¹ յայն ժամ, ԴԵԶ

⁵² ի վերայ դնէ և, ԴԵԶ

⁵³ Չուցի՝ լսեցէք, Զ

⁵⁴ մարմնոյ իւրոյ, ԴԵԶ

⁵⁵ զի մի նուազեցին և ապականեցին մարմինք մեր, ԴԵԶ

⁵⁶ զի մի պղծեցի և ապականեցի, հրամայէ, ԴԵԶ

⁵⁷ չչնալ, չգողանալ, չսպանանել, չզրկել, ԴԵԶ

⁵⁸ Չուցի՝ հաստատէ, Գ

⁵⁹ ասացուք, Գ

⁶⁰ մարմնոց, Գ

մինչ զի սակաւ մի վերաց ոչ ներեմք, և զհոգիս բիւրապատիկ վերա-
ւարեալ տեսանեմք ի նեախնայն սատանայի, և հոգս ոչ տանեմք: Իսկ վի-
րուսբեալ անդամս մեր թէպէտ և ողջացի, սակայն յետոյ տղականե-
լոց է. ապա թէ զվերս հոգոց մերոց ողջացուցանեմք, ոչ մեացի յաւի-
տեան: Եւ ոչ հաւատար մարմնաց մերոց խնամակալ լինիցիմք հոգոց մե-
րոց: Եւ զի՞նչ առացից հաւատար, սակայն և ոչ զհինգերորդ մասն (այս
է զհրնկէն զմէկն, ԴեՁ). քանզի տեսանեմք բազմաց ձիս, և ջորիս, խա-
շիւս, և երամակո բազմաց անասնոց, հանդերձս մեծագինս, և սակիս և
արծաթս, անդադատնս և տունս գեղեցկաշէնս⁶¹, և այն ամենայն յազոյս
մարմնոյն:

Եւ թէ ասացուք այնպիսայն թէ տուր⁶² աղքատաց զայսպիսի ինչ
սակաւ կարօտաւթիւնս, և նա հովս պատճառս ընդգէմ արկանէ և ասէ.
Կին ունիմ, ուստերս և դստերս, վասն որոյ⁶³ ոչ կարեմ վաճառել զինչս
իմ, և ալ աղքատաց, դուցէ ես մեռանիմ և նոքա աղքատ մնացնին:

Ով ցուրտ պատճառանացդ⁶⁴, քանզի զբաղումս տեսաք մեռեալ և
թողեալ ինչս բաղումս ուստերաց և դստերաց իւրեանց⁶⁵, և վաղժադակի
հաւանէին յետին⁶⁶ տառապանս աղքատութեան. և զայլս որ ոչ ինչ թո-
ղին, և որդիք նոցա հասին բաղում փարթամութեան: Մի՛ զայդ անէք
զմտաւ, այլ զայս՝ զի Աստուած է որ կերակրէ զամենայն մարմին, և
վասն այսորիկ քեզ ասէ Ած. թէ՛ տուր աղքատաց, և խնդրեալ զարքա-
յութիւնն Աստուծոյ, և մի հոգար վասն քո, և ոչ վասն որդոց քոց,
զի այն ամենայն յաւելցի քեզ. իսկ եթէ զոր Աստուած քեզ տրեալ է՝
դու աղքատին ոչ տացես յորժամ գայցէ ի գրունս⁶⁷, և նախ աղաչանաց⁶⁸
ձայն արձակէ և ասէ. տուք ողորմութիւն⁶⁹ ողորմածք և ձ. ապաւորիկ
տացի ձեզ, և արքայութիւնն երկնից, և դու ոչ տացես, ասեա թէ ոչ
կարեմ թողուլ աղքատ զորդիս իմ: Ով անմիտ, զիա՞րդ, որ քեզ ես՝
որդոց քոց ոչ տացէ. քաւ լիցի Արդ պահեցեր դու որդոց քոց, և թէ
նա որ ես ասցէ՝ զի⁷⁰ նշ արանցես⁷¹ գնու Այս՝ ասեմ քեզ կարող է նա
տանուլ զայն յորդոց քոց: Մի՛, աղաչեմ, մի այդպէս անցես զմտաւ,
զի եթէ տաւ⁷² առատութեամբ, ձ. պատիկ աստ գտանիցես⁷³, և անդ
զարքայութիւնն երկնից մատանդեսցես:

Արդ՝ եթէ խորհիս թողուլ կնոջ քոյ և որդոց քոց⁷⁴ ինչս, ասեմ
քեզ թէ մի թողուցուս. այլ յիւրաքանչիւր տարւոջ զամենայն ինչս քո

⁶¹ արծաթս, և այն, Գ

⁶² այնպիսեացն տուրս, Գ

⁶³ ջուրի՝ վասն որոյ, Գ

⁶⁴ պատճառաց, ԵՁ

⁶⁵ ջուրի, իւրեանց, Գ

⁶⁶ և նոքա հասին այնու վաղժադակի յետին, ԴեՁ

⁶⁷ ի դուռն քո, ԴեՁ

⁶⁸ աղաչեսցէ, Ե

⁶⁹ ջուրի, ողորմութիւն, Գ

⁷⁰ ջուրի, Ով անմիտ, Գ

⁷¹ և նա ես քեզ զայն, ասցէ ի նմանէ, դու զի՞նչ արանցես, ԴեՁ

⁷² ասա, Գ

⁷³ տացես, ԴեՁ

⁷⁴ զաւակաց քոց, ԴեՁ

բաժանեալ ի միաս քո, և զբաժինն անձին քում աւար աղքատաց, և մեռացն ի կեանսն յայն առանց տանջանաց:

Արդ զինչ կարիցես⁷⁵ առ պատասխանի բանիցդ, եթէ ոչ կռապաշտութեան արժանի անկեալ է ի սրտի քում, և ջանաս պատճառս առատ արկանել ի վերայ պատճառանաց. քանզի ուր արծաթ(ա)սիրութիւն բնակեցէ՝ բազում արժատոս չարեաց սնուցանէ, զի ի նմանէ ծնանի աղահուծիւն, յափշտակութիւն, նախանձ, տակաւութիւն, անգթութիւն⁷⁶, անողորմութիւն: Քանզի առէ զմեծատունն⁷⁷, առէ և զաղքատն: Չմեծատունն առէ, զի զինչս նորա իւրն կամնացի, և զաղքատն առէ, զի մի առցէ ինչ նմա: Արծաթասէրն լաւ համարեցի⁷⁸ հատանել յանդամոց իւրոց, քան թէ առ յընչից իւրոց ալոց. արծաթասէրն ծառայ է ընչից իւրոց⁷⁹ և ոչ աւեր. և Պաղղոս իսկ ասէ՝ բերանն Յիսուսի, լեզու Քրիստոսի⁸⁰, անօթ Հոգւոյն Աստուծոյ, վկայէ և ասէ. Արծաթսիրութիւն, որ է կռապաշտութիւն, արծաթսիրութիւնն է արժատ ամենայն չարեաց: Արդ՝ լուալք զպատիւ արծաթսիրաց, լուարուք արդեաւք զպարզեւս ողորմածաց:

Չայր առատ և զուարթս սիրէ Տէր⁸¹, ասէ զիր. և զարձեալ ասէ՝ զմեզս քո ողորմութեամբ քաւեսցես, և զանաւրէնութիւնս քո արաւք տնտնկաց, և ալուր թէ տեսանիցես⁸² զաղքատս կերակրեալ, և զանյարկս տար ի տուն քո, և ապա յարժամ⁸³ կարդացես առ Աստուած քո, և լուիցէ քեզ, և եթէ իցեն մեզքն ձեր իրբեւ զձանձախարիթ՝ իրբեւ զձիւն սպիտակ արարից⁸⁴. և թէ իցեն իրբեւ զորդան կարծիր՝ իրբեւ զասր սուրբ արարից⁸⁵: Եւ Քս. հրամայէ թէ՝ եկայք աւրհնեալք Հաւր իմոյ. ժառանգեցէք զարքայութիւնն երկնից:

Այս ամենայն ողորմածացն վայել⁸⁶ է, և դու տեսն թէ թողումս արդոց իմոց, միթէ որդիքն քո կարեւն տպրեցուցանել զքեզ ի հրոյ զհնէն(ւ)ոյն⁸⁷: Այս՝ ասէ՝ զիս⁸⁸ րդ, լուր. թողից նոցա ինչս բաղումս, և ես յարժամ մեռանիցիմ ապցն քահանայից, աղքատաց, չքաւորաց⁸⁸, կարուսեւոյ, և անդ աւգանցայց: Բարեւք ասացեր, արդ եթէ վասն արդոց քոց ոչ թողեր, զի մի աղքատացին, դու վասն ընդէ⁸⁹ ոչ բաշխեցիր, եթէ ոչ ախտ արծաթսիրութեանն կապեալ է զսիրտ քո, զայն-

⁷⁵ կամիցիս, ԵԶ

⁷⁶ յանդգնութիւն, ԴԵԶ

⁷⁷ մեծատունն արծաթասէրն, ԴԵԶ

⁷⁸ համարի, ԴԵԶ

⁷⁹ Չուցի, արծաթասէրն... իւրոց, Գ

⁸⁰ բերանն Քրիստոսի, Գ

⁸¹ Արդ լուալք զպատիւ արծաթսիրութեանն, զի զայր առատատաւրս և զուարթսիրտ սիրէ Տէր, ԴԵԶ

⁸² և եսայի ասէ թէ տեսանիցես, ԴԵԶ

⁸³ Չուցի, յարժամ, Գ

⁸⁴ Եւ եթէ իցեն մեզք քո իրբեւ զձանձախարիթ որպէս զձիւն սպիտակ արարից, ԴԵԶ

⁸⁵ Չուցի, և թէ իցեն... սուրբ արարից

⁸⁶ Չուցի՝ վայել, ԴԵԶ

⁸⁷ Կարող են թափել զքեզ ի հրոյն յաւիտեանից, ԴԵԶ

⁸⁸ Չուցի՝ չքաւորաց, Գ

պիսոյն եթէ զամենայն ինչս իւր, զոր թողեալ իցէ, տացեն աղքատաց՝ ոչ աւագացի, բայց եթէ ի կենդանութեանն սովորութիւն աւնիցի⁸⁹ տալ կարաւանաց⁹⁰:

Արդ՝ եթէ ոք ստացեալ է⁹¹ ինչս բազումս, և թագաւորն հանապազ աղերսէ ի նմանէ, զի տացէ նմա, և նա ոչ ևս տացէ, և յետոյ վաղճանի այրն, և որդիքն⁹² զամենայն ինչս նորա տացեն թագաւորին, ռւմ համարի թագաւորն զերախտիսն, նմա՞ թէ որդոց նորա: Ինձ այսպէս թուի⁹³, թէ որդոցն համարի և ոչ նմա: Այսպէս և զայն իսկ համարեալ⁹⁴, զոր որդիքն տացեն աղքատաց վասն հանգստեան հարցն իւրեանց:

Բայց ունիմ այլ ինչ ասել վասն հաւատացեալ ննջեցելոցն միաթարութեան ի ձեռն պատարագաց, որ մատուցանի պատարագ մարմին և արիւն Որդոյն⁹⁵ Աստուծոյ, և արդ, ինքն մատուցանի պատարագ, և ինքն ընդունի զաղաչանս, և նա ինքն ողորմեսցի, և հանգիստ չնորհեսցէ⁹⁶ ննջեցելոցն: Իսկ մեզ պարտ իցէ, մինչ⁹⁷ ժամանակ իցէ սերմանելոյ՝ սերմանել, զի ի ժամանակի հնձոցն հնձեսցուք: Իսկ որ ի ժամանակս սերմանելոյն ոչ սերմանէ, զի ա՞րդ ակն ունիցի հնձել, զոր սերմանեալ ոչ իցէ⁹⁸: Արդ՝ աստ տացուք աղքատին մին, և անդ առցուք ի Քրիստոսէ բերապատիկ, աստ ածցուք⁹⁹ զաղքատն ընդ յարկաւ մերով, և անդ Քրիստոս կալեալ զձեռանէ մերմէ, և մուծանէ յարքայութիւնն երկնից: Աստ կերակրեսցուք զաղքատն ի սեղանի մերում, և անդ տացէ մեզ Քրիստոս զհացն երկնային, զի մի քաղցեսցուք յաւիտեան:

Աստ պատուեսցուք զաղքատն առաջի մարդկան, զի անդ փառաւորեսցէ զմեզ Քրիստոս, և պատուեսցէ առաջի հրեշտակաց¹⁰⁰. աստ զգեցուցուք զաղքատն խոշորագոյն զգեստիւ, և անդ զգեցուցանէ զմեզ Քրիստոս լուսեղէն փառաց զգեստիւն: Աստ¹⁰¹ ընդունեսցուք զաշխատեալն ի տունս մեր, և անդ ընդունի զմեզ Քրիստոս ի յարկսն արդարոց: Աստ հանգուցանելով զմեզ զճանապարհորդս, և անդ հանգուցանէ զմեզ Քրիստոս, ճանապարհորդելով յանցաւորէս յանանցական բարութիւնսն¹⁰²: Աստ սիրեսցուք զընկերս մեր բոլորով սրտիւ, և անդ սիրէ¹⁰³ զմեզ Քրիստոս բազում գթութեամբ իւրով: Զայս ամենայն աստ այսպէս արասցուք, և անդ ի տանջանաց մի՛ երկիրուք, այլ զարքայութիւնն Աստուծոյ վայելեսցուք ի Քրիստոս Յիսուս Տէր մեր¹⁰⁴:

(Շաբ. 11)

Հրատ. Ա. Յ. ՍԲՃՈՒՆԻ

⁸⁹ ունէր, Դեձ ⁹⁰ աղքատաց, Եձ ⁹¹ ստացեալ ունիցի, Դեձ

⁹² Չուցիմ, տացէ, և յետոյ վախճանի այրն և որդիքն, Ե: և յետ վախճանի նորա, թէ որդիք նորա զամ. ինչս նորա, Դձ

⁹³ Չուցի՛ թուի, Գ ⁹⁴ հրամայեաց, Գ ⁹⁵ Չուցիմ, Որդոյն, Դեձ

⁹⁶ Չուցիմ, և հանգիստ չնորհեսցէ, Դեձ ⁹⁷ Չուցի՛ մինչ, Ե

⁹⁸ զոր զսեր ոչ է, Զ ⁹⁹ տարածեսցուք, Դեձ

¹⁰⁰ փառաւորեսցէ առաջի հրեշտակաց, Ե

¹⁰¹ Քս. լուսովն անստուերաւ: Աստ, Դեձ

¹⁰² և անդ Քս. հանգուցանելով յանցաւորէս, յանանցական բարութիւնսն, ի տեղուջ լուսոյ և ի տեղուջ հանգստեան, Դեձ

¹⁰³ սիրեսցէ, Դեձ

¹⁰⁴ Այ. ժառանգեսցուք ընդ սուրբս նորա, Դեձ

ԳՐԱԴՈՍԱԿԱՆ

HISTORY OF THE ARMENIANS

Moses Khorenatsi

Professor Robert W. Thomson հայագիտական աշխարհին կ'ընծայէ արժէքաւոր նոր հատար մը Մովսէս Խորենացիի Հայոց Պատմութեան անգլերէն թարգմանութեամբ։ Արաքսինով եւ ներքինով վայելուչ հատար մը, որ մեծաջան աշխատանքով իրադարձուած է, եւ գնահատելի երկ մըն է Խորենացիի Պատմագիրքով զբաղողներուն համար։

Հակիրճ Յառաջաբանէ մը յետոյ՝ հատորին առաջին 61 էջերը գրաւուած են ընդարձակ ներածութեամբ մը, որուն կը յաջորդէ Պատմութեան թարգմանութիւնը, հանդերձ մեծաթիւ ծանօթութիւններով, էջ 65-354. ապա կու գան Յաւելուած մը եւ Յանկեր, էջ 357-408. Գիրքին վերջը գրուած է քարտէս մըն ալ որ կը ներկայացնէ Մովսէս Խորենացիի Հայագրասիր։

Ներածութեան եւ ծանօթութիւններուն մէջ շօշափուած կամ քննարկուած հարցերով մանրամասնօրէն զբաղիլ դուրս կը մնայ գրախօսականի մը սահմաններէն, ուստի պիտի բաւականանանք քանի մը նկատողութիւններ արձանագրելով այստեղ։

1. — Խորենացիի առաջադրանքը. — «Ձագգիս մերոյ կարգել ըզպատմութիւնն ճշդիւ՝ զթագաւորացն եւ գնախարարականաց ազգաց եւ տոհմից, թէ ո՛վ յուժմէ, եւ զինչ իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ գործեաց, եւ ով ոք ի ցեղիցս որոշեաց ընտանի եւ մերազնեայ, եւ ոյք ոմանք եկք ընտանեցեալք եւ մերազնացեալք, եւ զգործս եւ զժամանակս իւրաքանչիւր գրով գրողմել, ի ժամանակէ անկարգ ամբարտակին շինուածոյ մինչեւ ցայժմ» (Ա. գ.)։ Պատմահայրը իր այս առաջադրանքը իրադարձած է կարեւորութեան սահմանին մէջ։

2. — Խորենացիի ալքիւրնները. — Խորենացին օգտուած է բազմապիսի աղբիւրներէ զորս կրնանք խմբաւորել այսպէս.

ա. — Գրաւոր աղբիւրներ, յանուանէ յիշուած եւ յայտնի. ինչպէս՝ Աստուածաշունչ Մատեան, Յովսէպոս, Ղերութնայ, Ագաթանգեղոս։

բ. — Գրաւոր յայտնի աղբիւր, առանց անունով յիշելու, ինչպէս՝ Ժամանակագրութիւն Եւսեբիոս Կեսարացիի։

գ. — Գրաւոր, յանուանէ յիշուած, անյայտ. ինչպէս՝ Մար Աբաս Կաթինա, Բարդաժան, Բարսուէմայ, Ողիւմպ, Խոռոհրուտ, Եւագարոս, Պուլիքրատէս, Սկամադրոս։

դ. — Ենթադրարար՝ գրաւոր, առանց անունը յիշելու, անյայտ։

ե. — Գրաւոր, թէեւ յանուանէ յիշուած, բայց օգտագործուած ոչ թէ ուղղակի, այլ Եւսեբիոսի Քրոնիկոնին միջնորդութեամբ. ինչպէս՝ Արիւդենոս, Բազմալէպ, Բերոսոս, Կեփաղիսն, Յուլիոս Ափրիկանոս, Պորփիր, Փղեգոնիոս։

զ. — Անգիր, կորսուած, ժողովրդական վէպեր եւ զրոյցներ, երգեր եւ առասպելներ։ Ասոնց օգտագործուածով Խորենացին, զէթ մասամբ, կորսուած փրկած է թանկագին մասունքներ մեր վաղնջական բանահիւսութենէն եւ ազգային աւանդութիւններէն, ինչ որ արժանի է շնորհակալութեան։

Գալով Պատմահօր մերձաւոր ժամանակներուն, կը տեսնենք որ Դ. դարու երկրորդ կէտին և Ե. դարու առաջին կէտին պատահած իրադարձութեանց մասին տեղեկութիւններ քաղած է ան ժամանակակից անձերէ, ինչպէս կը գրէ քանի տեղ (Ա. զ, Դ. կ, Դ. կէ): Ան կախում չունի Փաւստոսէն, Կորնէնէն և Փարպեցիէն: Փաւստոս և Փարպեցի իրենց տեղեկութիւնները քաղած են Մամիկոնեանց շրջանակէն, իսկ Խորենացին՝ անոնց ոչ գաղափարակից Բաղրատունիներէն: Փաւստոսի և Փարպեցիի հետ տեղտեղ նմանութիւններ ունի Խորենացին, և այդ բնական է, քանի որ ինքը և անոնք կը գրեն նոյն դէպքերու մասին: միւս կողմէն բնականաբար ունի զգալի տարբերութիւններ անոնցմէ, որովհետեւ իր տեղեկութիւնները քաղած է ա՛յլ աղբիւրներէ:

3. — Խորենացիի ժամանակը. — Ինչպէս ըսինք վերեւ, Մ. Խորենացի իր Պատմագիրքը պատրաստելու ժամանակ մեծապէս օգտագործած է Հայոց անդիր բանահիւտութեան արամադրած առաջձը: Իր դիրքին կարեւոր մէկ մասը, կազմուած այդ առաջձով, ունի հնադրոշմ լեզու, և չափ աւելի բնական կերպով կը տեղաւորուի Ե. դարու առաջին կիսուն՝ քան թէ Բ. դարուն մէջ: Այս պարագայն իրաւունք կու տայ այն բանասէրներուն որոնք Խորենացին կ'ընդունին իրեւ Ե. դարու մասնագիր: Յետագայն յաւելումներուն համար՝ անհրաժեշտ կը դառնայ ենթադրել այլ սկիզբ անանուն, որ մինչ այդ հրապարակ չհանուած Պատմագիրքը իւրայատուկ լեզուով մը ըստ կոմս ճոխացուցած և հրապարակ հանած է Բ. դարուն:

4. — Պատմագիրքի աղբիւր. — Յայտնի է այժմ որ Խորենացիի Պատմութիւնը մեզի հասած է ոչ թէ իր սկզբնական անաղարտ ձևով, այլ դարեր յետոյ կատարուած զգալի և բազմազան աշխատութիւններով: Ասոնց մանրամասն քննութիւնը իհարկէ չի կրնար տեղաւորուիլ գրութեան ժամանակ մը սեղմ սահմաններուն մէջ: Այստեղ, սակայն, կ'ուզէինք դիտել առի հետեւումները:

ա. — Հասուածի տեղափոխութիւն?

Խորենացիի մօտ կը կարգանք. «Եւ արդ՝ ո՞չ արդեօք առաւել առաւելոր դարմանցիս ի վերայ մերոյ ճշմարտապատմութեանս, թէ որպէս յայանկցօք զանյայտ իրս վիշապաց, որք են յԱղատն ի վեր ի Մասիս» (Ա. 1.):

Բայց մինչև այստեղ պատմագիր հեղինակը այդպիսի բան մը չյայտնեց. ընդհակառակը Բ. Գիրքի Խթ գլուխին մէջ վիպասաններու պատմածներուն վերաբերմամբ գրած է. «Բայց յիշատակեսցուք և մեք կարճաօտիւք, և զայլարանութիւնն ճշմարտեսցուք»: Ուրեմն «զանյայտ իրս վիշապացն» և յարակից այլ գրութեանք պատմելէ և բացատրելէ յետոյ կրնար բռնի թէ, «յայտնեցօք զանյայտ իրս վիշապաց, որք են յԱղատն ի վեր ի Մասիս»: Հետեւորար Ա. Գիրքին Լ գլուխին վերջին պարբերութիւնը գրուած արիւթի բլլար Բ. Գիրքի ԿԱ գլխուն մէջ, վերջին տողերէն առաջ հաւանաբար:

բ. — Կորսուած տողեր?

Վենետիկեան հրատարակութեան մէջ (1865, էջ 186) երրորդ Հատածի Յանկին վերջաւորութեան կայ սա ծանօթութիւնը. «Յերկուս օրինակս որք ունին զցանկս գլխոց, ի կատարածիս կայ և զլուսն այսպիսի. Տալի ցալիս ինք եւ ի Սոհակ Բագրատունի, այլ ի կարգին չեւրեւ և ոչ ի մին ի հինգ օրինակացն»:

Այն անձը որ գիրքին սկիզբը խօսք կ'ազդէ իր մեկննասին՝ երկ-
տասարդ և ուսումնասէր Սահակ Բագրատունի իշխանին, և գործին ըն-
թացքին ալ հարկ կը տեսնէ անոր խօսք ուղղելու քանիցս (գոր օր. էջ
48, 60, 62 69, 112, 250, ըստ աղ. 1865ի), ընտկան է որ իր գործին
վերջաւորութեան դարձեալ խօսք ուղղէր մեկննասին. այդ խօսքը սա-
կայն չէ հասած մեղի դժբախտաբար:

5. — Մաժկունեանի և Բագրատունիի. — Այստեղ թիւըս հարկ է
քանի մը խօսք ալ ըսել Բագրատունիներու և Մաժկունեաններու մըր-
ցակցութեան մասին, որ իրենան եկաւ Արշակունեաց Հաղապետութեան ան-
կումէն քիչ յետոյ: Հայկական թագաւորութիւնը վերականգնելու ջանքը
պիտի վիճակուէր առաջին հերթին Բագրատունեաց տոհմին, որ ըստ ա-
ւանդութեան հրէական ծագում ունէր և այդ կերպով կը կապուէր Ար-
րաճաճ նահապետին, որուն սերունդներէն յառաջ պիտի գային ազգե-
րու թագաւորները: Թագադիր Ասպետ մը քնականաբար պիտի նախըն-
տրէր Բագրատունի գլուխ մը Հայոց թագին համար: Խորհնացիի մեկն-
նասը Սահակ Բագրատունի ունէր բարձրանալու քիչ մ'փափաք, և հետա-
գային (481 թ.) հասաւ Հայաստանի մարզպանութեան աստիճանին, թա-
գաւորութեան տիրացման գործը թողլով իր արժանաւոր յաջորդներուն:

Պր. Թոմսընի ներկայ թարգմանութիւնը ունի մարուր տպագրու-
թիւն: Հակառակ արուած խնամքին սակայն սպրդած են կարգ մը վրի-
պակներ, որոնցմէ աւելորդ չէ կը կարծենք մատնանշել հետեւեալները:

էջ	տող	սխալ	ուղիղ
2	վարէն	3 Khorea	Khorean
39	վերէն	4 II	III
47	վարէն	3 II	III
81	վերէն	14 use	us
111	»	8 Gog	God
130-131		Alexander the valiant, Arshak	Alexander, the valiant Arshak
190	վարէն	17 arpank	drpank
246	»	20 Jersia	Persia
265	»	14 Mospuestia	Mopsuestia
284	վերէն	9 head	had
288	»	13 has	had
292	»	13-14 by and	by Shapuh and
323	»	11 Vramshapuh	Vram
328	»	15 deacon	dean
332	վարէն	7 dzayrawor	zhayrawor
341	»	22 t'shnamakan	t'shnamanakan
347	»	4 hrawiretsik	hrawiretsak

Խորհնացիի Հայոց Պատմութեան անգլերէնի թարգմանութեան
ծանր աշխատանքը յաջող կերպով գլուխ հանած է յարգելի թարգմա-
նիչը: Ի հարկէ նման ձեռնարկ մը գրեթէ անկարելի է որ ըլլայ ան-
թերի ամէն մասամբ: Ստորեւ կը ներկայացնենք շարք մը նկատողու-
թիւններ, առնելով նախ հայերէն ընտրելը, ապա Պր. Թոմսընի ան-
գլերէն թարգմանութիւնը, և ասոր ներքեւ տալով մերը:

- էջ 70, ասդ վերէն 9-10. — միթէ մատենան մերձ կայցէ ինձ
Is there not a book near me?
Is there a book near me?
- էջ 74, ասդ վերէն 1. — ով ուշիմ ընթերցասէրդ,
attentive reader,
intelligent reader,
- էջ 75, ասդ վերէն 14. — ի յուշմագունէ ... ումհմնէ Ասորոյ.
by a certain very learned ... Syrian.
by a certain very intelligent ... Syrian.
- էջ 82, ասդ վերէն 17. — այր ուշիմ,
a diligent man,
an intelligent man,
- էջ 89, ասդ վերէն 25. — այլ հարաւայինն արեգակնաճիւղ լեառն,
But the mountain to the north that faced the sun,
But the mountain to the south that faced the sun,
- էջ 89, ասդ վերէն 29. — ծեր ոմն արդարեւ լեառն ի մէջ երիտա-
սարգացեալ լերանցն,
truly an old man of a mountain amid the younger ones,
truly an old mountain amid the younger ones,
- էջ 90, ասդ վերէն 22. — մերձ ի լեառնն հարաւայ,
near the northern mountain,
near the southern mountain,
- էջ 95, ասդ վերէն 7-8. — Բիւր մի ի զօրացն
a thousand of his troops
ten thousand of his troops
- էջ 96, ասդ վերէն 22. — դադարեցուցանել,
to be destroyed,
to be discontinued,
- էջ 97, ասդ վերէն 22-23. — դնել զնա ի վերնատան ապարանիցն,
to place him on the roof of her palace,
to place him on the roof of the palace,
- էջ 99, ասդ վերէն 19. — չորից բիւրոց և երկուց հազարաց ա-
րանց անարուեստից զործաւորաց
forty-two thousand skilled workers
forty-two thousand unskilled workers
- էջ 100, ասդ վերէն 3. — ճարպոյ ինչ հեղման
molten wax
molten grease
- էջ 104, ասդ վերէն 2. — that is, Ninuas, չոր եղև յետ սպանանե-
լոյն զԱրայն», միջանկեալ նախադասութիւնը դուրս մնացած է:
- էջ 108, ասդ վերէն 21-22. — զորոց մեզէն իսկ զհիմունս այս-
պիսեաց բանից ընթեռնուլ արժանաւորեցաք
As the basis for such matters we considered it right that we
ourselves should read
As the basis for such matters we have been fortunate to read
- էջ 122, ասդ վերէն 2-3. — ի բարձիցն Արգաւանայ
from the table of Argavan
from the thigh of Argavan

- նկատի ունենալ որ տիկին Սաթիին իկի «տենչանքը» բացատրե-
 ուած է իբրեւ «արփանք» (Բ. ԽԹ.),
- Էջ 124, տող վերէն 24. — տա ժամայն
 in [its proper] time
 instantly
- Էջ 128, տող վերէն 10 և 12. — ուսանել
 to teach
 to learn
- Էջ 132, տող վերէն 1. — զոր կալեալ Արշակայ
 Arshak bound him
 Arshak arrested him
- Էջ 145, տող վերէն 12-13. — ընկեցեալ ասին զարձանն ի ծով
 they say that he threw the column into the sea
 they say that the column was thrown into the sea
- Էջ 151, տող վերէն 10. — ի յիւրոց զօրացն խողխողի
 was slaughtered by his own army
 was slaughtered by his own troops
- Էջ 152, տող վերէն 23-24. — զոր ի փղոսկրէ և ի բիրեղէ կազ-
 մեալ էր արծաթով
 he embellished it with ivory, crystal, and silver
 it was embellished with ivory, crystal, and silver
- Էջ 156, տող վերէն 6. — նմա ընդ առաջ լինի ոմն Պակարոս ա-
 There came forwards some body called Pacorus [նուն
- Էջ 192, տող վերէն 22 և 25. — սկէօղ
 with golden rings
 with a golden ring
- Էջ 193, տող վերէն 4. — սկէօղ
 with gold rings
 with a gold ring
- Էջ 193, տող վերէն 25. — որդիքն արքային
 the king's son
 the king's sons
- Էջ 194, տող վերէն 10. — ըստ հիւսիսայ
 to the south
 to the north
- Էջ 203, տող վերէն 11. — որսալ կինճա և իշավայրիս
 to hunt wild asses
 to hunt wild boars and wild asses
- Էջ 206, տող վերէն 6. — ձեան հիւսսայ կալեալ
 overwhelmed by northern snow
 overwhelmed by a snow-slip
- Էջ 213, տող վերէն 20. — իւր տոհմայինքն
 his relative
 his relatives
- Էջ 232. — Գիւս. — Հաղարարայնը Commander-in-chief է, այլ
 մօտաւարայէս chief administrator. Commander-in-chiefը սպա-
 րապետն է, որ ընդհանրապէս Մամիկոնեան տոհմէն կ'ըլլար
 ժառանգաբար: Այստեղ Հայոց զօրքերուն սպարապետն է Ար-

առաջագլխի [Մամիկոնեան], հաւանաբար սխալմամբ դարձած՝
Մանգուկունի: Յարգելի թարգմանիչը չի առնի ներկայացուցած
է Արտաւազգի պաշտօնը իբրեւ Commander-in-chief of all the
Armenians (էջ 237):

էջ 249, առջ վերէն 4. — ցքառասուն և վեցերորդ

until the forty-seventh
until the forty-sixth

էջ 249, առջ վերէն 7. — մինչ ցախսուն և երրորդ ամն նորին

until his fifty-second
until his fifty-third

էջ 255, առջ վերէն 2. — սաէպ սաէպ

very carefully
frequently

էջ 256, առջ վերէն 3-6. — եպիսկոպոս ... զի յոյժ փափաքելով
խնդրեն ... թէ ի հռչակեալ անուանէն Գրիգորի՝ ակնածեա-
ցեն և ի նորին զաւակէ ... ըստ հրամանի

bishops ... because they are seeking (them) very ardently ...
that they will respect them for the famous name of Gregory
and his posterity ... according to (their) commands
a bishop ... because they are seeking one very ardently ...
that for the famous name of Gregory they will respect also
his posterity ... according to his commands

էջ 261, առջ վերէն 22. — հարաւային

northern
southern

էջ 274, առջ վերէն 19. — պտղաբերել յարդեանց անդաստանաց

fertile in fruits of the land
to bring fruits from the products of the land

էջ 286, առջ վերէն 13. — և ամենայն նախարարք

and the princes
and all princes

էջ 286, առջ վերէն 28. — բացէ ի բաց արաստահմանել զնա հրա-
he ordered him to be exiled

he directly ordered him to be exiled

[մայէ

էջ 296, առջ վերէն 18. — Ելին և ի զօրացն համասիք նոցա

Their contemporaries from the Persian army also came forward
From the Persian army also came forward [youngsters] of the
same age

էջ 319, առջ վերէն 16. — հազներգարար

accurately
musically

էջ 321, առջ վերէն 2-3. — զքսան և զերկու յայտնիսն

the twenty-two famous books
the twenty-two canonical books

էջ 324, առջ վերէն 16. — զի ի քարինս զիւաց է շահատակել

for it is the mark of demons to attack rocks
for it is proper to demons to brave among rocks

էջ 324, առջ վերէն 21. — ահա հայր քո և Աստուած ընդէ՞ր դան-

behold your father is a god, why do you hesitate? [գիտեա
behold your father and god, why you are afraid?

- էջ 326, *առդ վերէն* 1. — *զկնի գնալոյն ի Հայոց Շապհոյ*
after the coming of Shapuh to Armenia
after the departure of Shapuh from Armenia
- էջ 332, *առդ վերէն* 7. — *զքաջարեբութիւն սերմանաւոր պտղոց*
are prolific in citrus fruit
are prolific in seed-bearing fruits
- էջ 343, *առդ վերէն* 13. — *պատրել ի մոլոր հաւատակցութիւնն*
Յունաց
not to be deceived into an acceptance of the erring faith of
the Greeks
not to be deceived by the erring partnership of faith with the
Greeks
- էջ 343, *առդ վերէն* 22. — *մոլոր հաւատակցութիւն*
“erring faith”
erring partnership of faith
- էջ 345, *առդ վերէն* 1. — *հիւսել*
to fabricate
to include. — Հմմտ. էջ 100.
- էջ 346, *առդ վերէն* 9. — *թոռանց նորա*
to his nephews
to his grand-sons
- էջ 347, *առդ վերէն* 20-21. — *ուր զսկզբանն հրաւիրեցաք առնել*
թելադրութիւն
as for the early period we promised to compose one
as at the beginning we were called to make a suggestion
- էջ 350, *առդ վերէն* 10. — *բեմին*
of the sanctuary
of the pulpit
- էջ 351, *առդ վերէն* 13. — *իմով ամեն իմաստ արուեստիւ*
in my most erudite wisdom
in my omniscient profession

Փակելէ առաջ մեր այս հակիրճ գրախօսականը՝ պիտի ուղէինք
կրկնել թէ Խորենացիի Պատմութեան նման կնճառաւ երկ մը անգլերէնի
թարգմանելը գիւրին դործ մը չէր։ Այդ գծուարին դործը համբերա-
տար հոգիով գլուխ հանած է Պր. Թոմսըն, որով կ'արժանանայ հայա-
գէտներու և պատմասէրներու քերական շնորհակալութեան։

Ն. ԱՐԲ. ԾՈՎԱԿԱՆ

«ՍԻՈՆ»Ի ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Սիոն»ի այս քիւէն սկսեալ, պիտի շտնամք գոհացում ալ մեր ընթերցողներէն — առ եւ յարստաման — բոլոր անոնց՝ որոնք մեր՝ ինչպէս նաեւ այլ Քրիստոնէական Եկեղեցիներու պատմութեան, ուսնդութեան, ծեսերու կամ տոնակարգի մասին որոշ հետաքրքրութեան մը ունենան։

Վստահ եմք քեւ այս կերպով՝ հարցաւորազգայիներէն անգին՝ լուսաբանութեան կ'ստանանք անոնց հարցումը կ'ուղղենք մասնաւորապէս կ'ըլլանք նաեւ Թերիսի ընթերցողներուն։

ԽՄԲ.

Երուսաղէմէն, Օր. Ա. Գ. կը հարցնէ. — Հայց. Եկեղեցին շարժումն հօթ օրերէն երկուքը՝ Չորեքշաբթիին և Ուրբաթը սահմանած է իրրեւ պահանջողութեան օրեր։ Վերջինիս պատճառը որոշ է, Յիսուսի խաչելութիւնը Ուրբաթ օր պատահած ըլլալուն։ Չորեքշաբթիի պահանջողութիւնը սակայն ինչո՞ւ։

Պատասխան. — Մեր Եկեղեցւոյ կանոնադրքին մէջ չառ հակիրճ բացատրութիւն մը կայ այս մասին. — «Չորեքշաբթիին կը պահանջուի յիշատակ Տիրոջ մատնութեան»։ Ժիշդ է թէ Քրիստոս իր հակառակորդներուն ձեռքը մատնուած է Հինգշաբթի օր, երեկոյեան, վերջին ընթերիքէն հաջ, Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ, և սակայն մատնութեան խորհուրդը յղացուած էր օր մը առաջ, երբ Յուդա Իսկարիոթացին համաձայնութեան կուգար Սենեդրիոնի անգամներուն հետ, իր Տէրը մատնելու 30 արծաթի փոխարէն։ Արդէն մեր Եկեղեցւոյ մէջ Աւագ Չորեքշաբթի օր կատարուած Աւետարանական ընթերցումները ինչպէս երգուած շարահանները կը դառնան Մատնութեան խոր-

հուրդին շարջ։ Իսկ Լատիններ Քրիստոսի Մատնութեան խորհուրդը կը յիշատակեն նոյն օրը կէսօրէ հաջ կատարուած կրօնական ապաւորիչ հանգիստութեամբ։ Բաց աստի, հակառակ որ Մատնութեան դէպքը պատահած է Հինգշաբթի օր, սակայն Եկեղեցւոյ Հայրերը չէին կրնար յարմար նկատել շարժումն մէջ պահանջողութեան յատկացուած երկու օրերը նշանակել իրրեւ իրերայաջորդ օրեր։

Նոյն Օրիորդը կը հարցնէ. — Քրիստոսի Մատնութեան իսկական թուականը թէն որոշ չէ, բայց չկա՞ն արդեօք կարծիքներ Մատնութեան շարժումն ո՞ր օրը պատահած ըլլալուն մասին։

Պատասխան. — Թէն ոչինչ կայ ստորոջ այս մասին, սակայն Եկեղեցւոյ Հայրերէն որոշ քայլ կարծիքէն են թէ մեր Փրկչին Մատնութեան պատահած է Հինգշաբթի կամ Ուրբաթ օրուն մը ընթացքին։ Ս. Ներսէս Շնորհալին, իր Արարչական աղօթքի շարքին մէջ, Չորեքշաբթի օրուն համար կը դրէ. — «Ի չորրորդ օր դարձեալ հրեշտակն ետ դաւեարիսն կուտական»։ Չենք գիտեր ստուգել թէ մեծ Հայրապետը ի՞նչ տուեալներու վրայ կը հիմնէր իր այս տեսութիւնը, սակայն ընդունելով թէ Ս. Կոյսի Աւետարանը պատահած է Չորեքշաբթի օր և անկէ Գ. ամիսներ հաշուելով կ'ունենանք Հինգշաբթի օր մը ըստ մեր՝ և Ուրբաթ օր մը ըստ այլ Եկեղեցիներու հաշիւին։ Ըստ այնմ, այն տարիներուն ուր մեր Աւետարան տօնը (7 Ապրիլ) զուգահիշի Չորեքշաբթի օրուն, յաջորդ տարուան Մատնութեան կ'իյնայ Հինգշաբթի օրուն։ Իսկ այն տարիներուն ուր այլ Եկեղեցիներու Աւետարան տօնը (25 Մարտ) իյնայ Չորեքշաբթի օրուն, յաջորդ Մատնութեան տօնը կ'իյնայ Ուրբաթ օրուն։ Եկեղեցւոյ Հայրերէն որոշ քայլով մօտ գոյութիւն ունի այն կարծիքը թէ Քրիստոս ծնած և խաչուած է շարժումն նոյն օրուն մէջ (Ուրբաթ)։ Սակայն, ինչպէս ըսինք, այս բոլորը կը մնան կարծիք, ասանց վաւերական հիմ մը ունենալու։

ՅԵՍԱՌԻՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

«Սիսիոն»-ի այս բիւով կը սկսինք նրա տակիւ եջ մը՝ կէս դար առաջ լոյս տեսած Ս. Արսէնոսի պատգոսներէն համապատասխան բիւեան: Կը յուսանք քե. նոր սերունդի մեր ընթերցողները հետաքրքրուեամբ պիտի կարդան զայն, իսկ տարեցեանք՝ ժամանակակից այլ եղելութիւններուն, պիտի բարձրացնեն իրենց մշտնջողութեան մէջ քաղցր յիշատակներ հետաւոր անցեալէն, մանաւանդ որ անցեալի մէջ մշտնջող զեպներն ու իրողութիւնները չեն դադար տալով անոնց մեզ քաղցրութիւն ծորելէ ներկայի մահաճողութիւններով կլանուած մեր մտքերուն:

Կատարած ենք միայն լեզուական եւ անային բերել վերահայտներ:

ԽՄԲ.

Y. M. C. A. ԵՐՈՒՍԱԿԷՄԻ ՄԷՋ

1928 Յուլիոն 23, Բշ. երկնայեան ժամը 5ին, կատարուեցաւ Y. M. C. A. ի Երուսաղէմի շէնքին հիմնադրութեան հանդէսը, նախադասութեամբ Ն. Վ. Պաղեստինի եւ Անգլո-Յորդանանի Բարձր Քօմիտէի Լօրտ Փլումբըրի եւ իր ակնոյց: Այս հանդէսին հրաւիրուած էին Պաղեստինի եւ Երուսաղէմի կառավարութեան բարձրաստիճան պաշտօնեաները եւ Ս. Քաղաքի հոգեւոր պետերը: Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր(*) կողմէն հանդէսին ներկայ դասուեցաւ Պատր. Փոխանորդ Գերշ. Տ. Մկրտիչ Եպիսկ. Աղաւնունի, իր հետ ունենալով Զօրշ. Տ. Կիւրեղ Վրդ. Խորայէլեանը(**): Մկրտիչ Սրբազան մասնակցեցաւ հիմնարկէքի արարողութեան, Հայերէն հասուած մը կարգաւորով Եսայիի մարգարէութենէն (ԼԲ. 1-3 եւ 10-12) եւ աղօթելով, ինչպէս Յունաց Ս. Պատրիարքն ալ Յունարէն լեզուով: Երբայերէնով Սողոմոն իսկ Արարելէնով ալ Մատթէոսի աւատարանէն

ընթերցուածներ եղան: Պաշտամունքի ընդհանուր լեզուն Անգլերէն էր:

Ն. Վ. Լօրտ Փլումբըր արծաթ ծնփիշով տարածեց չաղախը շէնքին կեդրոնական մասին, հիւսիս-արեւելեան պատին անկիւնը եւ լիթիւմի կոանիթ անկիւնաքարը դրուեցաւ իր տեղը:

Y. M. C. A. ի շէնքը տեղական եւ Ամերիկեան ճարտարապետութեան խառնուրդ մըն է: Կը կառուցուի Երուսաղէմի պարիսպներէն դուրս, արեւմտեան կողմը, Նիկոփոս շուքած ըլլած և տարածութեան վրայ եւ իր զիրքով կը նայի ուղղակի Սիոնի եւ Ս. Յակոբեանց Մայրավանքին:

Ամերիկացի բարերար մը, որուն անունը դադանի կը պահուի, կէս միլիոն տոլար նուիրած է հիմնութեան համար: Երուսաղէմի ամենէն ընդարձակ եւ շքեղ հաստատութիւններէն մէկը պիտի ըլլայ, յաւանական ժայռերու վրայ հիմնուած, ամբողջական շէնք մը, որուն հիմնութեան համար կը դարձան ընտիր խճաղաքի (պէթան) եւ հիմերէն հանուած կոանիթ քարեր՝ թեթեւ կարմիր-դեղինի գարնող երանգով:

Այս հաստատութիւնը Ամերիկեան Y. M. C. A. ի յատուկ արդիական բոլոր բաժանումներով եւ դիւրութիւններով օժտուած պիտի ըլլայ:

(«Սիսիոն», 1928, Բ. Տարի, Օգոս.-Սեպտ., Թիւ 8-9, էջ 285-286):

Մանօր. — Շատ տեղին է հոս յիշել թէ Y. M. C. A. ի Երուսաղէմի Մասնաճիւղը ներկայ (1978) տարին հռչակած է Յորելինական Տարի, մէկէ աւելի շքեղ հանդիսութիւններով նշելով Ս. Քաղաքի մէջ իր հիմնարկութեան (1878 Յունուար 8) առաջին դարադարձը:

(*) Տ. Եղիշէ Արքեպ. Դուրեան:

(**) Հետազային՝ Կիւրեղ Բ. Պատրիարք Առաք. Ս. Աթոսոյ (1945-1949):

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ
1977

Ա) Ելեմստկան

	Ի. Լ.
1. — Նոր գիրքերու և թերթերու գնում	8,351.59
2. — «Սիսն»ի կմբագրութեան լճարում	1,000.00
3. — Գիրքերու և թերթերու կազմի հաշւոյն	1,280.00
4. — Ամսականք	19,200.00
5. — Մաքրութեան	3,000.00
6. — Աշխատավարձք	720.00
7. — Գրեհնական պիտոյք	2,831.50
8. — Ընթացիկ ծախքեր	1,960.00
9. — Դրոշմաթուղթ և թղթատար	7,095.15
10. — Հեռաձայն	977.95
11. — Պարտէզի ծախք	1,800.00
Գումար՝	48,216.19

Բ) Նոր գիրքերու ստացում

	Գնուած	Նուր	Գումար
1. — Հայերէն	44	224	268
2. — Անգլերէն	130	322	452
3. — Ֆրանսերէն	7	64	71
4. — Իտալերէն		12	12
5. — Գերմաներէն	1	11	12
6. — Ռուսերէն		2	2
7. — Յունարէն		1	1
8. — Սլոններէն		1	1
9. — Բօթնիկերէն		1	1
10. — Արարերէն	1		1
	<u>183</u>	<u>638</u>	<u>821</u>

ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՅԵԱՆ
Վարիչ - Քարտուղար

Ս Ս Ր Կ Ս Ի Ս Գ Ս Կ Ս Դ Ն Զ Ե Ռ Ն Ա Գ Բ Յ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Շաբար, 10 Յունիս, Ս. Գլխադրի մաս-
րան մեջ մասնուցուած Ս. Պատարագի ընթաց-
քին, Գերե. Տ. Շահե Արեւիկա. Անեմեան կի-
սասարկուագութեան եւ ապա Աւագ Սար-
կուագութեան ասիաներ շնորհեց Ս. Արու-
սոյս Ալեքս եւ Մարի Մանուկեան Ընծայա-
րանի Գ. Տարին բոլորած Տրց. Յակոբ Տե-
միրեանի եւ Ա. Տարին բոլորած Տրց. Խա-
չիկ Սրիլիւթեանի, Տրց. Հրաչ Քեօիւթեանի
եւ Տրց. Յակոբ Տեմիրեանի:

Ձեռնագրութեան ընթացքին երգութեան
առաջին սարկուագ Ս. Սեփանոսի նուիր-
ուած շարկաներ: Ամենէն յուզիչ պանը
այն էր, երբ ընծայեալները ձեռամբարն կը
դառնային ժողովուրդին՝ իբրեւ նշան՝ աշ-
խարհէ իրենց հրաժարման:

Նորընծաները ստացան իշխանութիւն
կատարելու վերաբերում եւ կարգալու Ս.
Աւետարան, եւ անմիջապէս սկսան սպա-
սարկել Ս. Խորհուրդին:

Ձեռնագրիչ Սրբազանը ապա խօսեցաւ
նոյնեան խորագրով, վեր հանելով սրբու-
րիւնն ու վեհութիւնը այն տապաւնիչին՝ որ
այս ձեռնագրութեամբ կը բացուէր ընծայ-
եալներուն առջեւ: Մալքեց որ Ս. Սեփա-
նոսի հոգիով լեցուած՝ շարունակեն տնոնք
իրենց ուսումը Ընծայարանի բաժնէն ներս,
որժանանալու համար քանակաւորեան վսեմ
եւ սրբազան աստիճանին:

Առաջինը Վարդապետի տնին ընդունեց
քանակաւորեան ձեռնագրութիւն: Իր կենսա-
գրութիւնը տեսնել էջ 202: Ստորեւ՝ հակիրճ
կենսագրութիւնը միւսներուն: —

Բարշ. Խաչիկ Սրկ. Սրիլիւթեան ծնած
է Պիլիս՝ 1958ին: Կանուխէն ընտանեօք
փոխադրուած են Պոլիս, ուր տարի մը յա-
նախած է Գարակեօզեան վարժարանը: Ե-
րուսաղեմ եկած է 1969ին իբրեւ Տասուր-
եան սան: 1973ին ընդունուած է Ժառանգ.
Վարժարան, որուն ընթացքը 1977ին աւար-
տելէ ետք ստացած է Ուրար կրեւու արտ.
նութիւն եւ անցած Ընծայարանի բաժինը:

Բարշ. Հրաչ Սրկ. Քէշիշեան ծնած է
Պէյրութ՝ 1958ին: Նախակրթութիւնը ստա-
նալէ ետք ծննդավայրի Հայ Աւետարանական
վարժարանին մէջ, 1972ին եկած է Երուսա-
ղեմ եւ ընդունուած Ժառանգ. Վարժարանի
Բ. դասարանը: Վարժարանի ընթացքը ա-
ւարտելէ ետք 1977ին, հետեւած է Ընծայա-
րանի դասընթացներուն եւ ստացած Ուրար:

Բարշ. Յակոբ Սրկ. Տէմիրեան ծնած
է Սասուն՝ 1960ի տարեմասին: Ընտանեօք
Պոլիս փոխադրուելէ ետք, կը յանախէ տեղ-
ւոյն Ներսէսեան վարժարանը: 1971ին կու-
գայ Երուսաղեմ իբրեւ Տասուրեան սան, եւ
յոչորդ տարի կ'ստանալէր Ժառանգաւորաց
Վարժարանին, որուն ընթացքը կը բոլորէ
1977ին, եւ ստանալով Ուրարակրթութեան
աստիճան՝ կը շարունակէ իր ուսումը Ըն-
ծայարանի բաժնին մէջ:

«Սիոն» այս առթիւ, յանուն Ն. Ամեն.
Ս. Պատարագի Հօր եւ Ս. Յակոբեանց Միա-
բանութեան, արագիւն շնորհաւորելով նոր
Սարկուագները, իր մաղաքանքները կը միա-
ցեն Գերե. Տ. Շահե Սրբազանի վերոյիշեալ
բարեմաղրութիւններուն:

ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՔ ԱՔԵՂԱՆԵՐՈՒ

6 Օգոստոս, Վարդավառի Կիրակիին, հիւրաբար Ս. Արոս գտնուող Ս. Ուխտիս Միաբան եւ Արեւմտ. Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատրիարկ ու Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Գեորգ. Ս. Սերովյէ Արեւելոս. Մանուկները հանդիսանաւ Ս. Պատրիարկ մասնային Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ եւ կատարեց Բանաստեղծական ձեռնագրութիւնն ու օծումը Ս. Արոսոյս Ընծայարանի եռամեայ ընթացքը լրացուցած երեք Սարկաւազներուն՝ Յարութիւն Մրկ. Անուշտանի, Սարգիս Մրկ. Մանկաստեղծանի եւ Յակոբ Մրկ. Տեմիրեանի:

Կոչման աւագաւոր արարողութիւնը կատարուեցաւ Շաբաթ, Ալլախիւրպուրեան հանգիստաւոր նախասօնակէն եւ — Ս. Արոսոյս մէջ տեղի ունեցողութեան համաձայն — Ս. Յակոբոս. Տաճարէնքօր զանապալութեան տաճարին նուիրուած արարողութեան ետք: Երեք ընծայեալները ծնագրաց յառաջացան եկեղեցւոյ մօտէն մինչեւ դասը, ուր բազմաժողով էր Ամեն. Ս. Պատրիարկ Հայոց: Խորհրդակցելէ ետք Լուսաւորապետ Գեորգ. Ս. Հայրիկ Արեւելոս. Աղանեան: Ընծայեալները, 159 հերթախօսներէ հրաժարելէ եւ եկեղեցւոյ Միաբան Հայրապետներուն առաջնորդութիւնէ ետք արտասանեցին Ս. Գրիգոր Տաճարէնքի բանաստեղծած Հայոց. եկեղեցւոյ ուղղափառ դաւանութեան հանգանակը:

Յաջորդօր, Ձեռնագրութեան խորհուրդը կատարուեցաւ տաճարին հանդիսաւորութեամբ: Աւագին բաժնին մէջ՝ ընծայեալները ձեռնամբարձ գործունէ ժողովուրդին, ի նշան աշխատանքի իրենց հրաժարման, «Աստուծային եւ երկնաւոր շնորհ» տարուան զաւան երեւեցներուն հետ, որոնց, ի դիմաց ժողովուրդին, գլխիները վարկէն երթաւ կր պատասխանեն. «Արժանի են»: Յետոյ Ձեռնագրի Միաբանը, իւրաքանչիւրին զիտուն վրայ խաչածնէ դնելով իր ձեռքը, կարգաց շնորհաբաժնութեան մեծ աղօթքը, որմէ ետք իրենց ուսերուն վրայ ձգուած Ուրարեան բոլորեց իրենց պարանոցին շուրջ, ի նշան շնորհ լուծին Գրիգորի:

Այստեղ կարճ պահ մը կ'ընդհատուի Ձեռնագրութեան խորհուրդը եւ կը կարգաւորուի Գիրք եւ Աւետարան: Երկուրդ բաժնին մէջ ընծայեալները կարգաւ կը ստանան Բանաստեղծական զգեստաւորման տաճարէնք՝ վաղաւ, գօտի, փորձուր, շուրջաւ եւ սողաւոր: Յետոյ կը վարագուրուի Ս. Սեղանը, մինչ գլխիները ներդաւանակօրէն կ'ընդունուին շնորհուրդ խորհնը: Երբ վարագուրը կը բացուի ընծայեալները պատահաւ են արդէն իրենց նախասններուն ընդունելու գրաւոր Սուրբ Միւռոնին: Սեղան կը բերուի Ս. Միւռոնի աղանին, զոր Պատրիարկ Միաբանը «Առաքելոյ աղանոյ» տաճարակները երկեցողութեամբ կը հեղու ոսկեայ ընդունարանի մը մէջ: Օծման նուիրական պահուն, Տաճարը լեցնող ժողովուրդի հետեւիցի նախաժողովին դիմաց եւ անձկագին սպասումին ընդմէջէն ճորճեալները կը ստանան նաեւ իրենց նոր տնօնները. — Յարութիւն Մրկ. կը վերաձայնուի Ս. Բարդէս Արեւելոս (անունովը Ձեռնագրի Միաբանը) աւագ ուսուցիչ Բարդէս Արեւելոս. Կիւլեւեք. Կոնի — Նախագլխին Արոսակից Կաթողիկոս Մ. Ս. Կիլիկիոյ Արոսին, Սարգիս Սարկաւազ՝ Ս. Վանիկ Արեւելոս (անունովը Միաբանին ծննդավայրին — Վան), իսկ Յակոբ Սարկաւազ՝ Ս. Արփիար Արեւելոս (Միաբանին աւագանի անունովը): Նորընծայները յետոյ կու տան իրենց տաճարին օրհնութիւնը ժողովուրդին: Ապա կը ստանան իշխանութիւն՝ մասնաւորապէս Սուրբ եւ Ամման Պատրիարկ: Անկէ անդին կը տարուան Ս. Պատրիարկ, սկսելով «Ողջոյն»էն, երբ նախ Ձեռնագրի Միաբանը կը համբուրէ օծեալ նախագլխին ձեռնաստեղծներուն, եւ ապա եկեղեցական դասը ամբողջ, սկսեալ Ամեն. Ս. Պատրիարկ Հօրմէն, բեմ բարձրանալով կը համբուրէ միւռոնաօծ նախասններն ու աջները ճորճեալներուն: Նոյնը կ'ընէ ժողովուրդը ինչ յետոյ, երբ անոնք եկեղեցւոյ դասին մէջ լռելայն կը վերաձայնին իրենց տաճարէնք Ս. Աւետարանները:

Ձեռնադրիչ Սրբազանը ապա խօսեցաւ հոգեւունջ քաղող մը: Նախ անդրադարձաւ օրուան Տօնին, մաղթելով որ Քաբար լեռան վրայ Ս. Պետրոս Առաքելի «Տէր, բարութ ե մեզ առ իննել» ըսել տուող հոգեւ-մատուցող սխալները, հոգեւոր բարձունքներու վրայ կեցած՝ կարենալ արհամարհելու համար նշխարները: Ապա ծանրացաւ այն կենսական դերին՝ որ Հայ հոգեւորականութեանն է Սփիւռքի մէջ մանաւանդ այս օրերուն, երբ բազմաթիւ են վտանգները՝ մեր ազգային գոյութեան սպառնալից:

նացող, մասնաւորաբար երբ հեռու ենք Հայ եկեղեցիէն ու եկեղեցականէն:

Նորընծաներուն վեղարի քաջութիւնը կատարուեցաւ Ս. Պատարագի աւարտմին: Անոնք, սարկաւազական ջբբունք իրենց զլուխներուն Աւագ Խորան բարձրանալով՝ ծուկի եկան Ձեռնադրիչ Ս. Հօր առջեւ ու երկարաւ աղօթեցին, Ս. Գրոց ընթերցումներէ եւ անապատական կենցաղի հիմնադիր Ս. Անտոնի նուիրուած շարականի երգչուհուրէնքէն ետք ընդունեցին կուսակրօնութեան խորհրդանիշ եղող վեղարը, ներկաներուն անձկալի նայումներուն տակ:

Նորընծաներ իրենց Վերահայրենի եւ Փոխ-Տեսչին հետ, Մայր Տաճարի մասին:

Չախէն աջ՝ Տ. Վառլիկ Արք., Տ. Բարդէն Արք., Տ. Շահէ Արքեպ., Տ. Մանուէլ Արք. եւ Տ. Արքիաք Արք.:

Քիչ ետք, Վանուց սեղանատան մէջ տնտեսաւ նաշկեւոյ՝ ի պատիւ նորընծաներուն: Ներկայ էր ամբողջ Միաբանութիւնը, զլսաւորութեամբ Ամեն. Ս. Պատարագ Հօր, ինչպէս նաեւ ուսանողութիւնն ու դասախօսական կազմը Ս. Արքեպիս Գործակալին: Նորին Ամենապատուութիւնը խօսեցաւ նորընծաներուն առջեւ բացուող կեանքի նոր ուղեգծի եւ բաժանալութեան առաքելական վանքի մասին, մաղթելով որ ըլլան «մեակ առանց ամօրոյ»:

Նորընծաները ապա մեկնեցան Ս. Հրեշտակապետաց Վանք, որու Տեսչարանին մէջ փակուած մնացին մօտ մէկ ամիս, անցընելով իրենց ապաւիտարութեան, հոգեւոր պատարագի կարգերը իրենց Փոխ-Տեսչու Հոգե. Տ. Մանուէլ Արք. երկարաւ:

30 Օգոստոս, Չոբեհաբքի օրուրէ սկսեալ, անոնք մասուցին իրենց անդրանիկ Ս. Պատարագները՝ Մայր Տաճարի Աւագ Խորանին վրայ:

լած է արհեստի: Կրօնաւորելու փափաք ունեցած է կանուխէն, եւ դիմում կատարելով վանական իշխանութեան՝ 1977 Հոկտ. 1ին ձեռնադրուած է Սարկաւազ Լուսարաբայեան Գերե. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոսէն:

«Սին», յանուն Ն. Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր եւ բովանդակ Միաբանութեան, արտ. գինս կը շնորհաւորէ նորընտեղները, մաղթելով որ Տէրը առաջնորդ քլլայ իրենց եկեղեցանուէր ու ազգաշէն գործունէութեան, ի փառս Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցիին եւ Հայ ժողովուրդին:

ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՈՒՐԱՐԻ ՏԸՒՁՈՒԹԻՒՆ

19 Օգոստոս, Եսբար. Կիրակոսի ժամերգութեան աւարտին, Լուսարաբայեան Գերե. Տ. Հայրիկ Արքեպ. Ալանեան Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ Գպարտեան չորս տասնամեակներ շնորհեց Ալեքս եւ Մարի Մանուկեան ժող. Վարժարանի բոլոր սաներուն: Անոնք, քիւով 30, Սրբազանին առջեւ ձեռնադրուեցին, լսելով որ երբեք եկեղեցւոյ տաներ, ընդունելու նախ խաչանշան կտրուի իրենց մազերուն, եւ ապա՝ ժամագիրք, ջահ եւ աւել, իբրեւ երգիչներ, ջանքերակներ եւ աւելածուներ Աստուծոյ նուիրուած այս Սուրբ յարկին: Նաեւ բանալի՝ որով խաւանչիւրը բացուի ապա զուր Տաճարին: Արարողութեան խաւար. լիովն էէ Վարժարանի Փոխ-Տեսուչ Հոգե. Տ. Մանուկ Աբղ. Երկաթեան:

Ապա, Լուսարաբայեան Սրբազանը Ուրար կրելու արտօնութիւն տուաւ ժողովոյ. Վարժարանի Գ. Գաւառեան ընթացքը բոլորած չորս սաներուն՝ Խաչիկ Գաւառեանի, Հրաչ Զրիկեանի, Սերոբ Տէմիրճեանի եւ Սիմոն Նայիրեանի, որոնք դպրոցական վերամուտին անցան աւարտական դասարանին:

21 Մայիս, Կիրակի, Ս. Յարութեան Տաճարի մեր վերնասան մասրան մէջ, Գերե. Տ. Կիրեղ եպ. Գոբիկեան Վարդապետական Գաւառեանի իշխանութիւն շնորհեց Հոգեւոր Տ. Հայկազուն Աբղ. Մելիքեանին:

Հոգե. Հայրը յաջորդ օրն իսկ մեկնեցաւ Միացեալ Նահանգներ՝ իբր հոգեւոր հովիւ:

ՊԱՇՏՈՆՆԵՐՈՒ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վերջին ամիսներուն, Ս. Արքեպ. Երեւան Կատարուած են հետեւեալ տեղական փոփոխութիւնները. —

Եկեղեցական ասպարէզէն ինքնակամօրէն հեռացած Հոգե. Տ. Գեղարզ Աբղ. Տաւուսլարեանի տեղ, Ժոնգ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի Փոխ-Տեսուչ նշանակուեցաւ Հոգե. Տ. Մանուկ Աբղ. Երկաթեան: Հայր Մանուկ առակերտիկ եւս Ս. Արքեպ. Ընծայարանին, Պոլսոյ մէջ՝ Ամեն. Տ. Շնորհք Պատրիարքին ձեռնադրուած էր կուսակցութեան: Տարւոյ սկիզբը դիմած է Սրբազան Պատրիարքին եւ անգամակցած՝ Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան:

Հայր Մանուկին տեղեւոր նաեւ Մասկարաւորեան պատճառով՝ փոխան Հոգե. Տ. Հայկաթեան Վրդ. Պայրամեանի, որ Բերդիկապոլի դիմումով, տեղափոխուեցաւ Ս. Մեհրդեան Տաճարի Տեսչութիւնը. վախճանեալ Հոգե. Տ. Մեհրդեան Վրդ. ի տեղ:

Ամմանի բազմամեայ Հոգեւոր Հովիւ Հոգե. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զգոյնեան վերադարձաւ Ս. Արքեպ. Իր տեղը նշանակուեցաւ Հոգե. Տ. Վահան Վրդ. Թովկաթեան, որ պիտի վարէ միաժամանակ տեղւոյն Իզգապետեան-Կիւլլեկեան Վարժարանի Տեսչութիւնը: Իր վարած Աւագ Թարգմանի պատճառով տեղեւոր Հոգե. Տ. Ասպետ Աբղ. Պալեանի:

Տպարանի Ընդհ. Պատասխանատու Պր. Արայ Գալայեանը Ամերիկա մեկնած քլլալով՝ Տպարանի Տեսչութիւնը յանձնուեցաւ Հոգե. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեանի, որ կը վարէ նաեւ Ժամօրհնոյի պատճառով:

Հոգե. Տ. Սեւան Վրդ. Վարկաթեանի տեղ (որ կը վարէ Ս. Հրեշտակապետաց վանուց տեսչութիւնը) Գերսեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճարի Տեսուչ կարգուեցաւ Հոգե. Տ. Հայրիկ Աբղ. Գալայեանը:

«Սին», ի դիմաց Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր, կը շնորհաւորէ պատճառակալ Հայրերը եւ կը մաղթէ անոնց արդիւնաւէտ պատշաճ արարութիւն:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ**Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր**

Նորին Սրբաւթիւն Պօղոս Զ. Պապի վախճանման առթիւ փոխանակուած հեռագիրներ

Մուսաղեմ, 7 Օգոստոս 1978

Վասիկանի Քառուղարուրին

Վասիկան

Մեծ վիճով իմացանք Նորին Սրբութիւն Պօղոս Զ. Պապի մահուան լուրը: Հանգուցեալը Եկեղեցւոյ մեծ առաջնորդ մը եղաւ, ջատագով՝ քրիստոնէական միութեան եւ աշխարհի խաղաղութեան: Ընդունեցէ մեր զգածուած ցաւակցութիւնները: Կ'աղօրենք իր ազնիւ հոգիին յաւիտեական խաղաղութեան համար:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատրիարք Հայոց Մուսաղեմի

Վասիկան, 16 Օգոստոս 1978

Ն. Ամեն. Տ. Եղիշէ Արքեպ. Տէրտէրեան

Պատրիարք Հայոց

Մուսաղեմ, Իսթանբուլ

Մեծապէս շնորհակալ ենք Ն. Սրբութիւն Պօղոս Զ. Պապի մահուան առթիւ Ձեր յղած ցաւակցական հեռագրին համար: Նորին Սրբութեան առաքելական զործին կորիզը կը կազմէր համերաշխութիւնն ու համագործակցութիւնը Քրիստոնեաներու միջեւ:

Աղօրարար

ԿԱՐՏԻՆԱԼ ՎԻՅՈ ՔԱՄԷՐԼԷՆԿՈ

Ն. Ս. Յովհաննէս-Պօղոս Ա. Պապի ընտրութեան առթիւ փոխանակուած հեռագիրներ

Մուսաղեմ, 27 Օգոստոս 1978

Ն. Սրբութիւն

Յովհաննէս-Պօղոս Ա.

Վասիկան

Ձեր Կարօլիկ Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Պետի բարձր պատգոհին ընտրութեան ուրախ աւերով, կը ներկայացնենք Ձեզ մեր արագին շնորհաւորութիւնները եւ իր մտադրելով Ձերդ Սրբութեան առողջութիւն եւ Ձեր բարի ծրագիրներուն՝ յաջողութիւն:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատրիարք Հայոց Մուսաղեմի

Վասիկան, 30 Օգոստոս 1978

Ն. Ամեն. Տ. Եղիշէ Արքեպ. Տէրտէրեան

Պատրիարք Հայոց

Մուսաղեմ, Իսթանբուլ

Ձերդ Ամենապատուութեան շնորհաւորութիւններէն եւ բարեմաղորութիւններէն խառապէս զգացուած՝ Նորին Սրբութիւնը կը յայտնէ Ձեզ իր ջերմ շնորհակալութիւնները:

ԿԱՐՏԻՆԱԼ ՎԻՅՈ ՔԱՄԷՐԼԷՆԿՈ

Ն. Սրբութեան կանխաճառ մահուան տոթիւ փոխանակուած հեռագիրներ

Երուսաղեմ, 29 Սեպտեմբեր 1978

Պետական Քարտուղարութիւն

Վասիկան

Խոր ցաւով իմացանք լուր՝ անակնկալ եւ անժամանակ մահուան Նորին Սրբութիւն Յովնանէս-Պօղոս Ա. Պապին: Այս առթիւ կը ներկայացնենք մեր խորին ցաւակցութիւնները Ձերդ Բարձր Սրբազնութեան եւ Կաթողիկ մեծ Եկեղեցիին: Թող Բարձրեալն Աստուած յաւիտեական հանգիստ պարգեւէ անոր ազնիւ հոգիին:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵՆՆ

Պատրիարք Հայոց Երուսաղեմի

Վասիկան, 2 Հոկտեմբեր 1978

Ն. Ամեն. Տ. Եղիշէ Արքեպ. Տերտերեան

Պատրիարք Հայոց

Երուսաղեմ, Իսրայէլ

Ընդունեցէք մեր խորին շնորհակալութեան զգացումները Ձեր աղօթքներուն եւ քրիստոնէական սիրոյ արտայայտութիւնը եղող Ձեր հեռագրին համար, մեր Եկեղեցւոյ այս նոր սուգին առթիով:

ԿԱՐՏԻՆԱՆՆ ՎԻՅՈ ՔԱՄԷՐԼԷՆԿՈ

Անցնող Հոկտեմբերի սկիզբը, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ մեծաշուք հանդիսաւորութեամբ նշուեցաւ Ամենայն Հայոց Հայրապետի Գահակալութեան 23րդ տարեդարձին հետ՝ Ն. Ս. Օծութեան ծննդեան 70ամեակը: (Նորին Սրբութիւնը ծնած է 20 Սեպտ. 1908ին): Այդ առթիւ, ի բացակայութեան Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր, Հուսարարապետ Սրբազանը հետեւեալ հեռագիրը յղեց Նորին Սուրբ Օծութեան. —

Երուսաղեմ, 20 Սեպտեմբեր 1978

Նորին Սուրբ Օծութիւն

Տ. Տ. Վազգէն Ա.

Վեհ. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Ս. Էջմիածին

Ձերդ Սրբութեան ծննդեան 70ամեակի եւ գահակալութեան 23րդ տարեդարձի բաւերասիկ առիպներով հանեցէք ընդունիլ մեր, Միաբանութեան եւ համայնին յարգալից շնորհաւորութիւններն ու սրտալից բարեմաղորութիւնները: Կ'աղօթենք ի սրտ որ Ամենակալն Աստուած շնորհէ Ձերդ Սրբութեան երկար եւ երջանիկ կեանք, բարգաւաճում Մայր Հայրենիքին եւ պայծառութիւն՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին:

ՀԱՅՐԻԿ ԱՐՔԵՊՍ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

եւ Միաբանութիւն Սրբոյ Յակոբեանց

Ի պատասխան, հետեւեալ հեռագիրը ստացուած է Նորին Ս. Օծութենէն

Ս. Էջմիածին, 2 Հոկտեմբեր 1978

Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս

Պատրիարքարան Հայոց

Երուսաղեմ, Իսրայէլ

Շնորհակալութեամբ ստացել ենք Ձեր շնորհաւորական հեռագիրը մեր ծննդեան տարեդարձի առթիւ: Հայրապետական օրհնութիւն Ձեզի, Միաբանութեանդ բոլոր անդամներուն եւ համայն մեր հաւասացեալ ժողովուրդին:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Սեպտ. 5ին, Վատիկանի մէջ, Ն. Ս. Պապի Գահակալութեան հանդիսութեանց իբր Մոսկուայի Ռուս Պատրիարքութեան ներկայացուցիչ մասնակցելէ ետք, անահրձակօրէն վախճանեցաւ Ռուս բարձրաստիճան հոգեւորականներէն Մետրոպոլիտ Նիքոսիմ: Հանգուցեալը 1967-1970 հղած է Ս. Քաղաքիս Ռուս Միաբանութեան Մեծաւորը և ապա «աջ բազուկը» Ռուսաց Պատրիարքին: Այս առթիւ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը հետեւեալ հեռագիրը յղեց Մոսկուա, Ն. Ամեն. Պիմէն Պատրիարքին:

Երուսաղէմ, 7 Սեպտեմբեր 1978

Ն. Սրբուրբին Պիմէն

Պատրիարք Համոյն Ռուսաստանի

Մոսկուա

Ընդունեցէք մեր խոր ցուակցութիւնները Մետրոպոլիտ Նիքոսիմի անժամանակ մահուան առիւ: Առիւր ունեցած են հանչնալու հանգուցեալը իբրեւ կորովի եւ նուիրեալ պաշտօնեայ Աստուծոյ, Երուսաղէմի իր պաշտօնավարութեան շրջանէն մինչեւ Լեւինկրաշի մէջ վարած իր բարձր պաշտօնը: Կաղօթեմք իր հոգւոյն հանգստեան եւ Ռուս մեծ եկեղեցւոյ բարգաւաճումին համար:

եղբայրական սիրով

ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՐԻԱՐԻՔ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Ի պատասխան ստացուած է հետեւեալը. —

Մոսկուա, 9 Սեպտեմբեր 1978

Ն. Ամեն. Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքին

Երուսաղէմ, Իսրայէլ

Ընդունեցէք մեր շնորհակալութիւնը՝ Ս. Սիմոնի աւագ անդամ, Լեւինկրաշի եւ Նովկորոսի Մետրոպոլիտ Նիքոսիմի անժամանակ մահուան առիւ: Ձեր յայտնած անկեղծ ցուակցութեանց համար:

ՊԱՏՐԻԱՐԻՔ ՊԻՄԷՆ

Երուսաղէմ, 5 Դեկտեմբեր 1978

Մեծ. Տիար Ալեքս Մանուկեան

Պատուակալ Նախագահ Հ. Բ. Ը. Միութեան

Նիւ Եարք

Ձերդ Վանմութեան Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Նախագահութեան բարձր պաշտօնին կոչուելու 25ամեակի ուրախ սոխրով, կը երկայացնենք Ձեզմեր եւ մեր Միաբանութեան արագին շնորհաւորութիւնները եւ կ'աղօթենք Ամենակարողն Աստուծոյ որ շնորհէ Ձեզ երկար եւ առողջ կեանք, օրակսի հաճոյն ու պատիւ ունենալ օղջունելու Հայ ժողովուրդի մեծ զաւակին, մեծագոյն եւ անզուգական բարեբաւին եւ Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան ցկեանս Նախագահին Նախագահութեան 50ամեակը:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԳԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ա Կ Ա Ն Ք - Բ Ե Մ Ա Կ Ա Ն Ք

● Եր. 1 Ապրիլ. — Ս. Յովհաննու երուսաղիմայ հայրապետի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Բարսեղ Արք. Գալէմսէրեան:

● Կիր. 2 Ապրիլ. — Տճեսիսն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Աստուածածնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Գշ. 4 Ապրիլ. — Իրիկուան Հսկումին ի Ս. Հրեշտակապետ նախագահեց վանուց տեսուչը՝ Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. Ղարիպեան:

● Եշ. 6 Ապրիլ. — Իրիկուան Հսկումին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Գարիկեան:

● Ուր. 7 Ապրիլ. — Վաղուան 40 մանկանց տունին առիթով, կէսօրէ ետք Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցոյ մէջ պաշտուեցաւ «Խաղաղական» ժամերգութիւն, իսկ գիշերասպիւրին՝ Հսկման արարողութիւն, որուն ընթացքին քարոզեց վանուց տեսուչը՝ Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ., Քրիստոնեայի կեանքին մէջ հաւատքին ունեցած կենսական դերի մասին: Ժողովուրդը իր բարեպաշտական զգացումները յայտնած էր 40 մանկանց նկարին առջև շինուած շարժական սեղանին զիմաց մոմափառութեամբ և ձէթի նուիրատուութեամբ:

● Եր. 8 Ապրիլ. — Ս. Քառասուն մանկանց Սերասիոյ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ասպետ Արք. Պալեան: Վերաբերումը կատարուեցաւ 40 մանկանց նկարին առջև շինուած շարժական սեղանին վրայն, որուն զիմաց, կաթնայի մը մէջ, կը պլպլային 40 գոյնզգոյն կանթեղներ, աւանդական սառցապատ լիճը խորհրդանշող:

— Կէսօրէ ետք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, ուր Ս. Գերեզմանի և Գիւտ Խաչի այրի ուխտերէն ետք, վերջինիս կից՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւն և նախատեսակ: Ապա կատարուեցաւ Տօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Հոգշ. Տ. Մանուէլ Արեղայ երկաթեան:

● Կիր. 9 Ապրիլ. — Դասուողին: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան ի Ս. Լուսաւորիչ: Ապա, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Աճեմեան հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուց Բրիտանի Ս. Գերեզմանին վրայ և քարոզեց, մեկնարանելով Դասաւորի աւետարանական առակը: Ս. Պատարագի ա-

ւարտին կատարուեցաւ եռագարծ մեծանանդէս թափօր Ս. Գերեզմանին և մէկ անգամ Պատանատեղւոյն շուրջ, գլխաւորութեամբ Ամեն Ս. Պատրիարք Հօր:

● Գշ. 11 Ապրիլ. — Իրիկուան Հսկումին ի Ս. Հրեշտակապետ քարոզեց վանուց տեսուչը՝ Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. Ղարիպեան, մեկնարանելով Անպտուղ Թղենիի աւետարանական առակը:

● Եշ. 13 Ապրիլ. — Ի Ս. Յակոբ կատարուած Մեծ Պահոց վերջին Հսկումին նախագահեց Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս:

● Ուր. 14 Ապրիլ. — Ս. Լուսաւորիչի վերապամուտի նախաձեռնին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպիսկոպոս:

● Եր. 15 Ապրիլ. — Ս. Հօրն մեռն Գրիգորի Լուսաւորիչ (Մոսն ի վիրաց): Առաւօտեան ժամերգութեան աւարտին, ըստ սովորութեան, Ս. Լուսաւորիչի մատուցքը իր հանգստարանէն թափօրով փոխադրուեցաւ Աւագ Սեղան, ձեռամբ Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպիսկոպոսի: Ապա Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ աւանդատան Ս. Լուսաւորիչի սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Հայկազուն Արք. Մելիգունեան:

— Կէսօրէ ետք, Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով բարձրացան Զիթենեաց լեռ, ուր Համբարձման սրբափայլին վրայ կառուցուած մեր վրանամատարան մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւն և նախատեսակ:

— Իրիկնադէմին, նոյն վայրին մէջ պաշտուեցան «Եկեղեցւոյ» և Հսկման կարգեր և ապա՝ գիշերային ու առաւօտեան ժամերգութիւններ: Հանդիսապետն էր Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Ամենէն ետքը, Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Համբարձման մատրան մէջ: Ըստ սովորութեան, պատարագիչն էր սրբափայլի տեսուչը՝ Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. Ղարիպեան: Արարողութիւնները աւարտեցան գիշերուան ժամը 11ին:

● Կիր. 16 Ապրիլ. — Գալսեան: Առաւօտեան ժամը 8ին, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր դարձեալ ինքնաշարժերով բարձրացան Զիթենեաց լեռ, ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեցին Համբարձման սրբափայլը, ուր մեր վրանամատարան մէջ պատարագեց Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր: Եպիսկոպոսական զգեստաւորմամբ: Գերշ. Տ. Շահէ Սրբազան քարոզեց օրուան խորհուրդին շուրջ, յայտնելով թէ այս օտնը միակն է եկեղեցւոյ տուններէն՝ որ անցեալ դէպքի մը ոգեկոչումը չէ, այլ ապագային իրականանալիք իրողութեան մը ազդարարութիւնը:

● Գշ. 18 Ապրիլ. — Երեկոյեան, Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ պաշտուեցաւ Մեծ Պահոց վերջին Հսկումը, որուն ընթացքին քարոզեց Հոգշ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Պայրամեան, զգուշացնելով ներկաները բամբասանքի մոլութենէն:

● Դշ. 19 Ապրիլ. — Ս. Կոյսի Աւետման հանդիսաւոր նախատօնակը պաշտօնեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ: Հանդիսաւորն էր Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկոպոս:

● Եշ. 20 Ապրիլ. — Աւետման Ս. Աստուածածին: Առաւօտեան, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարեհեանի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով իջան Գեթեմանիի ձորը ու շէրաշափառով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուց Գերշ. Հանդիսապետ Սրբազանը:

● Աւր. 21 Ապրիլ. — Խ. օր մեծ պահոց: Առաւօտեան՝ Մայր Տաճարին մէջ պաշտօնեցաւ Արևազաւի Վերջին ժամերգութիւնը, իսկ կէսօրէ կտք՝ Եփղադահանի Վերջին ժամերգութիւնը:

● Եր. 22 Ապրիլ. — Յիսուայ յարութեան Դաշար: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գրչիսադրի մատարան մէջ: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Մանուէլ Արղ. Երկաթեան:

— Կէսօրէ կտք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը շէրաշափառով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, ուր պաշտօնեցան երեկոյեան ժամերգութիւնն ու Եփղադարի մեծահանգէս նախատօնակը՝ մեր Վերնատան մատարան մէջ: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Հոգշ. Տ. Մանուէլ Արեղայ:

● Կիր. 23 Ապրիլ. — Եփղադար: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան և Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Վերնատան մեր մատարան մէջ: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուրի Ապա, գլխաւորութեամբ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոսի, կաղմուեցաւ մեծահանգէս թափօր, որ երկիցս դարձաւ Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին շուրջ: Թափօրականք ի ձեռն ունէին ձիթնիի և արմաւենիի սոսեր, իսկ մեր թափօրին կը նստակէին Լպտոց և Ասորոց թափօրները: Ս. Գերեզմանի շրջափակին մէջ կատարուեցաւ Անդառտան, որմէ կտք թափօրը ելաւ դուրս, բնելու շրջանը Պատանատեղիին: Ժամը 1ի կը մօտանար երբ Միաբանութիւնը վերադարձաւ Մայրավանք և Որդիսրհորդ քաղաքստեան շարականը երգելով Հայոց Թաղի մուտքէն՝ յառաջացաւ և բարձրացաւ Պատրիարքարան:

— Կէսօրէ կտք, չրեղօրէն դարգարուած Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ նախ Անդառտան, ապա հոգեպարսն մեղեդիներով ընդմիջուած երեկոյեան ժամերգութիւն և, հուսկ ուրեմն, Եփղադարի խորհրդաւոր աւարտգութիւն: Արարողութեանց կը նախագահէր Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. Աւագ Սեղապետ ինմէն կարգաց հոգեւոր սիրով և փափաքով՝ վարագոյր բացողներու առաւանցանկը և կոշ ըրաւ ներկաներուն որ

իրենց սրտաբուխ լուծանքով սատարեն Ազունիէի Ազգային Բուժարանին ի Լիբանան: Այդ նպատակաւ եկեղեցւոյ զոյգ մուտքերուն զետեղուած էին պնակներ:

● Դշ. 25 Ապրիլ. — Աւագ Երեմիայի (Յիսակ Զանգ Կոստանոց): Աննպատ օգի պատճառաւ, այս տարի կարելի չեղաւ Ս. Պատարագ մատուցանել Ս. Յարութեան Տաճարի գաւթին արեւելակողմը բացուող Ս. Յովհ. Աւետարանչի մատարան մէջ, այլ Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Ս. Աստուածածնայ խորանին վրայ: Ժամաբարն էր Հոգշ. Տ. Մանուէլ Արղ. Երկաթեան: Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանի երկուս աշակերտութիւնը ստացաւ Ս. Հաղորդութիւնը — Աւետարանչու շրջաթեման պատճառաւ, զանց առնուեցաւ նաև Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան այս օրուան յատուկ բացատրիկ թափօրը Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս:

● Եշ. 27 Ապրիլ. — Աւագ Հիմեղայի (Յիսակ Ընթրեց): Առաւօտեան ժամերգութեան աւարտին, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Վարդ Աղայխարողաց:

— Կարճ զապարէ մը կտք, Աւագ Սեղանին վրայ մատուցուեցաւ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ: Պատարագին էր Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս, որ կատարեց նաև ընթերցումը Ս. Յովհ. Ոսկերեքանի Հաղորդութեան ձառն: Բաւական թիւով ժողովուրդ ստացաւ Ս. Հաղորդութիւնը:

— Կէսօրէ կտք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր նախագահութեամբ, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Ոստնալուայի հոգեկրօնաւորութիւնը: Եկեղեցւոյ զոյգ դասերը լեցուն էին օտար հիւրերով, որոնց շարքին էին Երուսաղէմի Բաղարապետ Ն. Վսեմ. Թէոփի Բօլէք, Նահանգային Կառավարչի փոխանորդ Տիար Տափիտ Իէն, ինչպէս նաև Անկիլքան Գերշ. Արքեպիսկոպոսը որ, ուրիշ տարիներու նման, արարողութեան աւարտին զգեստաւորուելով բարձրացաւ Աւագ Խորան, և կատարեց, Անգլերէն լեզուով, ընթերցումը Ս. Աւետարանէն Ոստնալուայի վերաբերեալ համարներուն:

— Ժամը 4:30ին, փոքր թափօր մը, գլխաւորութեամբ Հոգշ. Տ. Վահան Վրդ. Թօփալեանի, մեկնեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին: Չարչարանաց խորանին առջև կատարուած Ս. Աւետարանի ընթերցումէ կտք թափօրը յառաջացաւ դէպի եկեղեցւոյ գաւթին մէջ գտնուող Ս. Զիթնիի ձառը, որուն զիմաց կատարուած արարողութիւնէն կտք Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկոպոս խօսք առնելով՝ պարզեց հանգամանքները Քրիստոսի դատաւարութեան, տալով նաև պատմականը նոյն վանքին Գերշ. Սրբազանը Ս. Պետրոս առաքելի ուրացումը մարտն ալ խօսեցաւ Ս. Փրկչի կիսաւեր մատարան մէջ, ուր մեկնեցան թափօրականք ապա, շարականներու երգեցողութեամբ: Ըրաւ նաև հակիրճ պատմականը հա-

յապատկան և քրիստոնէական տեսակէտէ մեծ կարեւորութիւն ունեցող այս Սրբալիարին, և Ս. Պետրոսի զգլխովէն բարոյական դասեր հանեց ներկայ հաստացեալներուն:

— Գիշերասկիզբին, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ «կարգ խաւարման», տխրադիւցիկ խորհրդաւորութեամբ: Յուզիչ էր պահը երբ համատարած մութին մէջ խօսք առաւ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս, կռու քարոզով մը վեր հանելով չլացի գիշերութեան բարերար ու փրկարար նշանակութիւնը: (Սոյն քարոզը տեսնել Սիոնի նախօրը թիւին մէջ):

● Ուր. 28 Ապրիլ. — Աւագ Ուրբաթ (Յիւստակ Խաչիկութեան): Կէսօրը քիչ անց՝ Ս. Յարութեան Տաճարի վերնատան մեր մատրան մէջ կատարուեցաւ «կարգ խաչելութեան», նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Գարիկեանի:

— Ժամը Կին, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ մեծահանդէս «կարգ թաղման Քրիստոսի», նախագահութեամբ Ամենապատէ. Ս. Պատրիարք շօր:

● Շր. 29 Ապրիլ. — Աւագ Երբաթ (Ճրգաւոյց Ս. Զատիկ): Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած ժամերգութիւնէն քիչ ետք, ժամը Տին, փոքր թափօր մը Ս. Յարութեան Տաճար մեկնեցաւ, կատարելու համար Տաճարի դրան բացման աւանդական ձևակերպութիւնը, բանալին առնուելով Աւագ Թարգման շօրը: Տ. Վահան Վրդ. Թօփալեանի ձեռքէն:

— Ժամը 10.15ին, Ամեն. Ս. Պատրիարք շօր գլխաւորութեամբ, ամբողջ Միաբանութիւնը մեկնեցաւ Ս. Յարութեան Տաճար: Ս. Գերեզմանին շուրջ մէկ անգամ դառնալէ ետք թափօրը սուղոյութեամբ Տաճարի մեր Տեսչարանը: Արևելեան եկեղեցիներու համայնքներէն և Կիպրոսէն ու Յունաստանէն ժամանած Յոյն ուխտաւորներու բազմութեամբ լեցուած էին Տաճարին գրեթէ բոլոր մասերը: Ժամը 11ին կատարուեցաւ կնքումը Ս. Գերեզմանի դրան, ի ներկայութեան պետական ղեկավարութեան: Յունաց Միաբանութիւնը մուտք գործեց Տաճար, ու կէս ժամ շանցած իրենց մեծահանդէս թափօրը սկսաւ, գլխաւորութեամբ Գերշ. Տ. ձերմանօս Արքեպս. ին, որ եռագլարձ թափօրի աւարտին, մեր Լուսաշահին՝ Շօղձ. Տ. Սեան Վրդ. Ղարիպեանի հետ մտաւ Ս. Գերեզման, ուրկէ հինգ վայրկեան ետք դուրս պիտի դար նուիրական լոյսը, կարելի փութով փոխանցուելով Ս. Գերեզմանի շրջափակին վրայ հայող մեր վերնամատրան պատշգամբին մէջ իր տեղը գրաւած Ամեն. Ս. Պատրիարք շօր, որ անով կ'օրհնէ վարը խոնուած ծովածաւալ բազմութիւնը: Անմիջապէս ընթացք կ'առնէ մեր թափօրը, որ Տաճարին հայկական և յունական բոլոր դանդերուն և կոչնակներուն ղուարթ զողանջներուն ընդմէջէն երկցս շրջանը կ'ընէ Ս. Գերեզմանին, երգելով Յարութեան շարականները: Թափօրը կը գլխաւոր

ըէր, ըստ սովորութեան, Լուսաշահ շարութեան, եպիսկոպոսական խօյր ի գլուխ, իսկ Ղպտիններ և Ասորիներ թափօր կազմած կը հետեւէին մեր թափօրին ժամը 2.30ին, Միաբանութիւնը համարյա կըսէ ղեպի Մայրավանք: ձամբու կէսին, Գաւթի բերդին դիմաց, Պատրիարքն ու Լուսաշահը զգեստաւորուեցան և առաջնորդութեամբ շ. Մ. Բ. Մ. և շ. Ե. Մ. ի սկսուաներուն և արհնայններուն թափօրը յառաջացաւ, «Քրիստոս յարեաւ» և «Այսօր յարեաւ» շարականները երգելով: Ամեն. Ս. Պատրիարք շօր կողմէ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուած Ս. Աւետարանի ընթերցումը ժամուան մը համար փակեց փառայեղ այս հանդիսութիւնը:

— Ժամը Կին, Մայր Տաճարին մէջ սկսաւ ճրագաւոյցի արարողութիւնը, որուն աւարտին, Քրիստոսի յարութեան աւետիսով բացուեցաւ վարագոյրը Աւագ Սեղանին և սկսաւ իրկնադէմի խորհրդաւոր Ս. Պատարագը՝ զոր մատոյց շօրը: Տ. Ասպետ Արդ. Պալեան: Յետոյ կատարուեցաւ Ս. Զատիկի նախատօնակ՝ նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. ին: Արարողութեան աւարտին, «Այսօր յարեաւ» շարականի երգեցողութեամբ Միաբան շարքը և զպիւրներ զգեստաւորեալ բարձրացան Սեղանատուն՝ ընթերցելու:

● Կիր. 30 Ապրիլ. — ԶԱՏԻԿ ԵՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԵՄԻՆ ՄԵՐՈՅ: Կէս գիշերէն ետք ժամը 1.30ին, Մայրավանքի մեծ դանդը ստըի է հանած արդէն Միաբանութիւն և ժողովուրդ: Կէս ժամ ետք. Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Գարիկեանի գլխաւորութեամբ, Միաբան շարքը կը մեկնին Ս. Յարութեան Տաճար: Ս. Գողգոթայի վրայ կատարուած ուխտէն ետք, Տաճարի վերնատան մեր մատրան մէջ պաշտուեցաւ գիշերաւին ժամերգութիւնը և մաս մը առաւօտեան ժամերգութիւնէն մինչև «Շարց», երբ Միաբանութիւնը ինչաւ շրջափակը Ս. Գերեզմանին, շարունակելու համար ժամերգութիւնը, երկցս զարձամբ Սրբալիարին շուրջ: Ս. Գերեզմանի դրան իւղարբերից Աւետարանի ընթերցման աւարտին կատարուեցաւ «Անդաստան» ու երգուեցաւ «Երաշխ» Քրիստոս: Մեր թափօրին կը հետեւէին Ղպտոց և Ասորոց թափօրները: Մէկ ժամուան զազարէ ետք, Գերշ. Զանգիսապետ Սրբազանը մատոյց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը՝ Քրիստոսի Կենսատու Գերեզմանին վրայ և քարոզեց օրուան մեծ տօնին շուրջ: Ս. Պատարագէն ետք, արարողութիւնը փակուեցաւ Տաճարի մեր Տեսչարանին մէջ: Վանք զարձին՝ շաոյց թաղի մուտքէն, Յարութեան շարականներու երգեցողութեամբ Միաբանութիւնը յառաջացաւ և բարձրացաւ Պատրիարքարան:

— Կէսօրէ ետք, Մայրավանքի մեծ բակին մէջ կատարուեցաւ Զատիկական մեծ «Անդաստան»՝ նախագահութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք շօր:

● Բշ. 1 Մայիս. — Բ. or Ս. Զատիկի (Յիսասակ մեռելոց): Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայր մատոյց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը՝ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ և Ազա, Կենաց Փայտի մատունքն ի ձեռն և ամպնոյսն ի ներքև, նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ կատարուած հոգեարձ մեծահանգէս թափօրին, որուն ընթացքին վարդապետներ ի ձեռն ունէին սրբոց մատունքներ: Յետոյ երգուեցաւ Արեւադարձի ճանապարհ շարականք՝ ուխտաւորներուն իրեն ողջերթի, որմէ ետք, Այսօր յարեալ շարականք երգելով ամենքը բարձրացան Պատրիարքարան, ուր ն. Ամենապատուութիւնը Ս. Պատարագի նշխար բաժնեց բոլորին:

● Գշ. 2 Մայիս. — Գ. or Ս. Զատիկի: Մայր Տաճարի Ս. Գլխադիր մատարան մէջ քահանայական Ս. Պատարագ մատոյց Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս. Սահակեան, որ հիւրարար Ս. Աթոռ կը գտնուէր շարաթէ մը ի վեր, խումբ մը Յրանսահայ ուխտաւորներու հետ: Անոնցմէ շատեր, Ս. Պատարագէն ետք, իրենց նշնեցեալներու հողիներուն համար ընել տուին հոգեհանգիստ՝ որուն նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասլանեան:

● Եր 6 Մայիս. — Գլխատմն Յովհաննու Կարապետի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վահան Վրդ. Թօփալեան: Վերադառնալէ կատարուեցաւ Ս. Յովհ. Կարապետի խորանին վրայէն:

● Կիր. 7 Մայիս. — Նոր Կիրակի (Յիսասակ բիրտուր նահատակացն մեռց յրմբցս Ա. Համալիւսեանի Պատարագը): Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ Ս. Պատարագը մատոյց, ըստ սովորութեան, Լուսահանք՝ Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. Դարիպեան: Քարոզեց Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Անճմեան, որ Եղեկիէլ մարգարէի տեսիլքով ուղեց բացատրել մեր ազգին վերջաւումը իր դէմ 63 տարիներ առաջ գործադրուած անմարդկային սոճիքէն ետք: Ազա, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, հանգստեան շարականներու երգեցողութեամբ և Հայ արիւնքու բոլոր խումբերուն առաջնորդութեամբ ու ծաղկեպսակներով, Միարանութիւն և ժողովուրդ ուղղուեցան Ս. Փրկչի աղգային գերեզմանատունը, ուր Արարայի նահատակաց յաշարձանին շուրջ կատարուած հանգստեան պաշտամունքէն ետք խօսք առաւ Տիար Վարդան Տէր Վարդանեան, խօսելով Աղբիւր 24ի Եղեկեան մասին: Յետոյ բոլորն ալ զարձան չ. Ե. Միութեան ակումբը՝ հոգեհոգեւորութեան:

● Եր. 13 Մայիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Թուրքն Վրդ. Յովակիմեան:

— Կէսօրէ ետք, վաղուան Աշխարհամատրան Կիրակիի առթիւ, Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Դարիկեանի գլխաւորութեամբ, Միարանութիւնը շարաշափառով մուտք գործեց Ս. Յա-

րութեան Տաճար, ուր վերնատան մեր մատարան մէջ պաշտուեցան երեկոյեան ժամերգութիւն և նախատունակ: Ազա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Հոգշ. Տ. Մանուէլ Արդ. Երկաթեան:

● Կիր. 14 Մայիս. — Աշխարհամատրան (Կանաչ Կիրակի): Գերեզմային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան Ս. Յարութեան Տաճարի վերնատան մեր մատարան մէջ: Ազա, Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Դարիկեան հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատոյց Փրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ, որուն աւարտին նախագահեց Սրբավայրին առջև կատարուած Անդառտանին: Ասով վաղուեցան Չատկահան շրջանի հանդիսութիւնները յիշեալ Տաճարէն ներս:

● Եր. 20 Մայիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Հայկազուն Արդ. Մեղրոնեան:

● Կիր. 21 Մայիս. — Կարմիր Կիրակի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի վերնատան մեր մատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ապուստ Արդ. Պարեան: Ս. Պատարագէն ետք, Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Դարիկեան վարդապետական դաւադանի իշխանութիւն շնորհեց Հոգշ. Տ. Հայկազուն Արդ. Մեղրոնեանին: (Տե՛ս էջ 203):

● Եր. 27 Մայիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Դանուէլ Արդ. Երկաթեան:

● Կիր. 28 Մայիս. — Տօն Երեմիայի: Առաւօտեան ժամերգութեան աւարտին, ըստ սովորութեան, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կարգապահեցաւ Ս. Խաչի Լուսաւոր երեման առթիւով Երուսաղէմի Ս. Կիրեղ Հայրապետին Կոստանդ կայսրին յղած Թուղթին թարգմանութիւնը: Ընթերցումը կատարեց և անոր յաջորդող Անդառտանին նախագահեց Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Դարիկեան: Ազա Աւագ Սեղանին վրայ մատուցուեցաւ Ս. Պատարագը: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. Դարիպեան: Աւագ խորանին վրայ կը տեսնուէր վառ կանթեղներով զարդարուն Ս. Խաչի նշանը:

● Եր. 3 Յունիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Բարսեղ Արդ. Դալէմէրեան: Ողջոյնէն առաջ, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. կատարեց վերջին օծումը նախորդ օր վախճանած Մերոնով Վրդ. ի: (Այս մասին տեսնել առանձին Սիոնի այս թիւին մէջ):

● Կիր. 4 Յունիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի վերնատան մեր մատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վահան Վրդ. Թօփալեան: Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտոն վերջերս վախճանած Ս. Աթոռայ Միարան երկու Արքեպիսկոպոսներու — Իրաքի Հայոց Առաջնորդ Գերշ. Տ. Ասողիկ Արքեպս. Դազար-

եանի և Հար. Ամերիկայի Կաթիլ. Պատուիրակ Գերշ. Տ. Բարգէն Արքեպս. Ապատեանի — հոգիներուն համար: Հանգուցեալ Սրբազաններուն արժանիքները դրուստեց և պաշտամունքին նախագահեց Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոս:

● Դշ. 7 Յունիս. — Կէսօրէ ետք ժամը 2-30ին, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարիկեանի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով բարձրացան Զինեանց լեռ, ուր Համբարձման սրբափայլին վրայ կառուցուած մեր վրանամատարան մէջ պաշտուեցան երեկոյեան ժամերգութիւն և նախատօնակ:

— Գիշերասկիզբին, հոն կատարուեցան նաև «Եկեացէ՛ի և Հովման կարգեր և ապա՝ գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւններ: Հանդիսապետն էր Հոգշ. Տ. Հայկասեր Վրգ. Պայրաճեան: Արարողութիւններ աւարտեցան գիշերուան ժամը 9-30ին:

● Եշ. 8 Յունիս. — ՀԱՄԲԱՐԺՈՒՄՆ ՏԵԱՌՆ: Առաւօտեան ժամը 7ին, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասլանեանի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշարժերով բարձրացաւ Զինեանց լեռ ու «Հրաշափառով մատր զօրձեց Համբարձման սրբատեղին, ուր Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. մատոյց օրուան հանգիստաւոր Ս. Պատարագը մեր վրանամատարան մէջ և քարոզեց Համբարձման խորհուրդին շուրջ: Գերշ. Լուսարարապետ Սրբազանը նախագահեց Մայր Աթոռոյ Սրբէն Ս. Էջմիածին փոխադրութեան տարեկարծի առթիւ կատարուած «Հայրապետական Մաղթանք» արարողութեան, իսկ Գերշ. Պատարագիչ Սրբազանը՝ Ս. Պատարագէն ետք Սրբափայլին առջև կատարուած «Անդատանին»:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուած «Անդատանին» նախագահեց Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Անճեան:

● Եր. 10 Յունիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիւր ժամարան էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրգ. Յովակիմեան: Կատարուեցաւ Սարկաւագական ձեռնադրութիւն: (Այս մասին տեսնել առանձին՝ ամսագրին այս թիւին մէջ, էջ 199):

— Բ. Մաղկադարդի նախատօնակը պաշտուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս.:

● Կիր. 11 Յունիս. — Երկուդ Մաղկադարդ: Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ և Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ ժամարան էր Հոգշ. Տ. Մանուէլ Արդ. Երկաթեան:

● Եր. 17 Յունիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Առաքելոց վերնաժամարան մէջ: Ժամարան էր Հոգշ. Տ. Յովակի Վրգ. Մամուր:

— Հոգեգալստեան հանդիսաւոր նախատօնակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, նախագահութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր:

— Իրեկնազէմին, նոյն Տաճարին մէջ կատարուած «Եկեացէ՛ի և Հովման կարգերուն» նախագահեց Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկոպոս:

● Կիր. 18 Յունիս. — ՀԱՊԵՔԱԼՈՒՍ: Բարեկենդան եղիական պահոց: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարիկեան: Ս. Պատարագի ընթացքին կարդացուեցաւ Ս. Յովհաննէս Ոսկերեան Հայրապետի երեք մասերէ բաղկացած Հոգեգալստեան ներբողը: Առաջին մասին ընթերցումը կատարեց Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուած «Անդատանին» աւարտին, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկոպոսի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր, Ժառանգաւոր սաներ և հաւատացեալներ մեկնեցան Սրեն լեռ, ուր վերջին ընթերցի վերնատան մէջ պաշտուած Հոգեգալստեան ժամերգութեանէն ետք Գերշ. Սրբազանը խօսք առնելով՝ տուաւ համառօտ պատմականը Սրբափայլին թափօրը ապա մեկնեցաւ Ս. Փրկչի վանք, որուն գաւթին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ հոն թաղուած Ս. Աթոռոյ հանգուցեալ Պատրիարքներու հոգիներուն համար:

● Եր. 24 Յունիս. — Է. օր Հոգեգալստեան: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայրամանքի տանիքին վրայ գտնուող Ս. Հոգոյ մատարան մէջ: Ժամարան էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրգ. Յովակիմեան:

● Կիր. 25 Յունիս. — Յիւսակ եղիպի մարգարէին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի վերնատան մեր մատարան մէջ: Ժամարան էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրգ. Յովակիմեան:

— Ս. Հռիփսիմեանց նախատօնակը պաշտուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասլանեան:

● Բշ. 26 Յունիս. — Ս. Կուսանց Հռիփսիմեանց: Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ, իսկ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ եկեղեցւոյ առանդատան՝ Ս. Հռիփսիմեան մատարան մէջ: Ժամարան էր Հոգշ. Տ. Նուրհան Վրգ. Մանուկեան:

● Ուր. 30 Յունիս. — Ս. Լուսաւորչի Վիրապէն ելքի նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Եր. 1 Յունիս. — Ս. Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին (Եղն ի վիրապէն): Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի առանդատան Ս. Լուսաւորչի սեղանին վրայ: Ժամարան էր Հոգշ. Տ. Ապետ Արդ. Պալեան:

— Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս, որմէ ետք, ըստ սովորութեան, ծնրագիր «Տէր ողորմեան երգուեցաւ»:

● Կիր. 2 Յուլիս. — Տօն Կարուղիկէ եկեղեցւոյ Ս. Էջմիածնի: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին զրայ պատարագեց շոգչ. Տ. Մանուէլ Արքեպիսկոպոս երկաթեան: «Հայր մերսէն առաջ կատարուեցաւ: «Հայրապետական Մաղթանք» ժամն Ս. Էջմիածնի, նախագահութեամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս: — Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուած «Անդատանին նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Արքեպիսկոպոս: Պօղարեան:

● Շր. 8 Յուլիս. — Ս. Մեծին Ներսիսի եւ Խաղայ եպիսկոպոսին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր շոգչ. Տ. Ոսկի Արք. Որդիքեան:

● Կիր. 9 Յուլիս. — Բարեկենդան Ս. Լուսաւորչի պանոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի վերնատան մեր մատարան մէջ: Ժամարարն էր շոգչ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր:

● Ուր. 14 Յուլիս. — Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Շր. 15 Յուլիս. — Ս. Զօն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին (Գիւս Նեխարաց): Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Մակարայ մատարան մէջ, ուր թաղուած է, բոտ աւանդութեան, մատուցը Ս. Լուսաւորչի: Պատարագեց շոգչ. Տ. Հայկասեր Վրդ. Պայրամեան:

● Կիր. 16 Յուլիս. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Խորանին զրայ: Ժամարարն էր շոգչ. Տ. Սեան Վրդ. Ղարիպեան: Ս. Պատարագէն ետք, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս նախագահեց հանգ. Տ. Մեքսոպ Վրդ. Տեփոյեանի մահուան քառասունքին առթիւ կատարուած հոգեհանգստեան պաշտամունքին:

● Դշ. 19 Յուլիս. — Թարգմանչաց հանդիսաւոր նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Եշ. 20 Յուլիս. — Ս. Թարգմանչաց վարդապետեց մերոյ Ոսկակայ եւ Մեքսոպայ (Տօն ազգային): Մայր Տաճարի Աւագ Խորանին զրայ պատարագեց Ս. Ուխտիս երիտասարդ Միաբան շոգչ. Տ. Վիգէն Վրդ. Այբաղեան, որ կը հետեւի կրօնական բարձրագոյն դասընթացքի ի Լոնդոն եւ եկած էր ամառնային արձակուրդէն մաս մը մեր մէջ անցընելու:

● Շր. 22 Յուլիս. — Ս. Տղասայ քաղաւորին եւ Աբխէզ ֆիկնոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր շոգչ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

— Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Կիր. 23 Յուլիս. — Գիւս Տիփ Ս. Աստուածածնի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Գերշ. Տ. Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տի-

բամօր Ս. Գերեզմանին զրայ: Ժամարարն էր շոգչ. Տ. Մանուէլ Արք. Երկաթեան: Երթ ու զարժի թափօրները գլխաւորեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Ուր. 28 Յուլիս. — Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Շր. 29 Յուլիս. — Ս. Երկնասան առաքելոց Գրիգորի եւ Պօղոսի՝ երեքսաններորդ առաքելոյն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Պօղոսի վերնամատարան մէջ: Ժամարարն էր շոգչ. Տ. Բարսեղ Արք. Գալէմտէրեան:

● Կիր. 30 Յուլիս. — Բարեկենդան Վարդավառի պանոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի վերնատան մեր մատարան մէջ: Ժամարարն էր շոգչ. Տ. Ոսկի Արք. Որդիքեան:

● Ուր. 4 Օգոստ. — Նախատօնակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին կից Ս. Էջմիածնի մատարան մէջ: Հանգիստպետն էր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

● Շր. 5 Օգոստ. — Յիւսէպի Տապանակին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Էջմիածնի մատարան մէջ: Ժամարարն էր շոգչ. Տ. Բարսեղ Արք. Գալէմտէրեան:

— Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Ալլապիւրպուլեան հանգիստաւոր նախատօնակին եւ անոր յաջորդող Ս. Յակոբոս Տեառնեղոսը Գահակալութեան նուիրուած արարողութեան նախագահեց Ամին. Ս. Պատրիարք Հայր: Ապա կատարուեցաւ Քահարայական կոչման արարողութիւն (Տե՛ս էջ 200):

— Իրիկնադէմին, Մայր Տաճարին մէջ կատարուած «Եկեղեցէի եւ Զննման կարգերուն նախագահեց Նիւրբար Ս. Աթոռ դոնուոյ Արեմտեան Երոզայր Կաթող. Պատրիարք Գերշ. Տ. Սերոփրէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան:

● Կիր. 6 Օգոստ. — ՎԱՊՂԱՎԱՌ (Տօն Ալլապիւրպուլեան Տեառն): Մայր Տաճարի Աւագ Խորանին զրայ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուց, 3 սարկաւազներու քահանայական ձեռնադրութիւնն ու օծումը կատարեց եւ օրուան տօնին ու նորընծաներուն առջեւ բացուած ծառայութեան առաջադէպին կարեւորութեան ու նուիրականութեան շուրջ հոգեւշտնչ քարոզ մը խօսեցաւ Գերշ. Տ. Սերոփրէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան: Ս. Պատարագէն ետք, Գերշ. Սրբազանը կատարեց վեղարի տուչութիւնը նորընծաներուն:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուած «Անդատանին նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Արքեպիսկոպոս: Պօղարեան:

● Իշ. 7 Օգոստ. — Յիւսէպի մեռելոց: Մայր Տաճարի Ս. Գլխադիր մատարան մէջ պատարագեց շոգչ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան: Ապա, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս նախագահութեամբ, կատարուեցաւ հոգեհանգստեան հանգիստաւոր պաշտամունք:

● Ուր. 11 Օգոստ. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Արքեպս. Պօղոսեան:

● Շր. 12 Օգոստ. — Ս. Թաղեոսի առաջնորդ մեղի էլ Սանդիսոյ կուսին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Գլխադրի մատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Մանուէլ Արղ. Երկաթեան:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին կից Ս. Էջմիածին մատարան մէջ կատարուեցաւ Քահանայական Կոչման արարողութիւնը Մինքան Սրկ. Գալայեանին:

● Կիր. 13 Օգոստ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Էջմիածին մատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ասպետ Արղ. Պալեան: Լուսարարպետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասլանեան կատարեց քահանայական ձեռնադրութիւնն ու օծումը Մինքան Սարկապին, զայն վերակոչելով իր անունովը՝ Տ. Հայրիկ (տե՛ս էջ 202): Ս. Պատարագէն ետք, Լուսարարպետ Սրբազանը Նախագահեց Երազողօրօնէքի ասանդական արարողութեան:

— Կէսօրէ ետք, Ս. Էջմիածին մատարան մէջ կատարուեցաւ վեղարի տըւչութիւնը Նորնձային:

● Բշ. 14 Օգոստ. — Այսօր սկսաւ Ս. Կոյսի վերափոխման տօնը կանխող ամենօրեայ հանգիստը Ս. Պատարագներու մատուցումը՝ Գեթնեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ:

● Շր. 19 Օգոստ. — Եվեոսի Ս. Ժողովոյն (431): Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Գեթնեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարխուսեան:

● Կիր. 20 Օգոստ. — Բարեկեցեալ Ս. Աստուածածնի պահոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Նոյն վայրին մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ասպետ Արղ. Պալեան:

● Ուր. 25 Օգոստ. — Նախատեսակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին կից Ս. Էջմիածին մատարան մէջ: Հանգիստպետն էր Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարեկեան:

● Շր. 26 Օգոստ. — Տօն Շողակաթի Ս. Էջմիածնի: Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ Ս. Էջմիածին մատարան մէջ, իսկ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Գեթնեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ոսկի Արղ. Որդիքեան:

— Կէսօրէ ետք, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարեկեանի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժեքով մեկնեցան Գեթնեմանի ձորը ու ժամը 4ին շրջապատուով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր պաշտուեցան երեկոյեան ժամերգութիւնն ու վերափոխման մեծահանգէս նախատեսակը:

— Ժամը 7ին, Նոյն Տաճարին մէջ վերսկսան արարողութիւնները, գլխաւորութեամբ Մար-

տիրայէն հիւրարար Ս. Աթոռ ժամանած Ս. Ուխտիս Միաբան Հոգշ. Տ. Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիսեանի: Նախ պաշտուեցան Եկեղեցէի եւ Հսկման կարգեր, եւ ապա գիշերային ու առաւօտեան ժամերգութիւններ, որոնք աւարտեցան գիշերուան ժամը 1½ին: Յետոյ բոլորն ալ վերադարձան Մայրավանք:

● Կիր. 27 Օգոստ. — ՎԵՐԱՓՈՒՅՈՒՄՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱՅԻՆՆԵՐ: Առաւօտեան ժամը 6ին (Յունաց Ս. Կոյսի նշման տօնը Կիրակիի զուգագրկած ըլլալուն՝ այս տարի մեր արարողութիւնները կատարուեցան երկու ժամ կանուխ), զարձեալ գլխաւորութեամբ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկոպոսի, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժեքով մեկնեցան Գեթնեմանի ձորը ու շրջապատուով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հանգիստը Ս. Պատարագը մատուց, ներընչեալ քարոզ մը խօսեցաւ եւ Ս. Պատարագէն ետք կատարուած Անդաստանին Նախագահեց Գերշ. Հանգիստպետ Սրբազանը:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուած Անդաստանին եւ Նախատեսակին եւս Նախագահեց Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկոպոս:

● Բշ. 28 Օգոստ. — Յիւստակ մեկոյց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Ս. Գլխադրի մատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ոսկի Արղ. Որդիքեան: Ապա կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն, նախ Մայր Տաճարին մէջ եւ յետոյ գաւիթը՝ Երանաշէնք Տ. Կիւրեղ Բ. Պատրիարք Հօր շիրմին մօտ: Հանգիստպետն էր Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարեկեան:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

● Դշ. 11 Ապրիլ. — Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը եւ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. այցելեցին Թրքական Ընդհ. Հիւպատոսին:

● Բշ. 1 Մայիս. — Կէսօրին, Ս. Զատիկուան տօնին առթիւ Պատրիարքարան այցելեցին Կրօնից Նախարարի ներկայացուցիչ Պր. Իսրայէլ Լիւրէլ եւ Ոստիկանապետ Պր. Քրասաւ:

● Դշ. 2 Մայիս. — Նոյն առթիւ, Կէսօրէ առաջ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, ընկերակցութեամբ բովանդակ Միաբանութեան, շնորհաւորական այցելութեան գնաց Յունաց Պատրիարքարան: Ապա, մեր Պատրիարքարան Նոյն առթիւ շնորհաւորութեան եկան յաջորդարար՝ Լատինաց Ամեն. Ս. Պատրիարքը, Յունաց Պատր. Փոխանորդ Գերշ. Տ. Քօնսթանթին Եպս., Ֆրանչիսկեանց Գերշ. Կիւսթոտը, Ասորեաց եւ Հայկէշաց Եպիսկոպոսներ՝ բոլորն ալ իրենց Միաբանութեան անդամներով, Պապական Նուիրակը, Անկիլլայի Արքեպիսկոպոսը, Հայ Կաթողիկոսը, Մարոնիքներու եւ Ռումանական Եկեղեցւոյ հոգեւոր պետերը,

լիւստերականներու և Արար Լուստերականներու երեկոները և Ռուսաց վանքի Մեծաւորը: Կէսօրին՝ այցելութեան եկան նաև օտար տէրութեանց Հիւպատոսները:

— Իսկ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկոպոս, քանի մը վարդապետներու ընկերակցութեամբ, այցելութիւն տուաւ Աստուծոյ և Հապէշաց Գերշ. Եպիսկոպոսներուն:

— Այսօր Լիւն, իր պաշտօնատեղին վերադարձաւ Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս. Սահակեան, որ Ֆրանսոսայ ախտաւորներու խումբով մը եկած էր Զատիկը մեր մէջ անցընելու:

● Եշ. 11 Մայիս. — Կէսօրէ ետք, Քաղաքապետ Վսեմ. Թէտի Քուէքի հրաւերին ընդառաջելով, Գիւսնապետ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկ. Աճէմեան, ընկերակցութեամբ Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Վահան Վրդ. Թովալեանի և Տիար Գեորգ Հինգիւսեանի, ներկայ գտնուեցաւ Դաւիթ Բերդին մէջ, իւրայեւթի Անկախութեան Յիմնակի առթիւ տարքաւած ընդունելութեան:

● Գշ. 17 Մայիս. — Գիշերուան ժամը Տին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր այցելից Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց եղբարարախո Նախագահ ձօն Բէնէտիի այրին՝ Տիկին Փաղլին Օնտարիո-Բէնէտի, որ հիւրաբար կը գտնուէր իւրայեւթի:

● Եր. 20 Մայիս. — Կէսօրէ ետք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, ի գլուխ Միարանութեան, քաղաք կատարեց Ս. Թարգմանչաց Երկր. Վարժարանի Տարեկան Պաշարին:

● Բշ. 22 Մայիս. — Կէսօրէ առաջ, Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Վահան Վրդ. Թովալեան և Հոգշ. Տ. Մանուէլ Արք. Երկաթեան ներկայ գտնուեցան Ֆրանչիսկեաններու Մայր Տաճարին մէջ, վերջերս սպաննուած Իտալիոյ Նախկին Վարչապետ Ալտօ Մորայի հոգւոյն համար մատուցուած Ս. Պատրարգին և հանգստեան պաշտօնատեղին:

— Նոյն օրը, Հոգշ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Մեղզունեան մեկնեցաւ Միացեալ Նահանգներ, իր նոր պաշտօնատեղին:

● Բշ. 23 Մայիս. — Երեկոյեան ժամը Տին, իւրայեւթի Խորհրդարանին (Քնէսէթ) մէջ, Պետութեան նորընտիր Նախագահ Տիար Իյնսը Նալօնի երգման արարողութեան ներկայ գտնուեցաւ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս:

● Եշ. 1 Յունիս. — Վաղուան Իտալիոյ աղգային տօնին առթիւ, Երեկոյեան, Իտալական Ընդհանրապետութեան կողմէ, Հիւպատոսարանի տան մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարիկեան և Տիար Գեորգ Հինգիւսեան:

● Եր. 3 Յունիս. — Երեկոյեան, Անգլիոյ Ն. Վ. Էլիզապէթ Բ. Թագուհւոյ ծննդեան 52րդ տարեդարձի առթիւ, Բրիտանական Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ, Հիւպատոսարանի տան մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. և Հոգշ. Տ. Վահան Վրդ.:

● Բշ. 5 Յունիս. — Ֆրանսական նոր Հիւպատոս Տիար Պէրնար Լօփրէս իր առաջին այցելութիւնը տուաւ Ս. Պատրիարք Հօր:

● Բշ. 19 Յունիս. — Երեկոյեան, Հոգեպաշտեան տօնին առթիւ, Ռուսաց Միարանութեան Մեծաւորի հրաւերին ընդառաջելով, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասլանեան, ընկերակցութեամբ առժ. Թարգման Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. Ղարիպեանի և Տիար Կարպիս Հինգիւսեանի, ներկայ եղաւ Russian Compoundի մէջ տրուած ընդունելութեան:

● Եշ. 22 Յունիս. — Ս. Ուխտիս Միարան Հոգշ. Տ. Գեորգ Վրդ. Նաղարեան, որ երկու օրեր առաջ Մարտէտ Հիւանդանոցի փոխադրուած էր, ուղեկի զժուար բայց յաջող գործողութեան մը նշմարեցուցաւ:

● Եր. 26 Յունիս. — Երեկոյեան, Եւրոպացւոց Ս. Յովհ. Մկրտչի ծննդեան տօնին առթիւ, Սէյմ ծով Անկարա-ժամարանի մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. և Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ.:

● Եշ. 28 Յունիս. — Կէսօրէ առաջ, Լուսինաց Պատրիարք Մօնս. Տ. Պէթրիկի կողմէ, Ֆրանչիսկեաններու Մայր Տաճարին մէջ կատարուած 6 արեղաներու ձեռնադրութեան ներկայ գտնուեցաւ Հոգշ. Տ. Ապետ Արեղայ:

● Ուր. 30 Յունիս. — Երեկոյեան, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս., Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. և Տիար Վ. Հինգիւսեան ներկայ գտնուեցան Պապական Նախարարի ապարանքին մէջ, Ն. Ս. Պօղոս Զ. Պապի գահակալութեան 15րդ տարեդարձի առթիւ տրուած ընդունելութեան:

● Գշ. 4 Յունիս. — Երեկոյեան, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց անկախութեան 202րդ տարեդարձի առթիւ, Ամերիկեան Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ, Հիւպատոսարանի տան մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասլանեան, Հոգշ. Տ. Հայկապետ Վրդ. Պայրամեան, Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. Ղարիպեան և Քարտուղար Տիար Կարպիս Հինգիւսեան:

● Ուր. 14 Յունիս. — Երեկոյեան, Ֆրանսական Յեղափոխութեան 189րդ տարեդարձին առթիւ, Ֆրանսական Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ, Հիւպատոսարանի պարտէզին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս., Հոգշ. Տ. Սեան Վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգիւսեան:

● Գշ. 26 Յունիս. — Ս. Աթոռ ժամանեց Մ. Տ. Կիլիկիոյ Միարան Թէհրանի Հայոց Առաջնորդ Գերշ. Տ. Արտակ Արքեպս. Մանուկեան և վերադարձաւ շարաթ մը ետք:

● Ուր. 4 Օգոստ. — Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր մեկնեցաւ Եգիպտոս, ուր պիտի մնայ ատեն մը իբրեւ օգնական Եգիպտոսացւոց Առաջնորդ Գերշ. Տ. Զաւէն Եպս. Զինչինեանի:

Տ. ՏԱՃԱՏ ԱՐՔԵՊՍ. ՌԻՐՖԱԼԵԱՆ

(1919 — 1978)

Հայաստաննայց Եկեղեցին անցնող Սեպտեմբեր 9ին, Շաբաթ օր, կորսնցուց իր բարձրաստիճան ու հաւատաւոր պաշտօնեաներէն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Աթոռի Միաբան եւ Պէյրութի Հայոց Առաջնորդ Գերշ. Տ. Տաճատ Արքեպս. Ռիւֆալեանը, որ մահացաւ կանխահասօրէն, 59 տարեկան հասակին, սրտի սուր տագնապի հետեւանելով:

Հոգեւոյս Սրբազանը, աւագանի անունով Մկրտիչ, ծնած է Հալէպ, 1919 տարւոյ վերջընթեր օրը: 1933ին ընտանեօք կը փոխադրուի Գրըզխան եւ կը յաճախէ տեղւոյն Ազգային վարժարանը՝ զոր կ'աւարտէ 1935ին: Նոյն տարին կը մտնէ Անթիլիասի Դպրեւանքը զոր 1940ին աւարտելով՝ Սարկաւազ կը ձեռնադրուի Տ. Խաղ Սրբազանէ: Իսկ Քահանայական ձեռնադրութիւնն ու օծումը կ'ընդունի 1942ին, Կաթող. Տեղակալ Տ. Եղիշէ Արքեպս. Կարոյեանէ, աւարտելէ ետք Ընծայարանի ընթացքը:

Այնուհետեւ, երիտասարդ հոգեւորականին առջեւ կը բացուի գործունէութեան լայն ասպարէզ: Մայրավանքէն ներս կը վարէ Մատենադարանապետի եւ Մատակարարի պաշտօններ: Կը վարէ նաեւ Տեսչութիւնը տեղւոյն Մեսրոպեան նախակրթարանին եւ ատեն մը կը նշանակուի վարիչ «Հասկ» Ամսագրին: Այս բոլորին ի վարձատրութիւն, 1944ին կը ստանայ Վարդապետական զաւագանի իշխանութիւն: Անկէ ետք ուսուցչական պաշտօն կը վարէ Պէյրութի Հ. Բ. Ը. Մ.ի Դարուհի Յակոբեան Աղջկանց Բարձր Նախակրթարանի, Սահակեան վարժարանի եւ Ս. Քառասնից Մանկանց ազգ. նախակրթարանի մէջ: Կը կարգուի նաեւ պատուակալ քարոզիչ Ս. Քառասնից Մանկանց Եկեղեցւոյ: Տարի մը կը հետեւի Յիսուսեան Համալսարանի եկեղեցազիտական դասընթացքներուն որմէ ետք, 1944ին, ուսուցչական պաշտօն կը ստանձնէ Դպրեւանքէն ներս:

1947ին կը նշանակուի Ճէզիրէի Առաջնորդական Փոխանորդ, իսկ 1951ին կը ստանայ Ծայրագոյն Վարդապետի իշխանութիւն: 1956ին, Անթիլիասի Աթոռի տագնապի օրերուն, կը կանգնի նորընտիր Տ. Զարեհ Կաթողիկոսի կողքին, որմէ նոյն տարւոյ Հոկտեմբերին կը ստանայ Եպիսկոպոսական օծում: 1961ին, Արքեպսեան պատիւը կը շնորհուի իրեն:

1963ին կ'ընտրուի Լիբանանի Հայոց Առաջնորդութեան բարձր պաշտօնին, նոյն տարի Կիլիկիոյ Աթոռին Գահակալ ընտրուած Տ. Խորէն Սրբազանին տեղ: Այնուհետեւ կը նուիրուի իր բազմամարդ հօտի հոգեւոր, բարոյական կարիքներու յանձնաձեռնին, 15 տարիներ շարունակ, վայելելով անվերապահ սէրն ու յարգանքը բոլորին: Համակրութիւնը շահած է նաեւ դիւանագիտական շրջանակին, ուր գտնուած է յաճախ իր բնականաբար զօրանալու համար: Իսկ 1975էն ասդին, քաղաքացիական տագնապի դժնդակ օրերուն, միշտ ալ կանգնած է իր ժողովուրդի կողքին, խրախուսելով աղէտի ենթակայ իր հօտը եւ մխիթարելով աղէտահարները:

Տ. Տաճատ Սրբազանի անժամանակ վախճանումով, Լիբանանահայ համայնքը մասնաւորաբար եւ Հայց. Առաք. Ս. Եկեղեցին ընդհանրապէս կը կորսնցնեն իր բարձր կոչումին գիտակից, պարտաճանաչ ու անձնուէր հոգեւորական մը:

«Սիրոն» այս առթիւ, ի դիմաց Ամնն. Ս. Պատրիարք Հօր եւ Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան, իր վշտակցութիւնը կը յայտնէ Կիլիկիոյ Աթոռի Գահակալին եւ Միաբանութեան, հայցելով Ամնակալէն որ լոյսերու մէջ հանգչեցնէ իր բազմադիւն պաշտօնէի բարի հոգին:

Տ. ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԴ. ՏԵՓՈՅԵԱՆ

(1903 — 1978)

Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը վիշտը ունեցաւ կորսնցնելու իր բազմավաստակ եւ երէց Միաբաններէն Բեթղեհէմի Ս. Ծննդեան Վանուց Տեսուչ Հոգշ. Տ. Մեսրոպ Վրդ. Տեփոյեանը:

Հանգուցեալ Հայր Մեսրոպի առողջութիւնը խախտած էր արդէն տարիներէ ի վեր: Կր տառապէր շաքարախտէ եւ արեան գերճնշումէ, որոնց հետեւանքով անցեալ տարի ետ վերադարձած էր Ամմանէն, ուր գացած էր Պարսկաստան այցելութեան իր ճամբուն վրայ, Ս. Ծննդեան Տաճարին զորգեր ապահովելու մտադրութեամբ: Մահը՝ պատահած Բեթղեհէմի Ֆրանսական Հիւանդանոցին մէջ չորեքօրեայ տաժանելի հոգեւորքէ մը ետք, Ուրբաթ՝ Յունիսի 2ին, արդիւնք էր չակայն սրտի տագնապի:

Հանգուցեալին մարմինը նոյն օրը փոխադրուեցաւ երուսաղէմ, եւ, երեկոյեան ժամերգութեան աւարտին, շարականներու երգեցողութեամբ դազաղը զետեղուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի առնանին մէջ:

Յաջորդ օր, Շաբաթ, 3 Յունիս, Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուցուեցաւ հանգստեան Ս. Պատարագ: Պատարագին էր Հոգշ. Տ. Բարսեղ Արդ. Գալէմտէրեան: «Ողջոյն»ի առնն դազաղը բնմ հանուեցաւ: Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկ. կատարեց վերջին օծումը եւ խօսեցաւ դամբանականը, զրուատելով կիսադարեան անաղմուկ այլ եկեղեցասէր զործունէութիւնը հանգուցեալին:

Յուդարկաւորութիւնը կատարուեցաւ ժամը 10ին: Ներկայ էին, Բեթղեհէմի երկու Քահանայ Հայրերէն եւ Տիրացուներէն ու տեղւոյն Հայ համայնքէն բացի, Յունաց եւ Լատինաց Ս. Ծննդեան Վանքի Տեսուչները եւ օտար անձնաւորութիւններ, որոնք տարիներու ծանօթութեամբ կապուած էին Հանգուցեալին: Արարողութեան նախագահեց Գերշ. Տ. Շահէ Սրբազան: Հայր Մեսրոպի մարմինը ամփոփուեցաւ Ս. Փրկչի գերեզմանատան մէջ, քովիկը Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս.ի շիրմին:

Իր մահով Ս. Աթոռը կը կորսնցնէ իր պաշտօնին վստմութեանը զիտակից, պարտաճանաչ ու զործունեայ հոգեւորական մը, որ իր մարդասօտ բնաւորութեան շնորհիւ յարգուած ու սիրուած էր Հայէն ու օտարէն հաւասարապէս:

Հայր Մեսրոպ ծնած է 1903ին, Տիգրանակերտի մօտերը եղող Հազրոյ գիւղաքաղաքին մէջ: Տարագրութեան սարսափները ճաշակելէ ետք, մահէն մազապուրծ հողուպրած, 1926ին կու գայ երուսաղէմ եւ կ'արժանագրուի օրպէս աշխատաւոր Միաբան Ս. Ուխտիս ու ծառայութեան կը կոչուի Ս. Ծննդեան Տաճարէն ներս: 1928ին կը ստանայ Ուրար կրելու արտօնութիւն, իսկ 1931ին կը նշանակուի Լուսարար Ս. Հրեշտակապետաց Վանուց: 1944ին կը փոխադրուի Ս. Յակոբ իբրեւ մասագործ եւ օգնական Լուսարարի: 1946ին կը ծեռնադրուի կուսակրօն արեղայ, Ամն. Տ. Կիրեղ Բ. Պատրիարքէն, իրեն օձակից ունենալով Հոգշ. Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարիլուսեանը: Յաջորդ տարի կը նշանակուի Տեսուչ Բեթղեհէմի Հայոց Վանքին, պաշտօն՝ զոր կը վարէ երեսնամեակ մը, ի բաց առնալ 1957-1959 տարիներէն, երբ, վանական տխրահռչակ պայքարի օրերուն կը բերուի երուսաղէմ, կարգուելու համար Տեսուչ Ս. Յարութեան Տաճարին: 1954ին կը ստանայ Վարդապետական գաւազան: Երկար տարիներ, մինչեւ իր մահը, եղած է անդամ Տնօրէն Ժողովոյ:

«Սիոն», յանուն Ամն. Ս. Պատրիարք Հօր եւ Միաբանութեան անդամներուն, երկնային խաղաղութիւն կը հայցէ Հանգուցեալի բարի հոգիին:

Տ. ԿՈՐԻԻՆ Ծ. ՎՐԴ. ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ

(1915 — 1978)

5 Սեպտեմբեր երեքշաբթի երեկոյան, Համբարձման լերան կատարին գտնուող Մաքսէտ հիւանդանոցին մէջ իր յաւիտենական հանգիստը մտաւ Ս. Աթոռոյս Միաբանութեան բազմաշխատ եւ երէց անդամներէն Հոգշ. Տ. Կորիւն Ծ. Վրդ. Մանուէլեանը, որ ատենէ մը ի վեր կը գտնուէր հիւանդագին վիճակի մէջ:

Հայր Կորիւն, աւագանի անունով Խաչիկ, ծնած է Այնթապ՝ 1915ին: Յաճախած է նախ իր ծննդավայրի՝ եւ ապա, ընտանեօր տարագրուելով, Հալէպի ազգ. կրթարանը: 1932ին եկած է Երուսաղէմ եւ աշակերտած Ժառանգաւորաց Վարժարանին:

1935ին Վարժարանի ընթացքը աւարտելով կը ձեռնադրուի սարկաւազ. յետոյ կ'անցնի Ընծայարանի բաժինը, ուրկէ 1938ին վկայուելով արեղայ կը ձեռնադրուի Հոգելոյս Տ. Թորգոմ Պատրիարքէն, նոյն տարւոյ Վարդավառին:

Այնուհետեւ, քառասուն տարիներ, լայն է եղած գործունէութեան դաշտը Հայր Կորիւնին: 1939ին կը զրկուի Յոպպէ իբր Տեսչի օգնական, ստանձնելով նոյն ատեն դասեր տեղւոյն Ս. Գլխադիր ազգ. վարժարանին մէջ: 1942ին վերադառնալով Ս. Աթոռ, կը դասաւանդէ Ս. Թարգմանչաց վարժարանին մէջ:

1946ին կը նշանակուի Հոգեւոր Հովիւ Ամմանի եւ շրջակայից:

1956ին Ս. Աթոռ վերադառնալով կը ստանձնէ Ժառ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի մէջ Փոխ-Տեսչի պաշտօն: 1957ին կ'ընդունի Կալուածոց եւ Ս. Հրեշտակապետաց Վանքի տեսչութիւնները եւ այդ պաշտօնները կը վարէ մինչեւ 1960:

1961ին կը հեռանայ Ս. Երկրէն: Դիչ ետք կը մեկնի Ատտիս Ապէպա, իբրեւ հովիւ Եթովպահայութեան: Այդ պաշտօնին վրայ էր երբ կը ստանար Մայրազոյն Վարդապետութեան աստիճան:

1971ին կու գայ Դամասկոս իբրեւ առժմ. հովիւ տեղւոյն Հայ գաղութին: 1973ին կ'անցնի Պէյրութ, ուր կը մնայ մինչեւ 1976:

1976ի Յունուարին կը վերադառնայ Ս. Աթոռ: Սակայն արդէն խաբխիւած իր առողջութիւնը շատ չանցած զինք կը զամէ անկողնին:

Հանգուցեալին դազաղը Մայրավանք կը փոխադրուի 6 Սեպտեմբեր, Չորեքշաբթի կէսօրէ ետք, եւ երեկոյան ժամերգութեան աւարտին Աւետարաններու ընթերցումով եւ հանգստեան շարականներու երգեցողութեամբ կը բերուի Մայր Տաճար:

Վերջին օծման եւ յուղարկաւորութեան արարողութիւնները կը կատարուին Եշ. 7 Սեպտեմբերի առաւօտուն, Մայր Տաճարին մէջ: Սուրբ Պատարագը կը մատուցանէ Հոգշ. Տ. Սեւան Վրդ. Ղարիպեան: «Ողջոյն»ի ատեն դազաղը բնմ կը հանուի, ուր Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Գարեկեան կը կատարէ վերջին օծումը եւ կը խօսի դամբանականը, վեր հանելով Հանգուցեալին ցուցաբերած ծառայութեան ոգին: Կը թաղուի Ս. Փրկչի գերեզմանատան մէջ:

«Սիոն», յանուն Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր եւ Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան, երկնային խաղաղութիւն կը հայցէ հանգուցեալի բարի հոգիին: Յաւիտենական հանգիստ իր յոգնաբեկ ոսկորներուն:

Տ. ԳԵՈՐԳ ՎՐԴ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

(1925 — 1978)

Ոչ եւս է ամէնքէն սիրուած Հոգշ. Տ. Գեորգ Վրդ. Նազարեանը, որ իր մահկանացուն կնքեց 26 Սեպտեմբեր երեքշաբթի կէսօրէ ետք Հաստա հիւանդանոցին մէջ:

Հանգուցեալը, աւագանի անունով Յովսէփ, ծնած է Պարսկաստանի Լիւահան գիւղը, Թէհրանի մօտ, 1925ին: Յաճախած է ծննդավայրի ծխական դպրոցը: Կրօնաւորելու փափաք զգալով իր մէջ, դիմած է երանաշնորհ Տ. Կիրեղ Բ. Պատրիարքին եւ 1947ին զալով երուսաղէմ՝ ընդունուած է Ս. Աթոռոյս աշխատաւոր Միաբաններու շարքին եւ ստացած Ուրարակրօթեան աստիճան: Ատեն մը ծառայած է Բեթղեմի Ս. Եննդեան եւ Ս. Յարութեան տաճարներուն մէջ իրրեւ օգնական լուսարարի: Սարկաւագ ձեռնադրուած է 1951ին իսկ կուսակրօն քահանայ՝ 1952 Յունիս 1ին Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ՝ ձեռամբ հանգ. Տ. Սուրէն Արքեպս. Քէմհանեանի եւ վերակոչուած Տ. Գեորգ:

Հայր Գեորգ Ս. Աթոռոյս մէջ վարած է կարգ մը պաշտօններ, ինչպէս հանդերձապետ, հիւրընկալ եւ ատեն մըն ալ ժամօրհնող Մայր Տաճարի: Սակայն պաշտօնը՝ որուն մէջ յարատեւեց մօտ մէկ տասնամեակ՝ Ս. Աթոռոյս Աւագ Քարգմանի կարեւոր պաշտօնն էր, զոր վարեց մեծ ձեռնհասութեամբ, հակառակ իր քայքայուած առողջութեան:

Հայր Գեորգի մահով Ս. Աթոռոս կը կորսնցնէ իր կոչումին գիտակից ու ծառայաւէր Միաբան մը, որ իր կարողութիւններուն համեստ չափովը ջանացած է միշտ լաւագոյնս արդիւնաւորել իրեն վստահուած պաշտօնները:

Հակառակ իր տկար կազմին, Հայր Գեորգ եղած է միշտ աշխոյժ ու մարդամօտ, եւ այդու իսկ փնտռուած անձ մը՝ ընկերային հաւաքոյթներու ընթացքին, սրամիտ դարձուածքներով համեմուած իր խօսքերով վարակիչ հաղորդականութիւն մը ստեղծելով իր շուրջ:

Հայր Գեորգի դազաղը Մայր Տաճար փոխադրուեցաւ Հինգշաբթի, 28 Սեպտեմբերիկոյն, հանգստեան շարականներու երգեցողութեամբ: Յուդարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Ուրբաթ, 29 Սեպտեմբերի առաւօտուն: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ հանգստեան Ս. Պատարագը մատոյց Հոգշ. Տ. Սեւան Վրդ. Ղարիպեան: «Ողջոյն»էն առաջ դազաղը ընձ հանուեցաւ, ուր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասլանեան կատարեց վերջին օծումը, որմէ ետք նախ Միաբանութիւնը եւ ապա Ժողովուրդը մօտեցաւ աջը առնելու հանգուցեալին:

Ժամը 10ին Մայր Տաճարին մէջ կատարուած հանգստեան կարգէն ետք կազմուեցաւ թաղմանական թափօրը, մասնակցութեամբ ամբողջ Միաբանութեան, հոգեւոր երգերով եւ հանգստեան Աւետարաններու ընթերցմամբ առաջնորդելու հանգուցեալը իր յաւիտենական կայքին: Ս. Փրկչի գերեզմանատան մէջ դազաղը հողը իջեցնելէ ետք թափօրը գլխաւորող Լուսարարապետ Սրբազանը խօսեցաւ ազգու դամբանական մը, վեր առնելով պարտաճանաչ ու բարի հոգեւորականի յատկութիւնները հանգուցեալին:

«Սիոն», յանուն Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր, կը վշտակցի հանգուցեալի հարազատներուն եւ կը մաղթէ որ Տէրը իր լոյսերուն մէջ հանգչեցնէ անոր բարի հոգին:

ՊՕՂՈՍ Զ. ՊԱՊ

(1897 — 1978)

Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մեծագոյն հատուածը, շուրջ 700 միլիոն հաշուող կաթոլիկ եկեղեցին խոր սուգի մատնուեցաւ վախճանումովը իր Հոգեւոր Պետին՝ Նորին Արքութիւն Պօղոս Զ. Պապին:

Նորին Արքութիւնը անցնող Մարտ ամսուն եկեղեցւոյն հետքերը տալիս մը եւ բժիշկներու խորհուրդով անկարող եղած մասնակցելու Աւագ Եօթնեակի հանդիսութիւններուն:

Յուլիսի 30ին, Կիրակնօրեայ իր օրհնութիւնը Ս. Պետրոսի հրապարակը լեցնող հաւատացեալներուն տուած ատեն, Նորին Արքութիւնը կանխազգալով իր մահը՝ յայտնած էր իր խօսքի ընթացքին թէ «իր օրերը համբուսած էին»:

Մահը պատահեցաւ յաջորդ Կիրակի, 6 Օգոստոս, Այրակներգութեան տօնի երկուշաբթի, Հռոմի մերձակայքը գտնուող Քասթէլ Կանտուֆոյի իր ամառանոցի մատրան մէջ Ս. Պատարագի ներկայ եղած պահուն իր ընդունած սրտի սուր կաթուածէն քանի մը ժամեր ետք:

Նորին Արքութիւնը, տաղանի անունով ձիովանի՝ Պաթիսթա Մոնթինի, ծնած է 26 Սեպտ. 1897ին, Իտալիոյ հիւսիսակողմը գտնուող Գոնչիլիոյ փոքր գիւղը: Նախնական ուսումը ստացած է տեղւոյն Յիսուսեան վարժարանը, յետոյ աստուածաբանութիւն ուսած Պրէշիոյ զգրեվանքը: 1920ին քահանայական ձեռնադրութիւն ընդունելով կը մեկնի Հռոմ, հետեւելու պետական համալսարանի եւ Գրիգորեան համարանի դասընթացներուն: Յետոյ զինք կը տեսնենք Վատիկանի քարտուղարութեան մէջ, ուր կարճ ժամանակուան մը ընթացքին լայն ժողովրդականութիւն կը շահի: Այդ շրջանին հրատարակած է կրօնական քաղաքականութեամբ զործեր:

1939ին, Երկրորդ Համաշխարհային Պատերազմի սկզբնաւորութեան, կը կոչուի ի զլուիս Վատիկանի պետական քարտուղարութեան: Շնորհիւ իր լայնախոհութեան, ոչ-խտալացի կրօնաւորներ կը սկսին պաշտօնավարել այդ քարտուղարութենէն ներս: 1953ին, մերժելէ ետք Պիոս ԺԲ. Պապի կողմէ Կարտինալութեան հրաւերը, կը կարգուի Առաջնորդ Միլանոյի: 1958ի վերջերը, նորրոտի Յովհաննէս ԻԳ. Պապէն կ'ընդունի Կարտինալութեան աստիճանը: Պապ կ'ընտրուի Յովհաննէս ԻԳ-ի մահէն ետք, 21 Յունիս 1963ին, իսկ իր գահակալութիւնը կը կատարուի Կիրակի, 30 Յունիսին:

Պօղոս Զ. եղաւ առաջին Պապը որ, 3 դարերէ ի վեր, դուրս եկաւ Վատիկանէն, այցելելով զանազան երկիրներ եւ զլիաւերելով կաթոլիկ զանազան համաժողովներ: Նաեւ առաջին Պապը որ այցելեց Ս. Երկիր (իր առաջին այցելութիւնը Պապական աթոռ քարձրանալէ ետք): 4-6 Յունուար 1964ին շրջեցաւ Ս. Երկրի զանազան սրբավայրերը: Մեղմէ շատեր կը յիշեն բացառիկ խանդավառութեան այն օրը (6 Յուն.) երբ Նորին Արքութիւնը իր շքախումբով այցելութիւն տուաւ մեր Պատրիարքարանին: Կ'արժէ նաեւ այս առթիւ յիշել պատմական այն տեսակցութիւնը՝ զոր Ն. Արքութիւնը ունեցաւ այդ նպատակաւ նոյն օրերուն Երուսաղէմ այցելած Օրթոտոքս եկեղեցւոյ պետ՝ Կ. Պօլսոյ Տիեզերական Պատրիարք Երանաշնորհ Աթենակորասի հետ, առաջին հանդիպումը Կաթոլիկ եւ Օրթոտոքս եկեղեցիներու Հովուապետներուն, 1954ի խզումի տխուր թուականէն առիթն:

Պօղոս Զ. Պապ եղած է իր նախորդին վարքագիծը շարունակող լայնախոհ ու բարեհամբոյր անձնատրուծիւն մը, սիրուած հաւասարապէս իր հօտէն թէ այլադաւան Քրիստոնեաներէ: Իր օրով է որ շարունակուելով վերջ գտաւ Վատիկանի Բ. ժողովը, որու ընթացքին առնուած որոշումներուն հետեւանքով բարեփոխութեան ենթարկուեցաւ Կաթոլիկ եկեղեցւոյ Տօնացոյցը եւ կրֆատումներ կրեց Ս. Պատարագի արարողութիւնը, որուն տեղական լեզուներով մատուցանելու սովորութիւնը ընդհանրացաւ:

Հանգուցեալ Պապին մարմինը Դշ. 9 Օգոստոսին փոխադրուեցաւ Վատիկան, ուր եւս մնաց 3 օրեր, որու ընթացքին բազմահազար ժողովուրդ տողանցեց իր դագաղին առջեւէն: Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Շաբաթ, 12 Օգոստոսի երեկոյեան, Ս. Պետրոսի ընդարձակ հրապարակին վրայ մատուցուած բացօղեայ Ս. Պատարագի աւարտին, որմէ ետք մարմինը ամփոփուեցաւ Ս. Պետրոսի Մայր Տաճարի ստորերկրեայ դամբաններէն մէկուն մէջ, քովիկը՝ ԺԶ. դարուն ապրած եւ միայն 22 օր զահակայած Իննովկենտիոս Պապի աճիւնին: Յուղարկաւորութեան ներկայ գտնուեցան բարձրաստիճանի գէմքեր, որոնց շարքին Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց Նախագահին Տիկինը՝ Ռօզալին Քարթըր եւ Փիլիպեան Կղզիներու Նախագահին Տիկինը: Հայց. Առաքելական եկեղեցին ներկայացուց Գերշ. Տ. Սերովբէ Արքեպս. Մանուկեան, Կաթոլիկոսական Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի, յանուն Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթոլիկոսին Ամենայն Հայոց:

* * *

Նորին Սրբութեան հոգւոյն համար Հինգշաբթի, 10 Օգոստոսին, Լատինաց Պատրիարք Մօնս. Ճիաքսմօ Պէլթրիթի հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուց եւ հանգստեան պաշտօն կատարեց Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ, Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին զիմաց (ուր պատարագած էր երանանշնորհ Պապը 4 Յունուար 1964ի երեկոյեան: Ս. Գերեզմանին վրայ պատարագելու իրաւունքը, Հայ եւ Յոյն եկեղեցականներէ բացի, կը պատկանի միայն Ֆրանչիսկեան կարգի կրօնաւորներուն՝ որոնք պահպաններն են Ս. Տեղեաց, իսկ երբ տարրեր կարգէ Կաթոլիկ կղերական մը ուզէ պատարագել քրիստոնէական կարեւորագոյն այդ Սրբավայրին մէջ, զայն կը մատուցանէ Ս. Գերեզմանին զիմաց կառուցուած շարժական սեղանին վրայ, թէ իսկ պատարագիչը ըլլայ Պատրիարքը կամ Պապը): Ներկայ էին Պապական Նուիրակը, Ֆրանչիսկեանց Կիւսթոտը, Կաթոլիկ տէրութեանց 20 հիւպատոսներ, Կրօնից Նախարարութեան ներկայացուցիչ Քր. Խորաշէլ Լիբբէլ, Երուսաղէմի Քաղաքապետ Վսեմ. Թէտի Քօլէք, ինչպէս նաեւ օտար յարանուանութեանց պետեր կամ ներկայացուցիչներ, որոնք ապա իրենց ցաւակցութիւնները յայտնեցին Ն. Ամեն. Պատրիարքին եւ Պապական Գերշ. Նուիրակին: Մեր կողմէ ներկայ գտնուեցան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս., Ս. Յարութեան Տաճարի Տեսուչ Հոգշ. Տ. Վաղարշ Վրդ., Հոգշ. Տ. Բարսեղ Արեղայ եւ Տիար Գէորգ Հինդլեան:

Կիրակի, 13 Օգոստոս, կէսօրէ առաջ, Ս. Պապին հոգւոյն համար հանգստեան Պատարագ մատուցուեցաւ նաեւ Յոյն-Կաթոլիկներու իկեղեցիին մէջ: Մեր կողմէ ներկայ էին Հոգշ. Տ. Վաղարշ Վրդ. Խաչատուրեան եւ Տիար Գէորգ Հինդլեան, որոնք յետոյ ցաւակցութիւն յայտնեցին համայնքի Հոգեւոր Պետ Հայր Լուիֆի Լահիմաի:

«Սիոն», յանուն Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր եւ Ս. Յակոբեանց Ուխտին, իր ցաւակցութեան բաժինը կը բերէ Կաթոլիկ մեծ եկեղեցւոյ մեծ սուրբին, հայցելով երկնային խաղաղութիւնը իր կեանքի բովանդակ ընթացքին խաղաղութիւն բարոգած եւ խաղաղութեան պաշտպան հանդիսացած մեծ Հովուապետի բարի հոգիին:

«Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի»:

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱԽՅԱՆՈՒՄ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ-ՊՕՂՈՍ Ա. ՊԱՊԻ

(1912 — 1978)

Համաձայն Հռովմէական Եկեղեցւոյ մէջ դարերով նուիրականացած օրէնքին, Պապի մը վախճանումէն ոչ աւելի ուշ քան 2^{ու} օրեր ետք, Եկեղեցւոյ բոլոր Կարտինալները (որոնք գրեթէ աշխարհի բոլոր ծայրամասերէն մէկտեղուած՝ ներկայ եղած կ'ըլլան հանգուցեալ Պապի յուղարկաւորութեան) կը փակուին Ս. Պետրոսի աշխարհահռչակ Տաճարի շրջափակին մէջ եղող Սիսթինի մատուռը՝ ուր հանդիսաւոր Ս. Պատարագէ ետք — որով կը խնդրեն Ամենակալին առաջնորդութիւնը նոր Քահանայապետի ընտրութեան գործին մէջ — կ'անցնին զաղտնի քուէարկութեան: Նոր կարգադրութեամբ մը, 80 տարիքը անցուցած Կարտինալներ ո'չ կրնան ընտրիլ եւ ոչ ալ ընտրուիլ: Ուստի, 130 Կարտինալներէն 111ը միայն մասնակցեցան քուէարկութեան: Անյաջող ընտրութեան մը պարագային սեւ՝ իսկ յաջողութեան պարագային ճերմակ ծուխ կը բարձրանայ մատրան ծխնելոյզէն: Պապ ընտրուելու համար Կարտինալ մը պէտք է ստանայ քուէարկողներու թիւին երկու երրորդէն գէթ մէկ քուէ աւելի: Ժողովի նստելէ առաջ, Կարտինալներ կ'երգնուն բացարձակ զաղտնիք պահել քուէարկութեան ընթացքին կատարուած բոլոր անցուդարձերուն մասին: Նմանապէս անոնք փակուած կը մնան յիշեալ մատրան մէջ մինչեւ նոր Պապի ընտրութիւնը:

Ուրբաթ, 25 Օգոստոսի երեկոյեան, Կարտինալները փակուեցան Սիսթինի մատրան մէջ: Շաբաթ, 26 Օգոստոսին սկսաւ քուէարկութիւնը: Կէսօրէ առաջ կատարուած քուէարկութիւնները ոչ մէկուն ապահովեցին հարկաւոր մեծամասնութիւնը քուէներու, բայց երեկոյեան դէմ ծխնելոյզէն դուրս եկած ճերմակ ծուխը կ'աւետէր Ս. Պետրոսի հրապարակին վրայ անծկազին սպառումով խռնուած 200,000 հաւատացեալներու բազմութեան թէ Կաթոլիկ Եկեղեցւոյ սուզը վերջացած է ընտրութեամբը Պօղոս Զ.ի յաջորդին: 1939ին Պիոս ԺԲ.ի ընտրութենէն ի վեր չէր պատահած որ ընտրութիւնը կատարուէր մէկ օրէն: Ընտրուածն էր Վենետիկի Կարտինալ-Պատրիարք Ալպիո Լուչիանի: Քաղցր անակնկալ մըն էր յուրը, որովհետեւ Կարտինալ Լուչիանի բնաւ չէր պաշտօնավարած Վատիկանի շրջանակէն ներս եւ չէր մէկը հաւանական այն թեկնածուներէն՝ որոնց անունները յեղյեղուած էին ընտրութիւնը կանխող օրերուն: Ուրախ գանգիւններով ղօղանջել սկսան Ս. Պետրոսի եւ Հռոմի ամբողջ եկեղեցիներուն զանգերը: Երեսօղէմի մէջ մօտ կէս ժամ անընդհատ հնչեցին Լատինաց Պատրիարքարանի եւ Ֆրանչիսկեանց վանքի զանգերը: Նորընտիր Պապը, անակնկալէն յուզումնահար, երեւելով տաճարի պատշգամբին վրայ, իր հայրական անդրանիկ օրհնութիւնը տուաւ խանդազին ծափահարութիւններով զինքը ողջունող ծովածաւալ բազմութեան:

Նորընտիր Քահանայապետը ծնած է 17 Հոկտեմբեր 1912ին, Իտալիոյ հիւսիս-կողմը գտնուող Կանա-Պօլօրո ցիւղը, համեստ ընտանիքէ: Աստուածաբանական իր ուսումը Հռոմի Գրիգորեան ճեմարանի մէջ ստանալէ՝ ետք, 1935ին ծեռնադրուած է քահանայ: Ունի կրօնական եւ աստուածաբանական նիւթերու շուրջ հրատարակութիւններ: 1955ին ծեռնադրուած է եպիսկոպոս Յովհաննէս ԻԳ. Պապէն: 1965ին նշանակ-

ուած է Վենետիկի Պատրիարք եւ 1973ին ընդունած Կարտինալական ծիրանին՝ Պօղոս Զ. Պապէն: Եւ այդ երկու մեծ անձնաւորութեանց անունը առաւ իր վրայ, կոչուելով Յովհաննէս-Պօղոս Ա.: Իր առաջին ճառին մէջ իսկ, ընտրութեան վաղորդայնին, յայտնեց թէ շարունակողը պիտի ըլլայ երկուքին ալ գործունէութեան, մասնաւորաբար զարկ տալով անոնց օրով սկսած միջեկեղեցական եւումկէիք մերձեցումներուն:

Զորեքշաբթի, 30 Օգոստոսին, Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ, Լատինաց Պատրիարքը հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուց եւ Գոհարանական Մաղթանք կատարեց Նորին Սրբութեան բարօր գահակալութեան եւ արեւշատութեան համար: Ամսոյս 10ին, հանգուցեալ Պապի հանգստեան Պատարագին ներկայ եղող բարձրաստիճան — եկեղեցական թէ՛ պետական — անձնաւորութիւնները ներկայ եղան նաեւ այս հանդիսութեան, որմէ ետք իրենց խնդակցութիւնը յայտնեցին Ամեն. Պատրիարքին եւ Պապական Գերշ. Նուիրակին: Մեր կողմէ ներկայ գտնուեցան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս եւ Հոգշ. Տ. Սեւան Վարդապետ:

Նորին Սրբութեան Գահակալութեան հանդէսը կատարուեցաւ Վատիկանի Ս. Պետրոս Տաճարի ընդարձակ գաւթին մէջ, Կիրակի. 3 Սեպտեմբերի երեկոյեան, ի ներկայութեան հոգեւոր եւ աշխարհիկ ականաւոր անձնաւորութեանց, որոնց շարքին՝ Լիբանանի Նախագահ Վսեմ. Էլիաս Սարգիս եւ Ամերիկայի փոխ-նախագահը: Իսրայէլի Կառավարութիւնը կը ներկայացնէր Կրօնից Նախարարութենէն Պր. Իսրայէլ Լիբրէշ: Համեստ հոգևորական, Նորին Սրբութիւնը մերժեց թագ կրել զլիսուն եւ գոհացաւ պարզ ու կարճ եկեղեցական արարողութեամբ եւ Ս. Պատարագի մատուցմամբ:

Նորին Սրբութիւնը 263րդ պետն է Կաթոլիկ եկեղեցիին, սկսեալ Ս. Պետրոս առաքեալէն:

«Սիոն», յանուն Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր եւ Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան, երկար եւ երջանիկ պաշտօնավարութիւն կը մաղթէ Հռոմէական եկեղեցւոյ նոր Պետին, յուսալով որ եկեղեցիներու միջեւ տիրող համերաշխութեան եւ փոխադարձ սիրոյ ու յարգանքի սկզբունքներուն վրայ խարսխուած գործակցութեան ոգին առաւել եւս պիտի սերտանայ ու արդիւնաւորուի ի շահ եւ յօգուտ Քրիստոնեայ աշխարհին:

* * *

Որքան որ ուրախ անակնկալ մը եղած էր Յովհաննէս-Պօղոս Ա. Պապի ընտրութեան աւետիսը, նոյնքան տխուր անակնկալ մը եղաւ գոյժը Նորին Սրբութեան վախճանումին, տրուած Ուրբաթ, 29 Սեպտեմբերի առաւօտուն Վատիկանի ռատիօկայանէն: Սրբազան Պապը քունի իր մահիճին վրայ խաղաղօրէն անցած էր յաւիտենութեան, բաց աղօթագիրքը ձեռքերուն մէջ եւ կուրծքին վրայ, 33 օրերու շաւտ կարճ գահակալութենէ մը ետք: Լուրը խոր տրտմութեամբ համակցց սրտերը 700 միլիոն Կաթոլիկներուն մասնաւորապէս եւ ամբողջ Քրիստոնեայ աշխարհը ընդհանրապէս: Այսպէս յեղակարծօրէն պատմութեան կ'անցնէր նորընտիր Քահանայապետը, որ «Ժպտուն Պապը» իբրեւ սկսած էր ճանչցուիլ իր հօտէն: Եւ իրապէս, զինք ճանչցողներու վկայութեամբ, ժպիտը անպակաս էր միշտ խոնարհ եւ բարեհամբոյր Հոփուապետի դէմքէն: Անմիջապէս լսելի եղաւ սուգի զօղանքը Հռոմի բոլոր եկեղեցիներու զանգերուն: Նոյնը նաեւ երուսաղէմի մէջ:

Երեքշաբթի, 3 Հոկտեմբերին, Լատինաց Ամեն. Ս. Պատրիարքը հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատոյց Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ եւ կատարեց հանգստեան պաշտօն՝ Ն. Սրբութեան հոգւոյն համար: Շատ մը հրաւիրեալներու կարգին մեր կողմէ ներկայ էին Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. եւ առժմ. Թարգման Հոգշ. Տ. Սեւան Վրդ., որոնք ապա ցաւակցութիւն յայտնեցին Պատրիարքին եւ Պապական Նուիրակին:

Նորին Սրբութեան յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Վատիկանի մէջ, Զորեքշաբթի, 4 Հոկտեմբերի երեկոյեան, սուգի համատարած եւ ճնշիչ մթնոլորտի մէջ: Ազգիս Վեհափառ Կաթողիկոսի բարձր կարգադրութեամբ, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Աճէմեան, Ս. Աթոռիս Դիւանապետը, մեկնեցաւ Հռոմ եւ ներկայ գտնուեցաւ յուղարկաւորութեան, Ս. Պետրոսի գաւիթին մէջ: Քրիստոնեայ եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու շարքին, Գերշ. Սրբազան Հայրը ներկայացուց Հայց. Առաքելական եկեղեցին:

* * *

Շաբաթ, 14 Հոկտեմբերի երեկոյեան, վերստին գումարուեցաւ Կարտինալներու ընտրական ժողովը Սիսթինի մատուռին մէջ: Այս անգամ քուէարկութիւնը տեւեց երկու օր: 7 անյաջող քուէարկութիւններէ ետք, Երկուշաբթի, 16 Հոկտեմբերի երեկոյեան ընտրուեցաւ 264րդ Պետր Կաթողիկ եկեղեցւոյ, յանձինս Լեհաստանի Քրաթու քաղաքի Կարտինալ Քարօլ Ուիթօլայի, որ կոչուեցաւ հանգուցեալ Պապի անունով Յովհաննէս-Պօղոս Բ.:

Նորընտիր Պապին կենսագրութիւնն ու զահակալութեան (կատարուած Կիրակի, 22 Հոկտեմբերին) առթիւ կատարուած հանդիսութեանց նկարագրութիւնը կը վերապահենք Ամսագրիս յաջորդ համարին:

Բ Ո Վ Ա Ն Գ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

	Երես
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ	
— Վարդավառ եւ Վերափոխում	Գ. ձ. 162
Ս. ԳՐԱԿԱՆ	
— «Բարեխօսութիւն Սրբոց»	ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԳ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ 166
— Տիրամօր ճշգումբ	ԳԷՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՎԻԶԵԱՆ 170
ԿՐՈՆԱԿԱՆ	
— Մեր իսկայնքն ու մեր եղանկութիւնը	Գ. 172
ԲՈՆԱՍՏԵՂ ԾՈԿԱՆ	
— Քառեակներ	Ե. 174
— »	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 175
— Խինդ ու վիճ	Գ. ՃԱՐՏԱՐ 176
ԲՈՆԱՍԻՐԱԿԱՆ	
— Ամբօլոյց մինչ Սկիւտար	ՓԱՅԼԱԿ ԱՆԹԱՊԵԱՆ 177
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ	
— Յաղագս Միջնոց Քառասնորդական պոեմոյն Հրատ. Ա. Յ. ՍՐՃՈՒՆԻ	182
ԳՐԱԽՈՍՈՒԿԱՆ	
«Մովսէս Խորենացի»	Ն. ԱՐԲ. ԾՈՎԱԿԱՆ 189
«ՍԻՐՆ»Ի ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ	
— Ինչո՞ւ Չորեքաբբին ալ պահք կը բռնենք	196
— Յիսուսի Ծնունդը շաբաթուան ո՞ր օրուան պատահած է	196
ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ	
— Y. M. C. A. Երուսաղեմի մէջ	197
Տեղեկագիր Ս. Արթուրոյ Կիւլպէնկեան	
Մասնագրաստի	ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ 198
Ստիկապական Ձեռնագրութիւն	199
Ձեռնագրութիւն երեք Աբեղաներու	200
Ձեռնագրութիւն կուսակցոն Քահանայի	202
Դպրութեան տասնյոթներու եւ Ուրարի տրչութիւն	203
Պատգաններու փոփոխութիւններ	203
Ս. ՅԱԿԱԲԻ ՆԵՐՍԷՆ	
— Հեռագիրներ	204
— Եկեղեցական - Բեմական	207
— Պատգանական	213
ՏԻՐՈՒՆԻ	
— Տ. Տոնաս Արքեպ. Ուրծալեան	215
— Տ. Մեսրոպ Վրդ. Տեփոյեան	216
— Տ. Կորիւն Ծ. Վրդ. Մանուկեան	217
— Տ. Դեռզ Վրդ. Նազարեան	218
— Պօլոս Զ. Պապ	219
— Յովնանեա - Պօլոս Ա. Պապ	221